

S A S

VEGYES TÁRGYU

I R A T O K

A Z

OLVASNI ÉS TUDNI MÉLTO

MINDEN ÁGAIBÓL.

TÖBB TUDÓSOKKAL EGYESÜLVE

KIADTA

THAISZ ANDRÁS.

V. KÖTET.

PESTEN,

KÖNYVÁROS WIGAND OTTO SAJÁTJA.

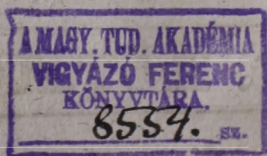
Megjelent Augustus 2. 1831.

304278

Csak mindenoldalu vizsgálat által lelhetni fel az igazságot, 's ez csak a' gondolatok legszabadabb közlése által valósulhat. Hol a' beszéd korlátos, ott rab a' nyelv 's csak rabként szól.

*Gróf Szechenyi István
Hitel.*

Nyomtatta Landerer Pesten.

F O G L A L A T.

---

	lap
Örökségi Egyezés. (második osztály) írta Vogel. E. T. A. Jakab	1
Ez az Isten ujjá! vagyis a' legkülönösebb isteni gondviselésnek példái. Edvi Illés Pál	30
Sásira. Ponori Thewrewk József	34
Kisétálás Posonból az austriai határra. (Folytatás)	35
Felső és Alsó Surányi gróf Sigray József cs. kir. kamarás, belső Titkos, 's a' Fő-Méltóságu magy. kir. Helytartó Tanács Tanácsosa T. N. Somogy Vármegye Főispánjának Életirása. Horváth. J. Elek.	73
Néhány maxima. D.	102
Az oktatás állapotja Franciaországban. D***.	103
Leírása ama' gyászos romlásnak, melyre Magyarország IV-ik Béla király idejében a' Tatárok által jutott. Fel-Ápáthi Molnár Sándor.	110
Kurgurira.	138
Ökröndire.	—
Epigrammi nyilak. Ponori Thewrewk József.	—
P. . . . .hoz. Zábori Záborszky Alajos.	139
Angol nemzeti kedvencz dalok. Edvi Illés Pál.	141
Thaisz Endréhez. Ponori Thewrewk József.	146

Örökségi Egyezés

(Der Erbvertrag.)

Dráma két osztályban.

(Irta Vogel E. T. A.)

Második osztály.

A' lelkiismeret.

S z e m é l y e k :

Ludmilla, Hubert özvegye, 43 esztendő.

Szigbert, a' fja, 25 esztendő.

Szerafine, leánya, 18. esztendő.

Falkenhorsti Benno, kormányzó, 50 esztendő.

Ida, ennek leánya, 17 esztendő.

Dániel, porkoláb Runsittenen, 79 esztendő.

Ottmár, fogadott fja, 23 esztendő.

Ferencz, fő vadász Runsittenen 60 esztendő.

Játékhelye: runsitteni vár.

Ideje: 20 esztendővel később, mint az I-ső osztályban, az az 1540.

Dánielen kívül, ki az I-ső osztályban volt fekete ruháját viseli, mind színes ruhában vannak.)

Első felvonás.

(Szabad tájék, melly a' nézőnek balról, egy távol dombon mutatja a' runsitteni várnak azon részét, hol az első osztályban említett pusztulás esett; különösen pedig látszik a' nagy ajtó, melly veres téglával be van rakva, látszik csekély maradványa a' tornácznak is, melly a' toronnyal együtt lesüllyedt; a' toronynak omladéki, mivel mélységben hevernek, nem láthatók. A' nagy ajtó mellett két felől a' hálósobának és könyvtárnak ablakai, hátrább a' várkertnek fáji a' kerítéseken 's rostélyokon kinyulni látszanak. — Az egész oldalaslag készült, 's a' játékszin közepénél valamivel tovább terjed. — Balkézfelől, a' játékszin elején van a' vadász háza, ezzel áttalellenben egy gyepágy, két fiatal fa alatt, mellyeknek ágai boltozatra köttettek össze. — A' többi üresen maradt hely, kilátást enged a' nyugoti tengerre. — Az idő naplement körül.)

Első jelenés.

Ottmár.

(a' gyepágyon állva, az ágak összekötésével foglalatoskodik, azután csak hamar a' házba szalad, 's egy hárfa'at hoz; ezt az ernyő alá viszi, 's elragadtatva beszél:)

Szerelm! te édes, andalgó szerelm!
E' hüs helyecskét szenteld meg, 's a' hüség
Jelképe e' kis fácskákban legyen!
Ha a' kegyesnek gyenge tagjai
E' lány mohára hajlanak, rezegjen
Zöld bokrotok, 's rá friss szellőt lehelve.
Virágpehelytek hulljon keblire!

(más oldalra tekint)

Hah! ő közelget, erre, erre jó!
Fel most ti ágak énekesei,
Kik nála nem hogy bájolóbbakat
De csak hasonlót sem láthattatok,
Kezdjétek el vad erdei dallottok
Öröm zaját: ha elmerülve jó,
Csevegjétek mind fennyen, hangosan;
Hallgassatok, ha szól, 's felé hajolva
Vigyázzatok: mit természet nem ad
A' lelkes össze illő hangokat,
'S a' sziv szerelmet esengő énekét
Ő érti, ő tanítja csak tinektek.

(az ernyő megé rejtezik.)

Második jelenés.

Szerafine. Ottmár. *(rejte'kben)*

Serafine. Ottmár! — mi ő? fut, — elkerüli ő

A' hiv szerelmek lány pillantát?

Várj csalfa! vissza tud varázslani

Szerelmem.

(a' hárfa'hoz szalad, 's az ernyőt látván, megdöbben)

Ah! mit látok? keblibe

Egy boltozat hí: — e' virágokat

Ki füzte össze, és e' gyep'padot

Ki rakta? — ki? — 's ki? még kérdezhetem?

Bocsáss, bocsáss meg a' kételkedőnek,

Szivem verése mondja: mind ezek

Gyengéd szerelmed gondja mivei.

Kedves mit adjak én ezért neked? —

(rövid gondolkodás után)

Engedj szerelmem egy dallt énekelni,

Hogy hasson által a' leselkedőhez,
 Az elragadja, boldoggá teszi.
*(leül, 's a' hárfa'n erős hangokkal kezd játszani, — Ottmár
 a' bokor mellől egy vadászkürttel életűnik, 's örömet mu-
 tatva ismét elrejtetik.)*
(Szerafine hárfa mellett énekel)

1.

Mi úz vadászt téren tetőn
 Hogy a' vadakra menjen,
 'S akármí rémnek is merőn
 Szemébe nézni mérjen?
 Szerelme rá veszi,
 Merésznek az teszi:
 Távolba csak szerelm kiáltja,
 Mert ámor a' merész barátja.

*(Ottmár a' 2-ik és 3-ik verset, látatlanul, vadászkürtével
 kíséri.)*

2.

Mi úzi hadba a' vitézt
 A' véres ütközetre?
 Hol a' halál ropogva vész
 Repít az ellenekre?
 Szerelme rá veszi
 Merésznek 's a' t:

3.

Mi bátorítja nagy kegyért
 Szegény szívét hódolni,
 Édes jajok közt szépiért
 Mi gyújtja győzni, halni?
 Szerelme rá veszi,
 Merésznek az teszi:
 Jobb sors derül így a' merészre
 'S hivség leend szerelme bére.

*(énekét végezvén egy virágokból font korona ereszkedik fe-
 jére, mellyre megdöbbenve felugrik)*

Mi ez? mi ére ilyen hirtelen
 Hajfűrtjeimhez?

(leveszi, 's örömmel telve)

Egy korona! ezüst
 Virágharangból fűzve! Ah! ki vitt
 Ezen bal utra? Tam nem is szabad

Örölnöm ilyen ékességnek, a' melly
 Nem engem illet: még is elfogadlak
 Azon kezeztől, mellyek illy dicső
 Koronát fonának; nem mint érdemem
 Hanem miként a' szerelem zálogát.

Ottmár. *(elérohan, 's nevedő tűzzel)*

Enyém ha lenne minden ég alatt
 Mindannyi koronák gazdagabbika,
 Legfinomabb aranyból, millyet a'
 Vén Rajna hord, és csillogó kövekkel
 Kirakva, millyet csak Golkonda ad,
 Tüzes rubinnal, 's napkelet legelső
 Gyöngyével ékesítve, melly Peru
 Bányájiban, 's a' meg nem mérhető
 Nagy tenger örvényében rejtezik:
 Ha mondom illy koronák koronája bár
 Enyém lehetne: azt is csak neked
 Adnám. — Királyi székre Szerafint!
 Szebbet világ még nem látott soha,
 'S előtte mint a' szépségnek koronája
 Előtt, imádva térdre hullana.

(elibe térdel)

Szeraf. *(tetszését nyájias tréfával fedvén)*

Ha nem tudom, hogy ollykor érzelegsz,
 Nagy mesterénekesnek tartanálak,
 Ki mint valódi lantkirály, 's szabad
 Versrimfogó, királyi székkal, és
 Koronával egyre játszik. Am neked
 Jól áll, ha érzelegsz; 's hogy mostan arczod
 Rózsáji, mellyek máskor líliommal
 Vetélkedének, győztek, és szerelmet
 Kérven, pirulnak: kedvesen veszem.

(Derékszorítóját leveszi, 's Ottmárnak nyújtja)

E' pántlikát fogadd-el, nem miként
 Dicsően összefont koronád jutalmát,
 Mert olly magasra vágyam nem halad;
 Csak mint szerelmem zálogát, fogadd ezt,
 Hogy nem felejtem-el soha eskümet,
 'S jobbom csak azé lesz oltár zsámolyán,
 Kiért kevélni érzem szívemet.

(mejjére borul)

Ottmár. *(felugrik, 's áttalkarolja)*

Jót áll te érted e' kötény nekem,
 Vagy sirba dönthet.

Harmadik jelenés.

Ludmilla. Előbbiek.

Ludmilla. *(balról jó, 's őket így látván, felgerjed)*
Szerafin!

Szeraf. *(meglepetve)* Anyám!

Ottmár. *(vissza áll)* Hah!

Ludmilla. *(közikbe lépve)*

Mit jelent ez? vagy jól láttam-e?

A' gyáva szolga kebleden feküdt?

Szeraf. *(magát összeszedi, 's eltökélve)*

Az én, 's te élted megmentője, kit

Már hitvesemnek választék.

Ludmil. *(hevesen)* Leány!

Szeraf. *(nevekedő hévvel)*

Ki szembeszállva szörnyű szélveszekkel,

Merész erővel a' dühösködő

Habokba ugrott, és ön életét

Nem nézve, minket, a' midőn kiki

Kialta: végök! a' tenger zajos

Hullámi közül, a' bizonyos halálból

Kiküzde: csak nem mondhatod valóban

Hogy születése annak nem magas.

Ludmil. *(szelídebben, habozva)*

Nagy és nemes volt tette: úgy vagyon,

'S leggazdagabb jutalmat érdemel;

De azért egyenlő születést nem ad.

Szeraf. Mindig nemesség sorsa a' nemesnek,

Ha az nemes tettekkel vettetik,

'S a' származás fájára nem szorul.

Az ágat is csak azt kimélik, a' melly

Gyümölcsöt ad, de a' szárazt levágják,

'S a' láng között fog lenni bectelen

Sirverme, vélvén a' törzsök felől

Hogy míg az ép, ha mély is a' gyöker,

Uj sarjakat hajt; és azért akar mint

Terjedjen a' galy, a' törzsök legelső

Becsben leéend. Így én ha férfi vólnék,

'S tudnék magamról még dicsekedve szólni,

Inkább szeretnék a' több százados

Ös czimerek, 's poros képek sorának

Törzsökje lenni, hogysem származottja!

Ludmil. *(darabig szótlán áll, 's akkor Ottmárhoz fordul)*

Ha jámbor, és valódi férfi vagy,

Fordítsd-el, Ottmár! házam szégyenét,

Add-vissza ismét a' leányomat.

Ugy a' mit adhat házam, szívesen,
 'S örömmel egyben lábadoz rakom.
 Ottmár. Nagyságos Asszony! felboszonkodal
 E' jó kisasszony állhatatos szíven,
 De hogyha mindent megtudsz, úgy hiszem
 Gyengébb bíró fogsz lenni: halld tehát!
 Két hét előtt, hogy a' vig csónakázást,
 A' tengeren bus jaj fejezte-be,
 'S erőt adott az Isten, bátoran
 A' hab közé ugornom, 's tikteket
 A' viz öléből is kihoznom, akkor
 Forrón sohajték lelkem mélyiből
 Ahoz, ki lelkünk ott fen esmeri,
 Hogy mind erőmet, bátorságomat
 Aczélzaná meg; buzgón felfogadván:
 Engedje meg hogy csak kegyelmesen
 E' próbatételt végrehajtanom,
 Ugy Szerafine képét holtomig
 Mint tiszta erkölcs paizsát, édenét,
 Mejjemben egyedül hordozom. Neki
 Szint ezt fogadni kelle résziről,
 Mint megmutatta a' következés,
 Mert szembeszállva a' vésszel, midőn a'
 Tenger dűhébe ugrám, 's győztesen
 Küzdém a' habbal, tám azt képzeled
 Hogy a' szabadítás munkáját csekély
 Erőm vivé ki? Oh nem! a' segítség
 Onnan felül jött; 's bárha sziveink
 Előbb keresték, és lelték fel egymást,
 De a' veszély órája füzte össze
 Örökre őket, Ám azért ne aggódj,
 Mert szent előttünk még a' gyermeki
 Alázatosság, szent becsülete
 Házadnak: és ha én még Szerafin
 Kezét kikérem egykor, mint lovag,
 Hozzád, 's fíjadhoz rangommal hasonló
 Könyörgöm akkor.

(az övet elemutatja)

Lásd e' pántlikát!

Legszebb jutalmul adva ez nekem, mint
 Örök szerelm, és hűség záloga,
 'S éltemre esküszöm, hogy a' mikép
 Ezen ajándék hűség esküjét
 Pecsétli, úgy a' hűség és szerelm,
 Tőlem csak a' sir szélén válik-el.

(balról ol)

Negyedik jelenés.

Ludmilla. Szerafin.

Ludmilla. Tündér világban élünk, vagy szabad
Csudát remélnünk?

Szeraf. A' hir ösvénye
Nem áll-e nyitva a' német határon,
'S a' keleti tenger partjain? — Hogy e'
Szerelem tüzelte pillantat szülőmön
Derülve nyugszik, 's hogy bennünket egy sors
Halálosan nem ért a' tengeren,
Kinek köszönjük ugy ezen szerencsét,
Ha a' nagy Isten nem mivel csudát?
Anyám! valóban a' jámbor merészség
Gerjesztve erkölcs szent tűzével, és
Szerelem hevével, még iszapban is
Gyökeret ver olly vitézek törzsökének,
Melly fel virágzik e' földön idővel; —
A' szolga büszke vérit ez gyulasztja,
'S így bajnok atyja lesz még egy nemes
Nemzetnek.

Ludmil. Ah! csal e' szép képzelődés,
És én előre látom a' setét
Vészfellegeket ránk már feljöni, melly
Kedvünket és békénket elragadja.
Tám büszke bátyád, a' runsitteni
Bárá reményled, majd megengedi —?

Szeraf. És épen őt, bátyámat kérem én,
Hogy a' dicsőség utját, mellyen ő
Már disszel indult-el, testvérikép
Mutassa ennek.

Ludmil. Azt ne merd: mivel
E' féle úton czélt nem érsz soha.

Szeraf. Olly kedvező sors, a' kinek jutott, mint
Nagyon szerette bátyámnak, hogy ő
Ma még a' hölgyek legdicsőbbikét
Várába győztesen kísérheti:
Az illy felette boldog férfin
Magasb gyönyört fog azzal érzni
Ha boldogithat mást is.

Ludmil. Bizd reám
Legalább az órát megválasztani, mellyben
Tudtára adjam.

Szeraf. Kész szívvél: ha te
Velünk leéledsz frigyben, ellenünk
Bátyám nem állhat.

Ludmil.

Bár adná az ég!

Szent a' fíju tisztelet neki,
 De szent atyái rendtartása is,
 Mint a' becsület, és szokás előtte;
 Ki ezt akarná dálni, sérteni,
 Ha bár tulajdon anyja volna is,
 Meghalva látná inkább, hogysen illy
 Mocskot viselne el becsületén.

Ötödik jelenés.

Előbbiek. Ferencz *(balról)*

Ferencz. Nagyságos asszony! —

Szeraf.

Ah Ferencz!

Ludmil.

Fijam? —

Ferencz. Tíz percze, vigan ére angyal
 Mennyasszonyával, 's Bennó urral a'
 Kastélyba.

Ludmil.

És még sem jelentitek

Előbb?

Ferencz.

Csak ön örömevel gondola
 Minden, hogy a' vendégek érkezének,
 Kedvelt urunktól felvezetve: őt
 Magát is épen már három hete
 Nem láttuk. Engedj meg kegyelmesen,
 E' látványon szív és szem legelt.

Ludmil. Jer Szerafina, menjünk!

Szeraf.

Ah! magok

Itt jönnek immár. *(együtt elibek indulnak)*

Ferencz.

Nyughatatlan az
 Öröm, 's hogy ossza más is, megkívánja.

Hatodik jelenés.

Benno, Szigbertet és Idát vezeti. *(balról jönnek)*

Benno. Nagyságos asszony! tetszésed ha ugy
 Akarja, meggazdagszunk gyermekekkel,
 Te egy leánnyal, én derék fíjuval.

Ludmil. Soha sem felette gazdag anyai örömben
 Az anyai érző szív.

(Idát megöleli.)

Isten hozott

Leányom! és ha méltó fájdalomra
 Jökor kimult is szüled, a' keservek
 Helyett szerelemmel párosulva itt,

A' házi asszony csendes kedveit.
Bennem szüldet, lányomban pedig
Testvéredet leld.

Ida. Drága jó anyám!

Szeraf. Testvérem Ida.

Ida. Édes Szerafinám!

(*Bennóhoz és Szigberthez.*)

Ah! mely felette boldoggá tévtek!

Szigbert. Sőt bologgok mi, általad leszünk.

Benno. Ha majd kinyitjuk a' végrendelest,
Az elgyűrűzést tartjuk holnap, és
Egy hétre a' menyegzőt, tudni illik
Ha helybe hagyja a' nagyságos asszony.

Ludmil. Mindent előre is helyben hagyok
Mint rendelek, csak kérlek azt ne kívánd
Hogy majd, ha férjem testamentomát
Felbontod, ottan én jelen legyek.
Halála óta esztendő alig mult,
'S ámbár gyakorta vad természete
Elég keservet szült, még is szeretve
Emlékezem rá.

Benno. E' keserv alól

Magadat kivonni nem kell; csak kövesd
Szived vonását, sirj, sohaíts, panaszkodj;
Én is szeretve gondolok reá
'S ha szét tekintek itt e' bájos
Tájakra, belső rettegés fog el,
'S lelkembe hívja képzelődő
Erőm, mi szörnyű sors találta a'
Testvéreket husz esztendő előtt itt.

(*Ferenczhez, a' vár felé mutatva*)

Nem ott e a' veszélynek ajtaja?

Ferencz. (*gondolkodva*) Azt Dániel már a' veszély után
Nyomon berakta.

Szigbert. (*tüzesen*) Én vétkesnek őt
A' gyilkolásban nem tartom; — ha még
E' gyilkolás nem történet vala!
Mert már azóta fél esztendeje
Hogy itten élünk; én fáradhatatlan
Iparkodással kémlélődve vágytam
Gyanus nyomára jőni azon esetnek:
De Dánielről csak dicséretet,
És jó bizonyítmányt hallék.

(*Ferenczhez*)

'S neked

Épen nem illik illy erőtelen

Öreg felől, egy nyolczvan éves ősről
Ölést gyanítani csak fél szóval is.

Ferencz. *(szavába esik)*

Mentsen meg Isten! én sajnálkodással
Tevék felőle szót, csak annyiban
Hogy azt az ajtót nem raká előbb be.

Benno. Setét homályba van borulva e'
Történet eddig. — Rodrig éjeli
Temetésinél volt, hogy látak viszont
Egymást a' rég elvált testvérfijak.
Nem nyughatám én, míg békére hoztam
Az összebomlott elméket, 's azért
Igyekeztem a' barátság szent tűzével
Hevítani sziveket; 's így a' szilaj
Vért majd legyöztén, köny zápor között
Egymást ölelni őket láthatám. —
Hubert velem jött a' kriptába; de
Erőlteténk bár, Farkas elmaradt,
Igérve hogy majd ő is eljövend. Ah!
Nem láthaták az alig megegyezett
Testvérek egymást többé. — Hasztalan
Várunk sokaig; végre vissza térünk, —
Nincs Farkas ott: — első pillantatom
A' tárva álló ajtóhoz vonul,
'S gyanusan, ámbár belsőm visszatarta,
Lélekszakadva a' rémhelyre törtem,
'S mi tünt szemembe? óh éltünk ura!
Len a' gödörben Farkas összezuzva!

Mindnyájan *(elszörnyedve)*

Hah!

Ludmil. 'S legcsekélyebb jel sincs, hogy talán
Erőszak, és árulás egyesült
E' mondhatatlan tette.

Benno. A' gyanu

Csak Dánielre volt: minthogy vele
Farkas keményen bánt, előbb kevéssel;
'S e' perczenettől szint egész valója
Megváltozott. Én hát alig jövék
Magamhoz, egyben a' vénhez futottam:
Szobája nyitva, — ő lámpása szűk
Világa mellett ágyában feküdt,
'S mélyen aludt, olly mélyen, mintha többé
Felkelni sem kívánna. — Elpirulva
'S dermedve néztem őt; mert gondolám;
Ki így aludni tud, nem terheli
Gyilkos gyanu azt; 's mit homályosan

Véltem, világos lett, midőn azon
 Lärmára, melly a' várban támadott,
 Ő is felébredt; mert alig tudá a'
 Veszélyt, kiáradt mély keserve, és
 Vigasztalatlan sirva így kiálta:
 „Kimult az én kegyelmes jó uram,
 „S még nem bocsáta — meg: már életemben
 „Nincs béke többé, sőt halálom is
 „Vigasztalatlan lesz.” — Nem vádolá
 Hát senki ötét, sőt mind azt hívék
 Hogy a' verembe csak vigyázatlan
 Bukott be Farkas.

Szigb. És valóban úgy
 Történt: atyám is mindig ezt hívé.

Benno. Nem úgy mutatta akkor; mert nem is
 Kivánta látni többé Dánielt,
 Sem szólni hozzá; és bár a' javak
 Így rá esének, még az éjszaka
 Elhagyta e' várt, melly meggazdagítá,
 'S egyben szegénnyé tette.

Ludmil. Szivbeli
 Csendben, örömben, mint igen szegény, —
 Emlékkeservben, melly nyugodni többé
 Nem hagyta, gazdagodva tére vissza.
 'S majd egy betegség ágyba fekteté,
 Mellyből sokára felgyógyult ugyan,
 De a' busongás benne megmaradt,
 'S bátyjában egykor a' mit veszte, semmi
 Nyerés előtte nem pótolhatá.
 Sőt még midőn ez óhajtott leányt
 Világra hoztam is, bus érzete
 Vigabbra akkor sem vált; és miként
 Megesküdött, e' várt holtig került.

Benno. Őn dolgaim, 's a' lakhelyünk igen
 Nagy messzesége tartott vissza, hogy
 Meglátogassam; és valóban úgy
 Tetszék előttem, mintha készakarva
 Kerülne ő is engem; mert gyakor
 Írásaimra egyszer sem felelt.
 Azomba minthogy vége előtt baráti
 Szent gerjedéssel rám bizá szerette
 Örököseit, sőt engem hiva meg
 Végrendelése eszközlésire,
 Ez azt mutatja, hogy balul nem esmert,
 És mint barátom holtig megmaradt.

Szigb. A' hiv barátság áldására hála!

Előmbe Idát ez hozá, 's szerelmes
Tekintetétől szinte körül ragyogva
Ez birtokomba vissza is vezet.

Benno. Runsittenen ki lesz ur még, te, — vagy — ?

Szigb. Hogy hogy? te kétkedsz rajta?

Benno. Reggel erről,

Mikor kibontjuk a' végrendelést,
Majd többet!

Szigb. Ugy hát én nem egy fija
Volnék atyámnak?

Benno. Az, minden bizonnyal.

Szigb. 'S első szülötti ur nem volt atyám?

Benno. Az volt, — azomban még is. — Most elég!
Nem is kívánlak elrettenteni,
Csak a' lehetőre elkészíteni.

Ludmil. Nemes barátom! tévedésben élsz.

Szigb. (*tüzesen*) Vagy nem tudod, hogy az, ki jusomat
Kérdőbe vehetné, nagybátyám fija
Rodrig, 's az anyja, mind ketten kihaltak
Helvétziában, már akkor, midőn
Itt Farkas ur kimult?

Benno. (*hirtelen*) E' hirt kitől
Hallottad?

Ludmil. (*szinte úgy*) A' követtől, kit csupán
E' végre küldé férjem. —

Benno. E' követ

Nem Dániel volt?

Ludmil. Nem, Kormányozó ur?
Egy hitt barátja boldogult uramnak.

Benno. Mert régen úgy hallám, a' gyász eset
Után kevés időre, Dániel
Nagy utra indult.

Ferencz. (*jövendölőleg*) Engedelmmivel
Nagyságos ur, én ezt megfejtetem.
A' rettenéstől Dániel beteg
Lévén, 's az éltét féltvén szinte, Lengyel
Országba ment, hogy elholt öccsinek
Fiját, egy árvát onnan hozna el.
A' három éves Ottmár, egy dicső
Gyerkcőze volt ez; ezt el is hozá
'S nevelte itt tulajdon kényire,
Nem mint köz ember gyermekét, hanem
Mint urfit. Ottmár így mindenkitől
Szeretve nőtt itt husz esztendeig,
'S erős, csinos, jámbor legény leve:
Derék lovas, legjobb lövő, 's vadász most.

De még dicsérni kell, mint lantverőt is,
'S hogy uszni jól tud, áldassék az ég
Im megmutatta nem rég.

Benno. *(részevőleg, 's gondolkozva halgatván.)*

Mit nekem

Azon suhanczról Szigbert is beszélt,
Mind helybe' hagyja e' dicséretet.

(Ludmillához, 's leányához)

Valóba sokkal tartoztok neki

Nagyságos asszony, és kedves Kisasszony!

Ludmil. Ugy van: 's jutalma végett már magunk is
Habzásba jöttünk.

Benno.

Ej! ki fog soká

Tünődni rajta? Az vitézi tett volt,

'S ha csak derék vőm egyet ért velem

Bajnok jutalmat ad neki, 's menyegző

Napján vitézzé fogja ütni őt.

Szeraf. *(magával örömeiben nem bír, — könnyekre fakad,
— Bennó kezét forrón megcsókolja, 's magát ennek mej-
jére veti.)*

Ludmil. Leányom!

Szeraf. *(magát összeszedve Bennóhoz)*

Engedj meg háládatos

Érzéseimnek. *(Szeraf. balról el)*

Benno. *(a' titkot sejtve)*

Kedves jó leány!

Szint így hevüle Idám, hogy minap

Szigbert menyasszonyának mondtam őt.

De jó szívüek még is a' leányok! —

De mért megy innen?

Ludmil. *(habozását nehezen titkolhatva)*

Tám azért siet,

Hogy megtekintse a' kastélyban, édes

Vendégeinknek, 's a' szürkülni kezdő

Est ünnepére illőn kész e minden?

Benno. Szépen köszönjük.

(Szigberthez)

Szigbert! menj te csak

Előre a' nagyságos asszonyokkal!

Holnapra még én egy vadászatot

Intézek itten a' vadással el. —

Ida.

De jó atyám! ne mulatozz soká

A' hives esti szellőn.

Szigb.

Mert mihelyt

Lenyugszik a' nap, már nedves ködöt

Lehel ki a' tenger.

Benno.

Ne féltsetek

Egy illy megedzett régi bajnokot;
A' billikomba csak bort töltsetek,
Mig enni hinak, már el is köszöntöm.

(Szigbert Ludmillát 's Idát elvezeti.)

Hetedik jelenés.

Benno. Ferencz.

Benno. *(az előbbieket eltávozását megvárja)*

Ferencz tudom, ki nem találhatod

Miért maradtam hátra itt veled?

Ferencz. No a' vadászat —

Benno. *(hirtelen, 's komolyan szavába vág)*

Az: de tett után!

Melly terhes átokkal tetézve, még

Egy fénysugártól sincsen felderítve.

Ferencz. Kormányozó ur! én nem értelek.

Benno. Mikép veszett el Farkas, — és fija

Meghalt e' igazán? és mi gyermekemre

Int, titkos átok hogy nem nyomja e'?

Ezt tudni szükség ön lelkem miatt is.

Ferencz. Ez éjszakának mély homályiban

Ember hatalma nem gyújthat világot.

Benno. Csak egy vagyon még e' földön, ki adhat

Fáklyát lobogva igazságtól; 's ez a'

Vén porkoláb.

Ferencz.

Hah! Dániel?

Benno.

Csak ő.

Ferencz. Uram! ne kinezd e' gyámoltalan

Aggot nagyobbban, mint tám gyötri lelki —

Esméret, — és tám még a' holttak is.

Benno. A' holttak is? hogy? —

Ferencz.

Hagyd nyugodni őket,

Ne kérdj tovább, ne kívánj tudni semmit.

Benno. Nem! most beszélned kell.

Ferencz. *(kevés gondolkodás után)* Hát láttad e'

Már Dánielt?

Benno.

Husz évek óta nem.

Ferencz. *(beszéde fogytaig mindig nagyobb indulattal)*

Oh nézd tehát meg! 's kebledben szived

Meg fog repedni. Képén mély barázdák, —

Az arcza sáppadt mint halottnak, — a'

Félig kialudt szemből bádjadtt világ

Pislakol, és majd majd nem bírja már

A' porhanyó csont roskadt tagjait.

'S ha egy garádicson felvándorog
 Hörög tüdője. Még ezen felül
 Az összerongyolt régi gyász ruha
 Mellyét viselt már a' veszélynapon,
 'S azóta nem vetett le ekkorig.
 Ha így tekinted e' boldogtalant,
 Járkalni a' vár tág szobájiban,
 Nyögdelve fel 's le, hogy nem halhat el, —
 Uram! szivednek tám hasadni kell,
 És nem kívánod megboszulani
 Ha bár gonoszt tett volna is szegény.

Benno. Boszulni vágyam nincsen: csak valót
 Kívánok én, hogy egykor gyermekemre
 Törvénytelen ne szálljon semmi birtok.

Ferencz. Istenre bíz d' dolgot: hidd el ő
 Nap fényre hozza azt, mi a' kegyesnek
 Javára szolgál, — a' gonosztevőre
 Ítéletet hoz; és borzadva mondom
 Hogy messze nincsen az már.

Benno. Szólj: mi nincs?

Ferencz. Tudd meg tehát: hóldtöltén, éjkozépen,
 A' várban egy lélek jár, melly talán
 Még büne zsoldját nem fizette le.
 Farkas vitéznek lelke, úgy hiszem,
 Melly büntetése éles kinja közt
 Magának és másoknak terhire
 Ott vándorol fen. Én láttam magam
 Kijőni, mint boszu kísértetét,
 A' porkolábtól, 's a' veszélyszoba
 Felé suhanni; hallám messziről
 Irtóztatóan nyögni, hogy hajam
 Felállá, és jég borzadás futott el.
 Más reggel a' szobába mentem, — és
 Ama' veszélyes ajtónak falán
 Vért vettem észre.

Benno. Vért, vért a' falon?

Ferencz. Azt: mintha körme alól fecskendte volna,
 Midőn kaparta a' falat. — Tovább
 A' várban ekkor nyugtom nem vala,
 'S úgy költözém ki e' vadászlakásra.

Benno. *(félre, nagy megindulással, égre függesztett szemekkel)*

Örök nagy Isten! végzésed szerint
 A' csorgatott vér magvából fog e
 Megérni a' gyilkosság felfedése?

Ferencz. Mit uram?

Benno. (*hirtelen hozzá fordul*)

Ferencz! merészséged van e,
Hogy a' gonosztett álleplét velem
Levond?

Ferencz. Uram! mit kívánsz kezdeni?

Benno. E' kárhozott vért hordó vázt, jere
Fogjuk, vagy üzzük el!

Ferencz. Tisztelt uram!

Illy elvetemedett, illy vétkes merészség,
Eszedbe eltökélve alig jöhet.

Benno. Ne félj: mihez mi kezdünk, Isten is
Kedvelve nézi. — Felkeresni hol
Ül a' gonoszság, a' rossz fajzat ellen
Harcolni, 's az igazságnak nyerni fényt,
Még jobban illik a' jámbor lovaghoz,
Mint víni érték és jószág miatt.
Illy harczra menni, nem gondolkozom
Hosszan, 's te légy a' fegyverhordozóm!
(*kezénél fogva balfelől kiviszi.*)

Vége az 1-ső Felvonásnak.

Második felvonás!

(*Rövid gothus szoba, közép ajtó nélkül, két oldalajtóval.
Elől az első osztályban eléfordult székek és asztalok,
mellyek közül a' balon egy kettős gyertyatartó, égő viasz
gyertyákkal.*)

Első jelenés.

Dániel. (*nagy indulattal, a' bal ajtóból jő.*)

Most már világos, — látom, el vagyok
Árulva — veszve! Hah! már jó, hogy a'
Törvény elébe vonjon, — jó, hogy a'
Kinpadra vessen. — Nem, — nem! mindenütt
Csend, — én bolond. — De ha a' vad löve van,
Futtában elhullatja bárha vérét,
El nem kerüli még is a' vadászt.

(*egy székre veti magát*)

Ki hozza ezt a' Bennót most ide?

Ezt, a' kitől magától félek e'

Széles világban, — félek mint magamtól.

Nem volt e szint ugy mintha tekintete

E' keblet át akarta volna vágni,
Hogy felfedezze átkos tettemet,
'S barátja véres estét. —

(lassan felemelkedve)

Hát ezért

Állottam ellent husz esztendeig
Bátran, merőn a' rám agyarkodó
Veszélynek? és mi legkinosb vala,
Ezért követtem el hóhér gyanánt
Magamon a' legszorosb bűnbánatot?
Mi több, ön ellenségem gyermekét
Fiju gyanánt neveltem. Hát ezért
Aztatta könnyem ősz hajam, hogy Isten
Engesztelődjék? — Fő oltár előtt
Ezért könnyörgém sirva és törődött
Vérző kebellem, csak bocsátaná meg
Kegyelme a' bűnt, — kértem, esdekelttem,
Szenvedtem, és megbántam sirva, mit
Boszum dühében vétkesen tevék?
És végre még is szörnyű szégyenemre
Vérhelyre vinni volnék kénytelen
E' vén kaponyát? Hah! rettentő! — ha így —
Így lenne — óh! így lenne? — Még is itt vagy
Mérges kigyó sátáni ingereddel?
Egy gyilkolást még? és igent sziszegsz?
Nem, nem! kiáltok én, hármias nem — et
A' fellegekből is kiáltni hallok,
Inkább halok meg, Isten úgy akarja,
Inkább előbb akasztófán veszek.

(jobb felől ki akar rohanni)

Második jelenés.

Ottmár. *(jobb felől jő, és nagyon meghökkenve.)*

Atyám! le nem feküdtél még? az óra
Már a' tizenegyet elveré. — Miért
Bámulsz reám olly szörnyen, mintha tán
Hibáztam volna, hogy fiju gonddal
Kérdeztelek.

(lágy érzelemmel)

De mond meg, mit mivelsz

Éjfélkor itt, illy késő éjszaka?

Dániel. *(fel ugrik)*

Ottmár. *(meg rettenve, és hirtelen)*

Mi lett atyám?

Dániel. Te ezt nekem? talán
Szövetkezésben vagy pokollal is?

Ottmár. *(vissza tántorog)*
Uram Teremtőm! megbódult eszed?

Dániel. *(mely, egyforma hangon)*
„Hát Dániel te itten mit mivelsz
„Éjfél után, illy késő éjszaka?”
(hirtelen dühösségre fakad)
Gyermek, felelj, ki oktatott ezen
Irtóztató mondásra, mely nekem
Szádból, te szádból, szinte kétszeres
Átokra válik.

Ottmár. *(szorongva)* Én nem értelek,
S félek —

Dániel. *(hirtelen)* Mitől félsz?

Ottmár. Engedj meg, fejed
Féltem —

Dániel. *(sebesen, és nevededő dühvel)*
Tudod hát, mit hisznek felőlem?
Hallottad úgy e, mit rólam beszélnek?
Tudod mi szörnyű vétek retteg a?
Boszú kezétől? és tudod hogy a?
Fejem felett már hóhér pallosa
Lebeg? nyomon vallj gyermek, szólj, különben
Megfojtalak.

(felé tántorog hogy megragadja, de erőtlén összerogyik)

Ottmár. *(feltartja)* Jaj Istenem segíts,
Talán megőrült. Mit tegyek vele?

*(egy székre viszi, igyekszik felállítani, 's mindig nagyobb
szorongással)*

Atyám, atyám! esmérj rám, — én fíjad

Ottmár vagyok. Verd szét ezen setét

Zord álmokat, melyek megháborítják

Elmédet, üzd el őket agyvelődből;

Jöjj vissza a? lét felderült körébe.

Halld, mint esengem; halld meg a? fíju

Hű szív szorongó kinját, mely ezen

Fojtó jajok közt lankad, csüggedez.

(elibe térdepel, 's térdeit által kulcsolja)

Dániel. *(magához tér)* Ottmár te vagy?

Ottmár. *(felugrik)* Ah! hála Istenem!
Hogy újra esmersz.

(kezét ragadván, megcsókolja)

Dániel. *(Ottmár kezét szívére téven)*

Nézd, mint ég fejem

Itt, itt, — nem érzed?

Ottmár. Szived itt atyám.
 Dániel. Ah! én beteg, nagyon beteg vagyok.
 Ottmár. Engedj segitni. —
 Dániel. Nem, nem, — semmi orvos
 Nem ment ki e' gyulasztó fájdalomból;
 Nincs balzsam erre, melly enyhitené,
 Csak a' te jobbod könnyebbitheti
 Tüzét ez égő szívnek.

Ottmár. *(kérve)* Menj feküdni.
 Dániel. *(feláll)* Igen fiam! — csak kis hideglelés
 És az soká nem tart. —
(megyen)

Jó éjszakát,
 Isten veled! nagyon álmos vagyok,
 Menjünk.

Ottmár. Kisérlek én.
 Dániel. Nem, nem, gyanút
 Okozna az majd a' Kormányozónál.

Ottmár. Gyanút? miképen?
 Dániel. Nem gyanút, hanem
 Csak szembe tűnnék a' vidékieknél.
 Pedig kerülöm a' szint, mintha tán
 Magam betegnek tettetném. Nem is
 Vagyok beteg, sőt jól érzem magam;
 Azért feküdj le bátran, reggel ismét
 Meglátjuk egymást vigan. És ma még
 Hirdesd el a' várban, hogy Dánielnek
 Jó kedve van, tréfál, nevet, danol, —
 Miért ne is? ha! ha! ha! Nem vagyok
 Gonosztevő, ki hogy kerülje a' tört,
 Nevet, 's magát még vignak tettet; —
 Lát'd én kaczaghatok teljes szívemből,
 Ha! ha! ha! jól aludj, — jó éjszakát!
(jobb felől kitántorog)

Harmadik jelenés.

Ottmár.

Szegény atyám! illy tréfa a' tüzes
 Vért jégre változtatja, és az ádáz
 Kinokkal összeszótt halál verejtek
 Cseppjét is a' homlokra kergeti.
 Mert azt mutatja ez, hogy szivedet
 Olly tett emésztí, melly bár mit beszél
 A' nyelv, titokban vádol ég előtt.
 Irgalmas Isten! adj békét neki,

Ha tám gonoszt tett, és kegyelmesen
 Fogadd-be őtet ismét, 's a' mi jó
 Számomra szánva vólt, ez ezüst hajú
 Öregnek add, ki hiv atyám vala.

(balfelől el akar menni)

Negyedik jelenés.

Benno.

(balfelől össze jő Ottmárral, 's láttára megdöbben)

Ottmár. *(ezt észre vévén, megütközik, 's szemérmesen hátrál)*

Benno. *(hozzá siet, 's kezinel fogva hirtelen előre vezeti, és keményen körül nézi)*

Ottmár. *(nagyon megijjedve)*
 Uram!

Benno. Ne szólj!

(ekkor mind a' két kezét megfogván, még erősebben nézi, — nagy indulatba jő, úgy hogy szava elfogódik, — utóljára könnyekre fakadván, egy szekbe veti magát, 's a' legnagyobb fájdalommal kiált fel.)

Barátom! ah szegény

Barátom!

Ottmár. Én nem értem, mit beszélsz.

Benno. *(magában, égre függesztett szemekkel)*

Fogadd ez érted szívem mélyiből

Sirt könnyeket.

(feláll, 's komolyan, de tüzesen)

Vedd lelkem esküjét,

Ested setét nyomát hogy bár mibe

Kerülne felderitem, 's szent jusát

Fijadnak újra szerzem, felfedem

'S mit a' barátság kíván, véretem

Sem nézve, hiven végre hajtatom.

(hirtelen Ottmárhoz fordul és megöleli)

Mejjemre ifju! hadd öleljelek;

Csókoljalak, — 's ez ujon szült öröm

Hadd édesitse emlékem keservét;

Te Rodrigó vagy!

Ottmár. Ottmár a' nevem;

Benno. Mind egy, akármikép nevezzenek;

Ki légy valóban? azt csak én tudom.

Orrod, szemed, szád, arcod, homlokod,

Még hangod is mutatja ezt, de a'

Természet is már úgy megbélyegelt,

Hogy Istenemre bizvást mondhatom,
Atyádat eltagadnod nem lehet.

Ottmár. *(örömmel)* Atyámat? óh hát esméréd atyámat?

Benno. Igen, 's szerettem mint testvéretem.

Ottmár. *(fájdalommal)*

Kicsiny valék még, hogy távol hazája
Földére utazván, ott halt atyám;

Követte nem sokára majd anyám is.

Árván maradtam így igen korán,

Egész világtól elhagyatva; míg nagy-

Batyám utánnam jött, és elhozott,

'S mint gyermekét úgy tarta.

Benno. Dániel?

Ottmár. Ó, ő, uram! meg nem halálhatom

Atyáskodó szerelmét én soha;

A' mit tudok, mi most vagyok, 's leendek,

'S idővel a' mit csak szerezhetek,

És e' világon a' legszebb szerencsét,

Mind tőle vettem.

Benno. Mit? legszebb szerencsét?

Ottmár. *(megütközve)*

Távol ragad el érzésem, bocsáss meg.

Benno. *(kémlélődvé)*

Jól értelek, — nem Serafine?

Ottmár. *(megijjedve)*

Hah!

Azt is kitudtad már?

Benno.

Semmit se kétkedj,

Hogy biztod érdemlem, mond meg tehát,

Mint adta őtet Dániel neked?

Ottmár. Nemes vitéz, ne foggassál tovább.

Benno. Tudd meg tehát: én Falkenhorsti Benno

Lovag, 's az ország fő kormányozója

Vagyok: reám, ki még atyádnak is

Barátja voltam, bátran bizhatod

Magad, 's remélhet'd, nem csak halgatok,

De még segítek is.

Ottmár.

Megfejtethetlen,

Csudálatos: bár titkos borzadással

Készítet belől, hogy megvalljam neked,

Mit a' minap nagybátyám felfedett,

Midőn szerelmem kinján, mellyet én

Csendes panasszal rég mejjembe zárva

Hordek, megijjedt, 's aggodásba jött:

„Szeress, — megilletődve monda, hogy

„Előtte felnyitottam szívemet, —

„Szeress te bizton, hidj, remélj, 's ne légy

„Kétségbe esés prédája, mert ha véget
 „Érek halálban, majd megváltozik
 „Sorsod, pedig már érzem, nem soká
 „Porrá leszek. — Van egy olly zálogom
 „Írásban, a' melly Szerafin kezét
 „Neked kisserzi még, ha ő szeret:
 „De e' levéltől, mellyet ön kezemmel
 „Mélyen, 's titokban nem régen leástam,
 „Csak a' halál választhat el; 's azért
 „Árulni reszkess; mert ha tettemet
 „Világ előtt valaha meg kellene
 „Esmernem, inkább azt az irományt,
 „'S együtt szerencséd nyomban tűzbe vetném.”
 Így szóla Dániel. — Most a' titok
 Enyém 's övé nálad van, 's lásd uram,
 Nem féltem én sem őtet, sem magam,
 Mert a' titok tiéd már, és tudom
 Hogy jámbor és szavát tartó lovaggal
 Van dolgom. — Árulást nem forralék,
 Nem! csak mutatni kívántam, hogy én
 Nem vakmerőn törekszem Szerafin
 Után, ki sorsra hozzám nem hasonló.
 De bár mi messze lenne is felettem,
 Sorsomnak éji leplén áttekint
 Egy csillag, és ez engem égbe int;
 'S hazudjanak bár minden csillagok,
 Kűszködve bátran a' rabszolga járom
 Ellen, hatalmas tettekkel kivívom
 E' szép eget, vagy inkább meghalok.

Benno. *(változó részvétellel halgatta. 's kitörő örömmel
 által karolja)* Így szól nemes barátomnak fija!

Ha már hasonló képvonásaid,
 'S a' Dániel beszédje, azt mutatják,
 Hogy nem csalódom: e' bátor beszéd,
 Lelked tüzeből melly lángolva jó,
 Fennyen kiáltja: „im ez a' fiu,
 „Ki a' vitéz atyától származott.”

(még egyszer kebléhez szorítja, 's aztán sokat jelentő hangon)

Bizton remélj hát, hidj, 's szeress fíjam,
 Hallgass azonban, és szived tűzét
 Fojtsd el kebledben, férfikép, 's kerüld
 Mutatni addig azt, míg a' setét
 Fátyol, mit ellenséges sors reád vont,
 Le nem szakad. Ha engem Isten arra
 Rendelt, hogy azt levonjam, elszakasszam,
 'S kegyelme onnan csillagsátorából

A' vétek elborzasztó éjelen
 Utat mutat: csudálatos hatalmat
 Hálálva holtomig magasztalom. *(jobb felől el)*

Ötödik jelenés.

Ottmár.

Mindig szoritóbb a' mesés kötél
 Körültem, és e' kétség tengeréből
 Hijába nézek szét köröskörül,
 Vágyódva part után.

Hatodik jelenés.

(Szerafin, Ottmárhoz, — később Szigbert kívülről.)

Szerafine. *(bal felől Ottmárra esik)*

Fuss innen Ottmár,

Óh fuss el innen kérlek.

Ottmár.

És miért

Fussak? mi történt?

Szeraf.

Szigbert —

Ottmár

A' te bátyád?

Szeraf. Ne kérdj tovább: add vissza a' kötenyt,
 Hogy csendesítsem azzal vad dühét.

Ottmár. A' pántlikát? Inkább ön éltemet, —
 Azt adhatom, — de éltem fő javát,
 Mit vesztenék e' jeggyel, — nem soha!
 De még is add tudtomra hát, mi baj?

Szeraf. *(mindig lélekszakadva, 's igen sietve)*
 Vélvén anyám, hogy itt a' kedvező pont,
 Mellyben szívünknek szent frigyét előtte
 Felfedje —

(kívül láрма hallik)

Hah! már jó! mindjárt betör!

(a' jobb ajtóra mutat)

Eredj futásnak ott, 's ha ő akar
 Üldözni, a' küszöbre fekszem én
 Előtte, hogy halt testemen keresztül
 Érhesse el csak hív barátomat.

Ottmár. Itt, — itt az én helyem, félékenyen
 Fussak, ha élted vész között forog?
 A' feldühödt habokból is merészen
 Kihoztalak; most mejjem a' tiédnek
 Pánczélja lesz; 's csak egy hajszaadat
 Illesse, vagy próbálja bántani

Akarki, még bátyád is, — Istenemre,
(*kardot ránt*)

E' karddal azt megölve földre sujtom.

Szigb. (*kívülről*) Csak félre, mondom! hol van?

Hetedik jelenés.

(*Előbbiek, Szigbert balról, utánna Ludmilla és Ida*)

Ottmár. (*elibe lépve*) Itt vagyok!

Szigb. (*vissza hőkkenve*) Hah! —

Ida. Istenem!

Ludmil. Még sem futott odább?

Ottmár. Ha engem Ottmárt kérdessz', itt vagyok,
'S várlak.

Szigb. Kezedben meztelen vas, és
Igy állsz elébe a' Kastély urának?

Ottmár. Igy a' pokol hatalma ellen is,
Ha ezt az angyalt merné bántani.

Szigb. Hogy vakmerő, 's elszánt vagy, a' minap
Halánkat érdemelve, megmutattad.
Adósod is vagyok még, és azért
Intésed épen jókor jó, neked
Magas jutalmat adni tartozom.

(*kardot ránt*)

Állj hát ki, alacsony szolgálgyermeke!

ÉN, a' ki eddig, mint runsitteni

Bárá akarmin csak hozzám hasonló

Sorsuval ütközém, azt a' szerencsét

Adom, hogy öszve vágj élet halálra,

'S méltó jutalmad így fizetve lesz.

Ida, Szeráf. (*együtt, — reszketve*)

Szigbert!

Ludmil. (*elremülve*) Te éltünk mentőjét halállal
Jutalmazod meg?

Szigb. Hogy kimélhetem

Mentőtöket? nem kell-e e' kaján

Szolgát, ki örülten becsületünket

Mocskolja, és gyilkosságot vadászó

Kezét emelte rám, — vérrel förösztve

Földhöz teritnem?

Ottmár Kénytelen teszed?

Csupán szívemnek vérét szomjazod?

'S övére nem törekszik vak dühöd?

Óh úgy perünknek vége, — nem fogok már

Veled boszusan szembe szállani;

Sőt kész vagyok, hogy lábánál adózzam

Merész szerelmemért, vérvágyadat
 Betöltheted, szurd által mejjemet,
 De nem tulajdon kardoddal, hanem
 Enyémmel, a' tiéd mocsok ne érje,
 Hogy szolga kardja úgy csak szolga vértől
 Gőzöljön. Itt van, vágd le bátran azt, ki
 Szentelni merte hugodnak szivét.
 Ki bátor arra, hogy még Szerafint
 Tettekkel egyszer érdemelje meg
 Annak haláltól nem szabad remegni.

Szigbert. *(szemlátomást elfogódik, 's az Ottmártól nyug-
 tott kardot elvévén)*

'S te kardodat kezembe adhatod?

Ottmár. Ott van!

Ludmil. *(szorongva, hirtelen)*

Hogy a' szemérmes átadónak

Nyujtsd vissza azt nagylelküleg megint.

Szigb. Hagyj csak magunkra, kérlek —

(Ottmárhoz kémlelőleg)

E' szerint

Urrá tevé e' karddal élteden;

Mint az, kívánom: hugom pántlikáját

Add vissza, — és reménylem nem hijába —

Ottmár. *(hirtelen, és tüzzel)*

Biz azt hijába kéred, csak halál

Választ-el attól.

Szigb. Óh ne hirtelenkedj,

Tudd meg, kogy a' szabadság, 's életed

Csak úgy lehet mentt.

Ottmár. Én e' pántlikát

Soha sem adom ki. Itt szivem felett

Ugy nyugszik az, mint drága képe nyugszik

Szivemben. — Öltsd rémitő kinaimban

Dühödnek égő lángját, — verj örökre

Békóba, — vonj kinpadra, — véretem

Szedesd-ki cseppenként: de mit kezétől

Nyertem, szerelmem fő javát, 's igaz

Hivsege zálogát, — nem áldozom fel

Csupán azért hogy mentt legyek, soha.

Szigb. *(örökre fakadva)*

Vitézhez illő bátorság ez, és bár

Csak szolga vagy, de jámbor, és derék.

(kardját felemeli)

Jól van tehát! es térdre.

Ottmár. Mért uram?

Szigb. Csak térdepelj-le bátran.

(Ottmár letérdepel)

Tedd kezéd
Keresztbe, — hajtsd előre a' fejed.
Legyen meg, a' mit tenni van jűsom.

(vitéznek űti)

Most mint vitéz kelj fel! Kardod helyett
Fogadd enyémet, — 's első napsugárral
Indulj csatákra, próbálj ott szerencsét,
Mutasd az űtközet viharja közt
Magad miként bajnok német lovag;
Koszoruzva hirrel térj ismét haza,
'S ugy Szerafine bátyja a' tiéd lesz.

(megöleli)

Ottmár. Uram!

Szeraf. Nemes szívű bátyám!

Ludmil. No így

Fijamra esmerek már.

Ida. Én pedig

Lelkem szerelmesére.

Szigb. (Ottmár és Szerafine közé áll)

E' szerint

Már a' mai naptól fogva, hűgom is,
Ki elragadtatása könnyein
Által tekint hiv kedvesére, ha
Anyám akarja: hiv mátkád legyen.

Ludmil. Aldásom ő reájok!

Ottmár. (magánkivűl) Szerafin!

Enyém te!

Szeraf. (Ottmár karjában)

Ottmár!

Szigb. (Ottmárhoz) Menjünk, jer velem,

Hogy még ez órán készíttessen-el

Az oklevelet vitézséged felől;

Fegyvert adassak, 's egy harcban gyakorlott

Mént, mellyre reggel, mint pirulni kezd

A' hajnal, űljfel, 's hagyd el váramat;

Mivel nem illik, hogy mint vőlegény

Tovább maradjál, sőt késleltetés

Nélkül siess a' hirmezőre, ott

Kivivni, megmutatni fényesen,

Hogy mint leráztad szolgaságodat,

Most mint vitéz is érdemes lehetsz

Hogy törzsökömhöz számlálhassalak.

(mindnyájan örömet jelentve balfelől el.)

V á l t o z á s.

(Szoba mint az első Osztályban, a' középső nagy ajtó véres téglával berakva, székek, asztalok, gyertya tartók szinte az 1-ső Osztályból.)

Nyólczadik jelenés.

Bennó és Ferencz. (Balról jönnek)

Ferencz. (ki egy gyertyával elől jő)

Nagyságos ur! már most helyen vagyunk.

Benno. (körültekint)

Igen, mi a' veszély szobában állunk,
Véres küszöbjén a' szörnyü gödörnek, —
Jég borzadás fut el, ha e' falat
Nézem; miként egy sarkó, mellyre a'
Hallotti gőz mély kriptából lehel,
Ugy áll ez, és azt látszik mondani:
„Hátam megett, itt verték őt agyon.”

Ferencz. Uram! ne adj helyt ilyen képzeletnek.

Benno. Ha képzelet, majd elválnak: de az

Előre érzés a' vétek felől
Melly egykor itten eshetett, talán több
Mint álom. — Errébb a' gyertyát Ferencz!

Ferencz. (megvilágítja a' berakott ajtót)

Benno. (elszörnyedve felkiált)

Lelkemre! itten kézzel fogható
A' friss, ujonnan hullott vér nyoma.

Ferencz. Nem mondtam e?

Benno. (magát összeszedve)

Hány az óra?

Ferencz.

Egyben éjfé.

Benno. Ha a' kísértet eljövend ma bátor

Szívúleg álljunk. E' véres jelek
Ha tőle vagynak, teste, csontja van
A' rémnek, és olly még élő halott,
Melly ágya sirjából hóld töltekor
Eszénkívül kel fel, gyötörve lelki —
Esméretétől, melly szaggatja. —

Ferencz. (a' jobb ajtó felé sietve)

Hah!

Benno. (utánna) Mit látsz?

Ferencz. (az ajtón halgatózva)

'S te nem hallád?

Benno. (szinte ugy)

Valóban, a'

Tornáczon egy mély hörgés hallatik.

(kinyitja az ajtót, s kinéz)

Ferencz. *(szinte ki néz, 's vissza tántorog)*

Uram Teremtőm! őrizz, el ne hagyj!

(az óra 12-öt üt a' toronyban)

Benno. *(hirtelen behuzza az ajtót, 's Ferenczhez sebessen, de mely hangon)*

Bátram Ferencz! lássunk, halljunk akárkit,

Vagy tán iszonyodva még megesmerünk;

Vigyázz, nevén ne szólítsd, — csendesen

Hadd menjen által, mert a' rá kiáltás

Könnyen megölné. — Álljunk félre, jer!

(mind ketten a' bal asztal megé vonulnak)

Kilenczedik jelenés.

Előbbiek. Dániel. *(jobb felől jő)*

Dániel. *(fedetlen fővel, hosszú, feje hálórúhában, lámpással: mikor a' 12-ket üti bejő)*

Ferencz. Szent Isten! ő ez —

Benno.

Csitt!

Dániel. *(mélyet sohajt, az ajtót gondosan beteszi, 's az asztal felé térfereg)*

Ferencz.

Nézd csak! merő

Szemekkel épen erre tántorog.

Benno. De még is úgy tetszik, nem lát, mikép

A' hől világban járóknak 's az álom

Látóknak ez szokások. Csak vigyázz,

Lássuk mihez fog már most kezdeni.

Dániel. *(az asztalhoz ért, lámpását rá teszi, 's a' bera-kott ajtóhoz tántorog.)*

Ferencz. Ollyan merően néze, mintha csak

Tekintetével át akarna szurni.

Benno. Még is siket 's vak, mint ki a' halál

Álmát alussza: lelke van csak ébren

Melly úzi testét olly csudálatos

Módon, hogy az mint miveszsköz, magáról

Nem tudva semmit, enged. Ah! de nézd,

Már a' nagy ajtónál van: most megáll.

Dániel. *(fület a' falhoz tartván, fejét csóválja, sohajt, 's azután a' mennyre eléri, körmeivel kaparja a' falat.)*

Benno. Istennek ujj! most már láthatod

Honnan jövének a' véres jelek?

Ferencz. Igen is, uram! 's borzasztó jéghideg

Futos keresztül csontomon, velőmön.

Benno. *(Dániel felé, halkal)*

Ordits, kaparj, gonosztevő! amaz

Átkot vivő vétkes tettet ma lelki —

Esméreted nyilván árulta el:

De a' megölttet fel nem költtheted.

Dániel. *(a' fal előtt letérdel, összetett reszkető kezeit magasan felemeli, 's egyforma lélek hangon.)*

Kegyelem! kegyelem!

Benno. Csak Istennél lehet!

Ki vagy rekesztve emberek közül,
'S mellyet kiontál, a' vér, véredet
Vesztőhelyen kívánja.

Ferencz. Mit mivelsz

Uram?

Benno. Csak a' mit kell, 's törvény parancsol.

Ferencz. Egy nyolczvan éves agg ellen lehetne —?

Benno. A' véték el nem vénhedik soha

A' vérkiontást boszuló előtt.

Mig általadnánk ítéletre még is,

Szükség előbb, hogy vallja meg maga,

Egész gonoszságát, és azt, mi történt

A' megöletettnek elhagyott fiával?

Azért vigyázni kell!

Ferencz. *(Dánielre mutatva)*

De nézd, de nézd!

Dániel. *(mintha halgatóznék, letérdel, fülét majd a' falra, majd a' földre teszi, 's mintha valamit fel akarna ásni, kapar; azután hirtelen felvándorog, és szemét mindig a' falra meresztve, mintha kísértet üzné, az asztal felé tántorog, 's lámpását megragadván, jobb felől ki-rohan.)*

Benno. Ez lelki esméretnek mardosása!

Reszkessen a' legvakmerőbb gonosz

Az ég előtt, mellynek csudás hatalma

Gyujt egy sugárt lelkében, melly keresztül

Villámlik ádáz tette éjelen,

'S irtóztatóan kel reá fel a' nap! —

Jer most utánna, lássuk, mit mivel?

(elmennek.)

Vége a' 2-ik Felvonásnak.

Ez az Isten ujja!

vagyis

a' legkülönösebb isteni gondviselésnek példái.

1.

Ama' híres angol színjászó Herderson gyakran elbeszélte, szavának valóságára bizonyt fujván, az itt következő történetet. Nyolcz évi gyerkőcze lévén, édes anyja, — kinek életben maradásától függött mind az ő mind egy tiz évi öcscsének boldogléte, — olly szerencsétlenül járt, hogy in systemájának erős megrázódása miatt buskomolyságba és eszméletlen állapotba merült, mellyben nem tudta néha, mit cselekszik. Egykor reggel oda hagyta házáat és két fiait a' nélkül, hogy valakinek megmondta volna, hová megyen. A' fiuk békételenül várták visszatérülését; de az éjszaka beborult, és édes anyjok nem jelent meg. Ekkor a' fiak kétségbeesve magok elfutottak, őt felkeresni; noha nem tudták, merre vette utját. Éjfélíg jártak keltek azon helyeken, hová édes anyjokat egyébkor menni látták: de siker nélkül. Ezután vissza akartak térni haza; de most már önmagoktól a' haza vivő utat nem tudták megtalálni. El-fáradtan, fájdalmas szívvvel és fakgató szorultságban leültek egy helyen és sirtak keservesen, midőn egyszerre bizonyos távolságra valami csillámot vettek észre. Gyertyavilágnak tartották holmi hajlékban, és feléje futottak nagy sebességgel. De valamint közelítették a' világossághoz, ez tőlök mind inkább megszerebre vonult, őket egyik mezősegről a' másikra keresztül kosul csalogatta, és végre egészen eltűnt, midőn a' gyermekek hozzá már igen közel voltak,

egy mély tónak partján. Ezen a helyen megtalálták anyjokat, elalétság állapotjában, melyből csak gyermekeinek hangos sirásokra és kiabálásaikra ébredt fel.

Ki merészeli az öszve függést a láthatlan világ hatalom és ennek teremtvénye között, általlátni vagy azt szinte megmagyarázni akarni? Mi rövidlátó halandók legfőlebb is azt fejthetjük meg, miképen jelennek meg a dolgok a mi szemeinknek: de ezen jelemények kutforrásit kivisgálni; — ehez a mi földi kötelékektől lebilincselte értelmünk, erő és elfogódatlanság hiával van.

2.

1815. Egy franczia Kalmár, ki az országnak legszélsőbb részén lakozott, Bristolba vásárra igyekezett; és utjának mintegy felét máris meghaladta: midőn egyszerre olly éles főfájások fogták elő, hogy azon helyjen, hová éppen akkor érkezett, több napokig maradni, sőt a vásári időnek nagy részét is ott elmulasztani kénytelenült. Haza tért ekkor a nélkül, hogy a vásárban megfordult volna. — Néhány évvel ezután, kalmári dolgaiban egy olly helyen időzött, hol éppen akkor egy gonosztévőt vesztek. Kiment a végrehajtás szemlélésére ő is. Akkor a delinquens őt a nézők között megsejtven, azon óhajást nyilatkoztatta ki, hogy szólhatna azon emberrel. A kalmár közelebb járult a galádhoz, ki ezt a kérdést támasztotta neki: „Emlékezik e’ Kegyed, mikor ez és ez időben Bristolba vásárra utazni akart? „Igen is, (felele a kalmár) nagyon jól emlékezem.” „Szerencséje kegyednek, (folytatá beszédét tovább a delinquens), hogy abba hagyta; mert én és pajtásim tudtuk, hogy kegyednél nevezetes summa volt akkor, és már készen állottunk, kegyedet kirabolni; vagy, az én véleményem szerint, meg is ölni, hogy fel ne fődeztessünk!”

Balgatag ember! Számolásidon hány keresztül vonás, — melly miatt panaszra fakadsz, — a te

mennyei jóltévéődnek reménytelen áldási munkája reád nézve. Imádjad, és bizzál benne.

3.

A' francziák ellen tett legutóbbi táborozásokból egy Német hadi ember im ezt beszélte el: „Az ellenség egykor, Churon alól, Maienfeld mellett készülteket tett, általjóni a' Rajnán, melly ott nagyon keskeny. Én akkor lovas kapitány voltam, osztályomat commandáltam, és olly parancsot vettem, hogy derék legénységemmel nyomuljak tüstént a' gyanított általkelésnek pontjához; az ellenfélt tartsam szemmel, és azon esetre, ha valóban általkelni igyekeznék; egyenesen támadjam meg. E' végett tehát a' Rajna partjától mintegy ötven lépésnyi távolságon állást vettem, és nem sejdítvén tul semmi tetemes intézeteket is az általkelésre, megengedtem katonáimnak, hogy lovaikról szálljanak le; elvárván vesztég, mi fogna következni. Körül belől egy óra mulva egy gyalog népi osztály jön utánnam és bal szárnyam mellett előléptet. Egy tábornok hadnagy vezette azt, ki aztán többnyire minden tiszteivel együtt hozzám és társaimhoz jött. Az első viszonos köszöntés után körülem állnak minnyájan, és én, hátammal paripámhoz támaszkodva és csak egyik lábamat nyugtatva, pipámat tömögetem. E' példát követi a' tábornok hadnagy; ugyan ezt tették utóbb több tisztek és egy mögöttem álló káplár is. Minden vesztég van; az ellenfelek, alig 200 lépésnyire tölünk, a' tulsó parton szintén úgy mint mi, vesztégelnek. Én kiütök, és körös körül tüzet adok, a' kinek kell. A' mögöttem álló káplár, — ki a' tüzet szép kényelmessen elvehetne vala jobb kezemből, a' nélkül hogy helyéből mozdulni kényszerült volna, — heréltemtől, mellyhez támaszkodtam, elnyomintott, és erőszakosan közöttem és lovam között tolakodott által; úgyhogy én, valamennyire meg is neheztelve reá azt kérdém tőle: valljon nem találna e' másfelé utat. Ő tehát így keresztül ment a' szoroson;

én pedig — a' nélkül, hogy azon lábamat, mellyen tartózkodtam, helyéből megmozdítottam volna, — ismét azon szerént, mint azelőtt, szürkémhez támasztám magamat. Most a' káplár úgy állott előttem, hogy feje az ellenség felől az én fejemet befödezte. „Tüzért fogok alázatossan könyörögni,” monda most a' káplár. Nevetközve viszonzolék neki: „hisz azt kegyed alázatossan amott (mutatván lovára, melly mellett azelőtt állott) közelebb megkaphatta volna, terhemre-levés nélkül;” 's ezzel neki tüzet adék. E' pillanatban tul egy ellenséges vadász puskáját el-süti, a' golyó a' káplárt úgy főben találja, hogy tüstént holtan reám rogyik. Több vén katonák is har-sányan kiáltozták: „Kapitány ur! melly igen szere-ti kegyedet a' jó Isten!” Nekem könybe borultak szemeim, és csak ezt rebegém: „Isteni gondvise-lés!” „Ugy ugy, pajtás! (monda az öreg tábornok-hadnagy, elesett pipáját rendbe szedvén) ugy van, isteni gondviselés! Mert ki tétette ezzel — a' holt káplárra mutatván, — az általszoronkodást, hátad és lovad között, hogy te most megmenekedjél? az isteni gondviselés, fiam!”

A' régiségnek sok bölcsei, mindenek fölött pe-dig ama' legbölcsebbik közöttök Socrates, hittek valamelly Geniusban. Nekünk keresztyéneknek, kik másképen vagyunk systemálva, — azon észfogathoz más nevünk van, de a' tartalma ugyan az. Sőt a' nagyobb sereg gondolkozás nélkül tart a' pusztá név-vel most inkább, mint a' hajdan korban; és épen ez az oka, hogy azon hit (melyre egyébiránt az örök világlélek az ő igazgatásában semmit sem hajt) megfogja embertől azt a' jótéteményt, melly abban reá nézve találkozik. Feltalálhatja pedig azt ben-ne minden, valaki csak élete folyamatjára figyelni akar.

4.

Carteret, angol kapitány, a' földet körül-hajó-zók és a' tengeren legtöbb viszonyságokon áltmentek-nek egyike (1766 . .) azt írja utazási leírásában, hogy

Endeavour nevű hajójának feneke, Uj-Hollandia part-szélein a' nyomorúság fokánál, a' korál sziklában annyira elköszörülődött, hogy majdnem egész hossz-szában olly vékonyá lett, mint egy csizmatalp. És illy vékony választó fallal közötté és az örvény kö-zött tette az utat a' széles és veszedelmes tengere-ken szinte Batáviáig — szerencsén, a' legboldo-gabb és mélyebb tudatlanságban; mert a' romlást csak Batáviában vették észre. — Nem borzad e meg az olvasó ennek még csak olvasásán is? Nem látja e mintegy, miként vezeti ez egész utazás közben az örök vigyázónak szeme az Endeavourt közvetle-nül és láthatlanul? és miként tartja a' mindenható karja által ölelve a' hajót? Minő életbalzsam volt az utazókra nézve ez a' teljes tudatlanság! midőn a' sok sziklák, fővénydombok, szélvészek, habtorlá-sok labyrinthusán kellett általküzdeniök. Ha azon időben, — mikor a' szélvészek őket macskákat hányni kényszerítették, és a' hajót még a' macská-kon is folyvást vitték, — tudtak volna e' vékony hártácska felől, melyet minden hab elszakíthatott, mellyik bátor lélek merészelte volna szemeit ez egész hosszú uton álomra bocsátani? Vagy mellyik yas testalkat birta volna meg a' nem aluvást illy sokáig? Ha valahol, itt valóban elmondhatni, a' mit az egyip-tomi mágusok mondtak Mózsasnek csuda téteire: „*ez az Isten ujja!*” (II. Mos. 8. 19.)

Edvi ILLÉS PÁL.

S á s i r a.

Sási, szaladva szaladsz mindég, 's pityeregre panaszlod,

Hogy kapá rosz Muzád kétszeri húszeritöt.

Sási, szaladva szaladj! de haszontalan önti keservét

Szük kebeled; tudd meg: „három az Istenigaz.”

Ponori THEWREWK JÓZSEF.

Kisétülés

Pozsonból az austriai határra.

(F o l y t a t á s.)

A' Dévéni vámháznál egy ladikba ültem, mellyen a' tulsó félre szándékoztam, hogy Austria határát is megtekintsem; a' mint a' Duna közepére értünk a' Dévéni várra és a' felette való Kobelsbergre; 's a' Dévéntől Pozsonfelé lenyúló hegysorra igen szép volt a' kilátás. A' ladikban volt néhány emberekkel beszédbe eredvén mondtam, hogy ha a' Dévéni várhegyet a' többi hegysortól külön gondolja az itt járó, úgy a' nagyon hasonlít a' Csehországban fekvő Hasenburgi magánosan álló 's conus formára felemelkedő bérczhez, mellynek tetején az elpusztult Hasenburgi vár van, a' Prágából Leitmeritzbe vivő országutról, a' Theresienstadthoz közel fekvő hajdani hires és gazdag Doxani apáturság *) tájjáról látva: a' Hajnburgi pusztta vár pedig a' Triesti nagy tengeröbölnek egy kisebb öble felett fekvő Dulinai vár maradványaihoz, melly vár a' Montecuculi grófok származások helye. A' ladikban valamelly Matt nevezetű, 's a' posoni cs. k. élet tárhoz tartozott katonai pékmester volt, a' ki ezen észrevételemre monda: az ur, a' mint látom, sok felé járt már, hát

---

*) Doxinben ez előtt nevezetes prépostság volt, mellyet a' prae-montrei szerzet számára sz. Leopold leánya, Wladislaw, Cseh herceg, azután király, felesége 1144 fundált, 's a' hol 1151 el is temettetett. A' külső épületben a' prépost lakott, a' ki *Landstand* volt; az udvar hátulsó részében való két emeletes nagy klástromban pedig apácák laktak. Az Eger partján fekvő épületek 's az apácák templomjok nagyon szépek. A' prépost 's az apácák II. József császár által töröltettek el, a' ki ezen dologról többet kíván tudni, olvassa meg *Schlözers Staat Anzeigen* 1782. 1. Band 2 Heft 228 pag. Most Bárá Ehrenberg birja, ki a' prépost residenciájából gabonatárt, a' templomából pedig serfőzőházat csinált.

Istriában volt é? nemmel feleltem, ámbár, mondték, a Capo d' Istriától Polaig lenyúló felséges tengerparti vidékeket, 's a' Polánál való római régi épületek maradványaikat nagyon szerettem volna látni, de akkori környüállásaim nem engedték meglátogatásokat, ámbár a' szomszédban jártam. No — felele a' pékmester — én voltam ott: hát a' Columbus utazásairól hallott e az ur valamit? a' magam apró sétálásaimra, 's azokról a' Columbus oriási utazásaira gondolva, elmősolyodtam az ember kérdésére, melyet amaz észre vévén mőnda, „Az ur nevet, de én esmértem a' hires Columbus testvérjét. Erre én elbámultam és először tréfának vettem a' dolgot; de látván, hogy az ember nagyon valódi módon néz ki, bosszankodni kezdtem, azt gondolván, hogy mystificálni akar engem, azonban még is kérdeztem tőle, hogy hol és mikor esmérkedett meg véle? „Én“ — felele az ember — a' franczia háborukban az olaszországi Annadánál mint pékmester szolgáltam, 's Istriában Isola városában fekvén valamelly Columbus Jakab nevű öreg urral — valóban öreg lehetett már! — esmérkedtem meg, a' ki Columbus Kristóf tizenegy testvérjei közül a' legifjabb volt, a' kitől hallottam, hogy az ő testvére találta fel Amerikát.“ Látván hogy ez az együgyű ember maga van mystificálva 's mind azokat hitte, mellyeket beszélt, nagyot nevettem neki: solventur risu tabulae, tu missus abibis.

Kiérvén ladikunkal a' tulsó pártra, szép gyümölcsös kertek között mentünk a' szigeten keresztül annak orráig, itt az ut sűrű berekbe 's vesszősőkbe vitt, mellyek között az hol fel-, hol alácsavargott, 's végre a' Duna folyásának most a' víz apadása miatt száraz ágán a' hegy alá kijutottam, mellynek aljában mindenütt erdőben magas fák homályában mentem. A' táj kies: balról magos és erdős bércek, jobbról a' part alatt a' Duna árka, azon tul egy ligetes sziget látszanak. Ezen szép vidékben mintegy fél óráig tartott menésem után balra két hegy közé csavarodott az ut, itt én azt elhagyván jobbra a' hegyre felfelé tartottam egy elavult uton,

melly már bé van gyepesedve, felérvén a' hegy tetejére, ott egy avult árkon egy hajdani sánczba jutottam, melly egy kis térséget kerit bé. Itt jobbra, a' hegytől elválva, egy pusztá és meredek kősziklán egy hajdani vár pusztult falai állanak, mellyeket

Rothenstein-

nak, közönségesebben csak *Tempelherrnhaus*-nak, és *das Rothe Kloster*-nak is neveznek a' Hainburgiak. A' hegy éjszak felől való részén ismét egy mély árokba kellett le mennem, annak tulsó felén pedig a' kősziklára felmásznom. Most már minden épületje igen öszve van omolva, mindazáltal ki lehet venni hajdani mivoltát. A' vár egy hosszukás, de keskeny kősziklán fekszik, mellynek a' Duna felől való három oldala olly meredek, mint a' fal, az épület az egész kősziklát elfoglalja, mellynek ötvenkét lépés a' hossza, a' hol pedig legszélesebb, husz a' szélessége. A' lakó épület a' déli részén volt; a' vár közepén egy magas torony déli és napnyugoti része, az ezek között való szeglettel még fent áll, az éjszaki és napkeleti oldal pedig le van omolva; a' torony négy emeletű volt, a' mint ki lehet látni, de, hogy milyen szobák lehettek benne, már most nem lehet ki-venni. Az egyik emeletből a' másikba vivő szük grádics, a' déli részen való vastag falban még most is látható. Ezen torony alatt hajdan földalatti üregek is voltak, a' mint látszik, de most már beomoltak azok. Délről, napnyugotról és éjszakról a' kerítésfalak fentállanak ugyan, de nagyon megvagynak romladozva, a' hegyek felől pedig napkeletre jobban elpusztultak, és csak föld szint az alapkövek látszanak, mellynek a' lehet az oka, hogy az ellenség, melly elpusztította, innét ostromolhatta. A' vár kettős fallal volt körül kerítve, de a' fekvését nem vehettem jól ki, mert a' kőszikla párkányára vagynak a' kerítésfalak rakva, azért is a' kőszikla meredeksége miatt, a' falak közül nem mehettem ki. Az egész épület igen erős és vastag falakból készült 's fekszik a' magas Braunsberg hegysora alatt napnyu-

gotra a' Duna felett. Hogy mikor és ki által épülhetett? arra semmi datumot sem tudtam az austriai iróknál találni. Magyarország jussát tartja a' várhoz 's a' hozzá tartozó pusztához, azt állítván, hogy a' dévéni uradalomhoz tartozik: több Országgyűlésein kívánta azt vissza Austriától, nevezetesen az 182 $\frac{7}{8}$ tartatott Országgyűlésén is hevesen vitattatott ez a' dolog; Austria ellenben mind ezeknek ellenek mond. A' hajdani időkben kik lehettenek birtokosai, tudni nem lehet: az austriai historiában 1270. vallamelly Ortulf és Ulrich von Rothenstein, ugy szinte 1309 egy másik Ulrich von Rothenstein említődik, de ki tudná azt bebizonyítani, hogy azok ezen várról neveztettek, 's ennek voltak a' birtokossai? ámbár az is igaz, hogy egész Austriában nincs ezen a' néven való több hely. A' vidékbeliek azt tartják, hogy a' régi időkben a' Templariusoké volt, 's most is *Tempelherrnhaus*nak és *Rothes Kloster*nek nevezik, valaminthogy a' Magyarok is ezen vitézlett szerzete-
 téseket veresbarátoknak nevezték. Én ugy gondolom, hogy ezt a' váracsát is a' hainburgi vár urai birtokolták, vagy legalább a' mostani hainburgi várral ugyan egy időben 's ugyan azon mesteremberek által épülhetett, melly vélekedésemet azon a' környülálláson állapítom, mivel a' falaiban való kövek rakásának a' módja ugyan az, a' mi a' hainburgiban. Ugyan is ezen értekezés olvasóji közül, ha ezután valaki ezen két pusztá várban meg fog fordulni, vegye figyelme alá azt, hogy a' falaknak majd minden tizedik sor kőrakások között, egy egész sor kő, sőt néhol átaljában mindenütt a' kövek a' helyett, hogy a' szokott mód szerént lapjokkal volnának egymásfelébe fektetve, itt mind a' két helyen éléssel vagynak felállogatva, melly módját a' falbeli kövek elrakásoknak még másutt sehol sem vettem észre, csak ebben 's a' hainburgi várban. A' kilátás mindenfelé igen szép ezen pusztá várból, kivált Hainburgra, a' szemközt alá folyó Dunára 's az azon tul való ligetes partokra. Lekönyököltem egy fal darabra 's ezen szép kilátásba elmerültem, egy

gondolat a' másikat üzte fejében, a' vár gondolt hajdani birtokossairól a' Templariusokról, azoknak eredeteiről, céljaikról, és romlásokról gondolkodtam, 's ha valamelly szerzetes rend Seneca gyöngy mondásának eleget tett, úgy e' volt az, a' még most is fentálló Jerusalemi ispotályos vitézlő szerzetével szót. Jánosnak: hoc ab homine exigitur, ut prosit hominibus, si fieri potest multis, si minus paucis, si minus proximis, si minus sibi. Nám cum se utilem ceteris efficit, commune agit negotium; *) és még is az akkori babonáságnak, némellyek fűsvénységeknél és filouteriájoknak áldozatjokká kellett lenniük

Heilige Nacht! du führest deine Globen
Still und friedlich durch den Himmelsraum.
Wohnt Licht und Frieden nur dort Oben?
Ist hienieden alles Traum?

Tiedge.

Azzal vádolták őket, hogy pogányságban éltek, a' keresztény vallást megtagadták, a' mikor a' szerzetbe beállottak, Isten helyett egy formátlan fabálványt imádtak 's több illy ostobaságokkal és ocsmányságokkal: hát ők, a' kik ezen képzelt pogányokat megégették jobbak voltak, 's ezen cselekedetekkel okosabb dolgot cselekedtek e? Incidi in homines superbe delirantes et carnales nimis et loquaces; — et dicebant veritas et veritas — et nunquam erat in eis, sed falsa loquebantur, non de te tantum, qui vere veritas es; sed etiam de istis elementis hujus mundi, creatura tua. **)

A' pusztá vár hegyének a' Hainburg felé való oldalánál egy meredek gyalog ut visz le a' Dunaparra. Ha valaki Bécs felől hajóz alá felé, a' Dunáról igen szép a' kilátás erre a' pusztá várra, 's a' felette fekvő Braunsbergre; alább a' dévén omladékokra és az azok felett emelkedő Kobelsbergre.

*) Seneca de Otio Sap. Cap. XXX.

**) S. Augustinus Conf. Libro III. Cap. 10.

Elhagyván a' rothensteini pusztá várát, mindenütt a' hegyek aljokban egy mély utban, magas fák között mentem, balról mindég a' rettenetes nagy masszájú Braunsberg magas bércei voltak, jobbról is fákkal bénótt halmok, mellyeknek helyül helyül való nyílásaikon igen szép kilátásom volt az alatt folyó Dunára 's annak ligetes szigeteire; ilyen kies vidékben való fél órai menés után elértem

Hainburg

városába, melly mostan egy austriai *Landesfürstliche mitleidende Stadt*, az az olyan forma, mint hazánkban a' szabad királyi városok. A' város a' legrégibb időktől fogva kőkerítéssel 's helyül helyül erős négyszegű tornyokkal megerősítve van, három kapui vagynak: egy napnyugotra Bécs felé; a' másik napkeletre Magyarország felől; a' harmadik éjszakra, a' Duna felé nyílik, 's a' másik két kapuknál sokkal gyengébb, ellenben a' most nevezett két elsőbb kapuk igen erősek és felettek több emeletekre felemelkedő magas tornyok vagynak. Jóllehet én már sokfelé jártam, de a' prágai Alt-és Neustadt között fekvő, ugy neveztetett *Pulverthurm*-on kívül illy erős kaputornyokat még nem láttam. Ezen tornyok alsó részek a' földtől fogva majd félig való magosságokig gyémántkő módra hegyesen kifaragott nagy négyszeg kövekből igen szépen épültek olly formán, hogy a' négyszeg kövek az ő négyszegre gyémánt módra kifaragott hegyes részekkel ki felé kilyebb állva rendesen rakattak egymás felébe egyik ugy, mint a' másik, melly által eléggé bébizonyítódik; hogy nem goth, hanem római munkák, mivel tudva való dolog, hogy a' közép századokban élt építők, habár szorgalommal dolgoztak is, de még sem fordítottak olly szoros figyelmet munkáikra, mint a' Rómaiak. A' napnyugoti kapu tornya kerek, a' napkeletié négyszegű és a' másiknál izmosabb; ugy tartják az írók, hogy a' még római munkájú alsóbb és szebb részeikre ezen tornyos kapuknak, a' Baben-

bergi házból volt austriai hercegek, a' közép századokban közönségesebb építés módjával való magasabb tornyokat építettek, a' mint most is észre lehet venni, mivel ezen tornyok mind azon háborus viszontagságokban és pusztításokban, mellyeken Hainburg városa és vára keresztül ment, épségben megmaradtak. A' város kerítésén, leginkább a' napkeletre szolgáló kaputól jobbra a' várhegyig való erősítéseket tartják római munkának, 's valóban ezen a' tájon legerősebb is a' város, mert itt legkívül egy kerítésfal, azután széles és mély árok, ezen túl magas sáncz, a' mellyen egy itt vólt kerítésfal maradványi látszanak, ez után egy keskeny árok vagy németül úgy neveztetett Zvinger, 's még ezen belől a' város kerítése, melly ezen most nevezett falak között legerősebb és legmagasabb. A' város falait védő négyszegű erős tornyok úgy épültek, hogy némellyeknek két szegletjek áll a' falon kívül, mások úgy, hogy egy szeglet élével ki-, a' mással befelé, az oldal két szeglet pedig a' kerítésfalakba épült.

Maga a' város helyes, épületei emeletesek, 's ámbár régi formájuk és szűkek, mindazáltal az egészben meglehetősen néznek ki; utszái egyenetlenek, de kövekkel ki vagynak rakva. Az újabb időkben épült parochiale templom a' piacz közepén szabadon áll, a' fejedelemé, 's a' conferálja tetszése szerint a' parochiát, melly a' bécsi érsekséghez tartozó decanatus; a' város körül fekvő bergi, hollerni, hundsheimi, rohraui és wolfsthal parochiák mint vicariatusok tőle függnék. A' szorosabb observantiájú Franciscanusoknak klastromjok van a' városban, melly 1677 alamisnákból épült, de a' mellyben most dohányfabrika van. Hajdan a' Templariusoknak *)

---

*) In Austria Ordo Templariorum vixit potentia, bona magna multosque conventus possedit. Domus ipsius inferiorem per Austriam adhuc dum notae sunt minimum decem. — Viennae ad Stae. Mariae Rotundae; depulsis in exilium Templi equitibus 1193, dein anno 1225 Ordini praedicatorum datur per Leopoldum VIII. Austriae Archiducem. Ebenfurthi, Medlingae, Berchtoldsdorfü,

is volt itt praeceptoriumjok, mellyből még egy pusztult templom maradványai látszanak, egy oldalut-szában, melly a' napkeleti kaputól a' Duna felé megy le; a' vitézlett szerzet eltöröltetése után először világi prépostság szereztetett annak itt volt birtokaiból 's épületeiből, mellynek III. Henrik császár gazdag jövedelmeket ajándékozott, de már ma ezen prépostságnak hire sincsen. — Cs. kir. dohányfábrika és nagy tárházak vagynak itt a' Dunához közel, mellyekbe a' Magyarországról Austriába menő minden dohány itt rakatik ki; a' fabrikában mintegy négyszáz személyek foglalatoskodnak. A' városháza régi izléssel készült avult épület a' piacon. Privatusok birtokokban nagy serház, posztó- és boyemanufacturák vagynak a' városban, mint szinte mindenféle mesteremberek is elegendően vagynak itt.

Petronellae, Hainburgi, Heiligenstadti, in oppido Aspern, trans Danubium, in quadrante infra Mainhardi montem; in Rassbach, in quadrante supra Mainhardi montem; novem Ecclesiis ad Steinfeldum; in Georgii monte Vienna non procul ad Burkersdorfium. Horum aedificiorum quaedam supersunt integra et incoluntur, nonnulla deserta suis ingemunt ruderibus. — Novem Ecclesiis stant in hodiernum diem aedes et domus Templi Equitum integrae, habitatae a Minoritis. Medlingae in vicino colle monstrantur plures validi muri, turres, rudera, mansiones Templariorum. Berchtoldsdorfi Templum ex quadratis saxis uti et parocciae domum cum per vetusto in eadem Divi Antonii, magni eremitae, sacello struxisse Templarii creduntur. Eorum Ecclesiae Hainburgi altissimae et splendidissimae rudera visuntur. — Kollinovich sok más tudósokkal abban a' vélekedésben volt, hogy a' Hainburgi várat birták a' Templariusok, de az hibás vélekedés. — Petronellae, Rassbachi, Heiligenstadti Tempia stant integra. In Georgii vero monte, ubi arcem splendidam, templumque appertinente illorum circumjecta plaga possederunt, praeter pauca indicia nil superest. Existerat ibi celebris Deiparae statio et sub Templariorum cura gratiosa B. M. V. Icon multis annis maxima devotione colebatur, atque grandi populi concursu frequentabatur. Kollinovich Chronicon Templariorum. Libro III. pag. 226. 227. — Az most előszámlált helyeken kívül még más helyeken is voltak Templariusok: Weiskern austriai író szerint még Sztizendorfban, Kremsben, Dietersdorfban, Bécsben, az ugy neveztetett alsó Jesuiták collegiuma, melly hajdan az universitas épülete, még az előtt pedig a' Templáriusoké volt. A' felyebb említett Rothensteint a' köznép a' Templariusok épületének tartja: udvari tanácsos Hammer ur pedig a' *Fundgruben des Orients* czimű munkájában, a' morva széleken, a' Znaymból Bécsbe vivő országutban fekvő Schöngrabern-i templomot is a' Templariusoknak tulajdonítja. Ezen értekezés írója volt a' Schöngraberni templomban, mellyről másutt lessz szó.

A' postaház derék és csinos épület, melly egyszersmind vendégfogadó, és az itt való vendégfogadók között mind épületére, mind külön vendégszobáira nézve legjobb, ámbár a' többi itt való apróbb 's a' bécsi utszában fekvő vendégfogadók sem alább valók a' szolgálatra nézve.

A' város felett a' többi hegyektől különválva, magánossan álló kősziklán egy pusztá vár van, melly a' várossal együtt a' hajdani időkben Austriának legerősebb védelme volt Magyarország felől, 's ha Bruck felé a' hegyeket el nem lehetne kerülni, tehát a' Duna mellett Bécs felé vivő utat tökéletesen elzárná Hainburg háborus időkben. Ezen vár birtokát uradalomnak nevezik ugyan; de valóban csak curia, *Freyung Hainburg* a' neve, 's magának van különös *Land-Gericht*-je — Jurisdictio criminalis: — az uradalom némelly regalékat bir Hainburg városában, Deutsch-Haslauban, Prellen-Kirchenben, Schomdorffban, Bergben, Stundheimban 'stm. helyeken. A' vár a' várossal egybeköttetésben van és csak onnét lehet belé felmenni, a' honnét egy szűk és meneteles utsza vezet a' várnak a' város felől való alsó kerítésén való kapujához, melly a' vártól elválasztja. A' kapun belől jobbra is balra is istállók, a' cselédek szükségekre való és egyéb gazdaságos épületek nyulnak el a' kerítésfalhoz ragasztva; az udvar egyenes tér a' hegyoldalban, mellynek napnyugoti szegletében épült a' kétemeletű szép kastély, mellynek belső készülétei a' külső pompásságával megegyeznek; ablakaiból mindenfelé szép a' kilátás. Ezt a' kastélyt valamelly gróf Bethlen generalis építette, a' kiről herczeg Bottyány nemzetségre szállott, ennek kezéről báró Fellnerére; ez előtt néhány esztendőkkel pedig Napoleon császár testvérhuga, a' volt nápolyi király Murat Joachim felesége, lakott benne egy ideig. A' kastély mellett való kert ajtón a' kertbe ér az itt járó; a' kert szép, az újabb ízlés szerint készült, kivált az egyenes földön való alsó része kies, szökőkutak, kőből készült vitzartók (bassins), virágos és gyepes osz-

tályok, üvegházak 's t. e' f. vagynak itt. A' vár-hegy két felől való kősziklás szegeletein, mind a' két felől nagy fal nyulik alá a' fellegvártól, melly két fal a' kertet és kastélyt az udvarával magokba foglalván, a' város kerítésfalaival öszveragad. A' Magyarország, az az napkelet felől való nagy kerítésfalon bizonyos távolyságra négyszegü védtornyok vagynak, mellyek belőlről csinos mulatóházakká változtattak által. Az alsó kertből egy tekervényes út vezet felfelé a' kősziklára, mellynek mintegy harmadrésznyi magasságán egy remetelakáshoz ér az itt járó, melly két szobából áll, kívülről egyik szeget követve ezen írás van bevésvé: F. d. v. Battyán Card. - - - az esztendő számot elfelejtettem. Ezen remeteházon tul az ut ismét felfelé kanyarodik, 's apró fa hidakon által sok tekeredések után egy *parapluie*-hez — esső vagy nap ellen való árnyéktartó fedélhez — vitt: a' hegy aljától eddig helyel helyel apró fahidak vagynak a' kősziklaoldalba csinálva, hogy fel lehesen jőni, mivel sok helyen a' kőszikla olly meredek, hogy a' hidak nélkül fel sem lehetné erre hágni. Inntét az ut egy darabon ismét felfelé megy, mig nem egy fa grádicshoz jutni, melly egyenesen felfelé és meredeken a' kőszikla oldalon az igazi nagyobb utra kivisz. A' mint ide értem, az egész vár előtttem feküdt; a' nagy kapuja az éjzaki részen van Magyarország felől, homlokkal napnyugotnak fordulva és kilyebb állva a' vár kerítésétől a' szegeleten. A' kapu felett négyszegletes torony emelkedik, de a' mellynek a' kapubéjárás felett való boltozása bé van omolva; a' kapu felett hajdan szoba volt a' toronyban a' kapus számára. A' kapu alja, mint szinte az egész vár bérce fekete, márványforma kőszikla, mellyet helyel helyel fekete föld borit vékonyan. A' kapun belől, azzal által ellenben, napkeletre és délre némelly lakó épületek voltak hajdan, a' mint most is láthatni, de ezek igen öszve vagynak omolva, a' köveik egészen el-

szórva és el is hordva, 's úgy hallottam, hogy azért vagynak itt olly kevés leomlott falak, mert köveiket az alsó várban álló kastély építésére fordították. A' napnyugoti oldalon is átaljában épületek voltak, 's a' szobák helyek és elosztásaik most is megtetszenek, nevezetesen földszint egymás mellett való három szobák érdemesek a' megtekintésre; délről a' legszélsőben a' kősziklába vágott folyosó mélyen alávisz, ebben végig voltam, de mintegy tíz öl mélységre bé van rakva fallal. A' másik szobából is földalatti kétfolyosó visz a' hegy gyomrába, egyik jobbra mindjárt alá felé, a' másik pedig lejtősen balra, ezekben is voltam, de nem messze, mert setét volt benne, 's attól tartottam, hogy valamelly mélységbe eshetném. A' harmadik szobából is egy a' kősziklába vágott folyosó mélyen lefelé visz, 's végre a' kőszikla derekán a' várhegy napnyugoti oldalára visz ki, a' hol a' mélység felett barlangot formál, a' tulsó nagy hegy irányában; ezen a' folyosón is egészen kimentem ide, 's a' barlang nyílásából az által ellenben álló erdős hegyekre és az alattam volt szűk völgyre szép kilátásom volt. A' napnyugoti és éjszaki kerítésfalak között való szegyeleten egy ajtón a' vár külső kerítésébe — Zvinger — ki lehet menni, mert a' várnak két kerítése van, de a' külső alacsonyabb a' belsőnél, 's ennél jobban el van pusztulva, a' belső azonban még csaknem egészen épességben magossan fentáll. Éjszokról, az az a' város felől is voltak szobák a' mint azoknak maradványaik mutatják, még pedig innét állott a' főépület, a' mint a' vár elrendeltetéséből gyanítani lehet; ezen az oldalon közép tájon egy nagy *Altan* — függő folyosó — is volt, a' mint a' helye és kapuforma nyílása most is mutatja, innét az épületek egész a' kapuig elnyultak, a' mint az omladékaik mutatják. A' vár udvara közepén mind a' napnyugot felől, mind az éjszakra feküdt épületekkel ószveragadva áll még most is egy magas négy-szegeletes torony, melly négyemeletes volt, ebben legalól egy nagy pusztas szoba van, felette az el-

ső emeletben palota, mellyből délre és napnyugot-
ra ajtók mennek, mellyek most is épségben vagy-
nak, mint szinte a' palota magas bolthajtása is; 's
az azon *bas-re-lief* való czifraságok. A' torony előtt
egy tornác van, mellyből a' torony előtt álló, 's
ahhoz ragasztott kápolnába lehet menni: úgy látszik,
hogy építése formájára nézve ez a' kápolna sok-
kal újabb a' többi épületeknél, az ajtó ragasztója
feketére és sárgára, a' köröskörül menő felső pár-
kánya 's az ablakok köveik pedig veresre és fe-
jérre vagynak festve, 's színeket mind ekkoráig
meg tartották, mint szinte a' vakolás és meszelés
is épségben meg van a' kápolna falain, mellyek
azomban a' többi pusztai épületeken már nem lát-
szanak. A' felyebb leirt három szobák előtt egy
falbolthajtás is újabb munka, a' bolthajtást tartó
oszlopokkal együtt. A' kápolna és napnyugotra fekvő
épületek között való hátulso udvarban, a' kő-
sziklába vájott meglehetősen mélységű vízfogókád
— cisterna — van, mellybe még most is belé foly
az udvaron öszvegyülő esővíz; élővízzel való
kut az egész várban nincs. A' vár formája hosz-
szukás kerek 's jókora nagyságu, a' belső keríté-
sfalak még épségben fent-állanak, kivéven
vagy két helyen, a' hol megcsonkultak, de a' her-
czeg Battyányak birtokok alatt azon helyek ismét
felrakattak fallal. Én úgy gondolom, hogy mind a'
vár, mind a' város kerítései egyszerre készülhettek,
mivel a' vártól lenyuló két nagy falak a' várost kö-
rülkerítik, 's a' mint vizsgáltam a' falak rakások
módja egymáshoz hasonlít. — A' mint felyebb 's
alább kóválygottam ezen pompás omládékok között,
úgy képzeltem magamnak azokat, mintha még most
is épségben 's az ő telyes fényességekben ékesked-
nének, fantaziám azon időket állította előmbe, mel-
lyekben itt is minden élt és királyi multságok tar-
tattak; mind azon dolgok, mellyek sok századok
hossza sorában történtek itt, egymás után mintegy
tündérlámpásban úgy tűntek fel előttem, míg nem
elandalodásomból felocsudván, a' valóság állott előt-

tem ezen pusztá falakban. A' kik ezeket építették 's lakták, régen porrá lettek, emlékezetek is lassan lassan elmúlik, és csak némelly faldarabok juttatják az itt járók eszébe, hogy olyan emberek is voltak, a' kik ezeket építették 's azokban laktak, azomban

Wir sind nicht, um zu seyn
Wir werden, um zu werden.

Tiedge.

Kijöven a' várból, a' kapu mellett jobbra csavarodtam és a' külső kerítés körébe mentem; egy késő őszi reggel volt az, mellyen utólszor itt jártam, a' honnét a' leszállott szürke ködfellegek még csak a' hegyek aljokban koválygottak, mellyek a' köd nyílásain imitt amott kékellettek, míg nem a' nap sugárai a' fellegeket keresztül törvén, őket eloszlatták, 's az azurszin tiszta ég boltozatja az egész láthatárt elfedte. A' körülfekvő hegyek erdeikből a' madárkák ezer soros hangi csálások töltötték bé a' vidéket, a' várhegy oldalain nőtt fűveken és fák leveleiken lebegett dér cseppekben a' nap sugárai gyémánt módra csillogtak: mind ezen környülállások egyben véve a' legszebb reggelt formálták. Széljel tekintettem a' vidékben 's előttem egy felséges kilátás feküdt: napkeletre Wolfsthal, annak vidéke, tul rajta a' posoni hegyek; éjszakra, de már közelébb a' Dunaparton a' magas Braunsberg, a' körülötte való halmokkal, alattam a' város, a' Bécs felől alá folyó Duna ligetes szigeteivel, ezen tul a' lapos Marchfeld, napnyugotra és délre a' várhegyet bekerítő erdős hegyek amphitheatruma feküdt.

A' várból a' hajdani uton jöttem le. Hogy mikor és miképen pusztulhatott el a' vár, nem tudhattam meg, de úgy gondolom, hogy ez is a' Törökök utolsó itt voltokat gyászolja.

Hogy Hainburgot kik és mikor építették? tudni nem lehet. Cluverius azt írta, hogy a' mai Hain-

burg helyén hajdan Carnuntum felső Pannonia fővárosa állott, 's vélekedését Plinius *) ezen szavai-
ból következteti „Superiora autem, inter Danubium
et Hercinium saltum, usque ad Pannonica hyberna
Carnunti, Germanorumque ibi confinium, campos
et plana Jazyges sarmatae, montes vero et saltus
pulsus ab his Daci, ad Pathissum amnem a Svevis
regnoque vanniato dirimens eos.“ Cluverius véle-
kedését sok földleírók követték. Schönviesner el-
lenben azt állítja, hogy Carnuntum Petronellánál
feküdt; mások azomban, a' kik közül csak Laziust
és az *Alt- und Neu-Wien* leíróját emlitem, úgy vé-
lekedtek, hogy Carnuntum igen nagy város lévén, a'
mai Petronellától egész Hainburgig elterjedt. Én
magam is esmérven ezt a' tájat 's több ízben jár-
ván itt, figyelmetesen vizsgáltam, mellyre való nézve
úgy vélekedem, hogy Carnuntum Petronellától fog-
va Németóvárig terjedt, a' mint a' szántóföldeken
való épületnyomok mutatják, legjobb bizonyság
pedig a' Petronella és Németóvár között való ma-
gas partja a' Dunának, mellyet ezen folyóviz szaga-
gat, melly okból a' leszakadozott part földje kö-
zött a' régi falak maradványaikat, mellyek hajdan
épületek alapjaik voltak, ma is lehet látni, 's úgy
lehet gondolkodni, hogy a' város egy része még ott
is feküdt, a' hol most a' Duna folyik. Németóvá-
ron alól Hainburg felé nehezen terjedhetett, mert
Németóvárnál a' táj gödrösödni kezd, 's alig lehet
gondolni, hogy egy megerősített főváros illyes
gödrökbe építettett volna, holott a' Németóvár és
Petronell között fekvő egyenes laposságon egész a'
mai Hundsheimig elterjedhetett volna a' város, ha
épen olly nagyra akarták volna kiterjeszteni. A' mi
pedig a' mai Hainburgot illeti, minthogy a' vár és
város fekvése igen alkalmas, megerősített hely-
nek, úgy lehet gondolkodni, hogy a' katonai mes-
terségben akkori időkben legjártosabb Rómaiak

---

*) Hist. Nat. Libro IV. Cap. 12.

azt erősségnek használták, annyival is inkább, hogy a' régi Carnuntum a' Rómaiaknál határváros volt a' tulsó parton lakott hadakozó Quadusok, és később a' szinte hadakozó Marahanusok ellen. Az *Alt- und Neu-Wien* *) régi könyvben azt lehet olvasni, hogy Carnuntum hármas város volt: a' legrégebb része ott feküdt, hol a' mái Hainburg 's azt Municipium Carnuntinak nevezték; a' másik Németóváron tul Petronelláig, melly a' római colonia volt, Petronellánál pedig a' császári residenczia 's a' római legiók quártélyaik voltak építve, mellyek kőkerítéssel erősítették, 's valóban a' dolog ollyas is, hogy így lehetett, és maga Schönwiesner sem ellenkezik benne, hogy a' carnuntumi határ Hainburgig ne terjedhetett, 's odáig mulatóházaik és kisebb váraik ne lehettek volna a' Carnuntumbélieknek **). A' hajdani időkben igen nagy város volt, a' mint a' fekvése is mutatja, de a' történetírók is úgy emlékeznek róla, nevezetesen Ranzanus ***) azt hagyta emlékezetben, hogy nagyságáért *Troja minor* nak****) nevezték, a' lakosai *Celetianak* vagy *Celectumnak* is mondták hajdan. Nevezetessége abból is megtetszik, hogy *Jus Latii*-val birt. K. U. Sz. u. a' 211-ik esztendőben C. Antonius Valentinus a' XIVik Gemina Legio veteranusa Carnuntum romladozott kerítésfalait a' fundamentomaitól fogva újra építtette, a' mint azt egy itten a' földből ki ásott felirásos kő bizonyítja, melly ekkép vagyon:

*) Cap. V. pag. 134.

**) In Romanorum Iter per Pannoniae ripam Commentarius Geographicus, Parte I. pag. 124.

***) Epitome Rerum Hung. Index II. vide in Schwandtneri Coll. Scriptór. Rer. Hung. Parte I. pag. 562.

****) A' köznép, melly nem tudja a' város hajdani nevét, azt állítja, hogy itt Trója városa állott. 1811. mikor ezen hajóval jöttem alá, a' hajósok azt beszéllették, hogy itt Trója városa volt: még akkor Ranzanust nem olvasván, nem tudhattam, mi adott okot ezen közönséges vélekedésre, 's nagyon osudálkoztam rajta.

SILVANAB ET . . . . .
 QVADRIGIS AVG SACRVM
 C. ANTONIVS VALENTINVS
 VET. LEG. XIII. G. MVRVM A FV
 NDAMENTIS CVM SVO INT
 ROITO ET PORTICVM CVM
 ACCVBITO VETSTATE CONLA
 BSUM IMPENDIO SVO RESTITV
 IT GENTIANO ET BASSO COS *).

Hogy Carnuntumot Zosimus a' Celták, Ammianus Marcellinus az Illyricusok városának lenni irta, a' nem ellenkezik azzal, hogy a' Rómaiak városok ne lett volna, mert a' régi történetekben jártasok tudják, hogy Pannonia mennyi viszontagságokon 's hányféle egymástól különböző nemzet kezén ment keresztül.

Carnuntum a' régi történetekben legelőször Liviusnál jön elő Publius Licinius Crassus és Cajus Cassius Longinus consulságok alatt, azaz K. U. Sz. előtt 169 esztendőekkel. Azután Augustus és Tiberius császárok idejében, a' kik alatt foglalták el Pannoniát a' Rómaiak K. U. Sz. után huszadik esztendőben, megvervén azok a' Pannonok *Bato* és *Piten* nevű királyokat, melly történet után a' Duna lett erre a' római birodalom határa. Mikor a' Rómaiak kezekre került Carnuntum, már akkor nagy és meg erősítettett város volt, a' mint Liviusból látni lehet **). Tiberius császár, mikor Marbod ellen hadat indított, az Illyricumban táborozott római sereggel Carnuntumból akart ellene kiindulni, a' mint Vellejus Paterculus irta ***). Eutropius szerint Marcus Aurelius Antoninus császár három esztendőig lakott itt, és Paulus Diaconus Libro X. Cap. 16. ugyan ezeket hagyta emlékezetben; Galienus császár is tartózkodott benne, a' ki felső Pannonia egy részét Carnuntummal együtt Attalusnak, a' Quadusok királyoknak, általengedte. Galerius Maximianus császár Liciniust itt tette imperátorrá, mint szinte

*) Schönwiesner loco citato. Parte I. pag. 125.

**) Hist. Romanae Libro XLIII.

***) Libro II.

Severus is itt lett azzá. I. Valentinianus idejében Equitius, a' pannoniai magister armorum, Gabiniust, a' Quadusok királyát, Carnuntumba magához csalta, 's ott megölette, mellyen a' Quadusok annyira megboszankodtak, hogy a' szomszéd Sarmatákkal öszveszövetkezvén azok, a' Dunán nagy sereggel általütöttek, a' kit elérhettek, mindent megöltek, a' marhákat elhajtották és Carnuntumot elpusztították, melly veszedelem annyival inkább könnyen végbe mehetett, mivel a' lakosok oda voltak aratni: meghallván ezen dolgot Valentinianus, a' Treviriak tartományokból, a' hol akkor mulatott, sietve Carnuntumba ment seregeivel együtt 375 's ott három holdnapokat töltött a Quadusok és Sarmaták ellen való hadi készülletben *). Az említett bérontáskor a' Quadusok Carnuntumot csaknem elpusztították, mert lakosai sem voltak, a' mint Ammianus szavaiból megtetszik, mellyekkel ezen történetről emlékezik; „cumque exinde Carnuntum Illyricorum oppidum introisset — t. i. Valentinianus — desertum quidem nunc et squalens, sed ductori exercitus perquam opportunum **). A' Codex Theodosianus 12ik törvénye szól „de accusationibus Carnunti pridie Id. Aug.“, melly törvénczikkelyt I. Valentinianus cs. adta ki. Nagy Theodosius római császár az ezen a' tájon volt határait a' római birodalomnak megújította, 's úgy látszik, hogy Carnuntumot is, legalább annak a' Petronellánál feküdt felső részét, mert ő alatta a' XIV. gemina legio egy sereg liburniai katonasággal itt feküdt, a' mint a' Notitia etc. Imp. Rom. czimű könyvből kitetszik „sub duce Pannoniae primae et Norici ripensis legionis XIV. geminae milites Liburnariorum cohortis, partis superioris Carnunto.“ Marcus Caesar a' Xik Pia fidelis legiót ide tette garnisonba mint legbátorságosabb 's olyan helyre, melly legalkalmasabb erősség lenne az ellenséges bérohanások ellen, mint felső Pannonia megvehetetlen tornyába. Római ha-

*) Ammianus Marcellianus Libro XXIX et XXX.

**) Libro XXX.

jós sereg is feküdt Carnuntumban, mely később Marcus Aurelius által Vindobonába tétetett által, a' mint az ifjabbik Theodosius idejében iratott Notitia dign. utr. Imp. Rom. czimü könyvből kitetszik.

Carnuntumot végképen Attila pusztította el 451. *) 's ettől fogva századokon keresztül pusztán hevert, míg a' helyén a' közép századokban több apró helységek nem épültek. Weiskern austriai író írta **), hogy a' Karolingus császárok idejekben néha egész *Nieder Oesterreichot Hunniának, Terra Hunnorum*-nak, különösebben pedig a' *Viertel Ober-Wienerwald*-ot nevezték, mely nevezet nem az Attila Hunnusaitól eredt, a' kik csak pusztítva mentek keresztül Austrián, de benne nem telepedtek meg, hanem az Avaroktól, kiket a' régi német írók hasonlóképen Hunnusoknak írtak. Hogy a' *Viertel Ober-Wienerwaldot* miért nevezhették *Hunniának*, annak a' lehet az oka, hogy ezen vidéket az Avarok, az Attilától elmaradt Hunnok maradványaikkal egyesülve, lakhatták; a' *Viertel Unter-Wienerwaldot* pedig azért nevezhették különösen *Avariának*, mivel ezen nemzetnek azon itt maradt kevés része, minekutána kereszténnyé lett, Carnuntum vidékében lakott. Én úgy gondolom, hogy Weiskern itt megtévedve írta az Ober-Wienerwaldot Hunniának, az Unter-Wienerwaldot pedig Avariának, 's a' neveket elforgatta, mivel közönségesen úgy tartják, hogy Carnuntum köveiből a' Hunnusok Hainburgot építették, Baudrandis ugyanezt írta a' Geographiájában 's más nevét is azoktól vette, mert először Hunn-burg-nak 's később elrontva Hainburgnak neveztetett. Egész a' Magyarok ide jövételekig Hainburgról semmit sem találtam a' történetíróknál, minthogy azomban 900ik esztendőől fogva III. Heinrich császárig Bécset a' Magyarok birták, úgy lehet gondolkodni, hogy a' nyolcz mértfölddel rajta alól 's Magyaror-

*) Alt und Neu-Wien. — Managetta Ludovigstorferisch Baad-Buch.

**) Topographie von Nieder Oesterreich I. Th. pag. 59 et 279.

***) Weiskern Topogr. v. Nied. Oest. I Th. pag. 234.

szághoz közelebb fekvő Hainburg is minden kétségen kívül a' Magyaroké volt. Legelőször Hermannus Contractus emlékezik róla az 1042ik évre, így írván „Heinricus quoque autumno Pannonias petens Heimenburg— a' mái Hainburg — et Brecesburg — a' mái Poson—, evertit etc *). Fessler is a' Gesch. der Ungern czimű könyvében azt írta, hogy 1042. Heinrich császár Aba királyunk ellen viselt háborujában Hainburgot megvette Posonnal együtt, ámbár a' Magyarok jól megrakták néppel és soká védelmezték, de végre engedni kellett nekik az őket elborított nagy erőnek, 's akkor a' vár és város földig elpusztított, mellyből a' tesszik ki, hogy abban az időben Hainburgot a' Magyarok birták, mert más fejedelem városát bizonyosan nem rakták volna meg fegyveres néppel. 1043. Magyarország határai a' Bécs felett fekvő Kahlenbergtől a' Laytha és Morva vizekig szorítottak vissza, és III. Heinrich császár által Siegfried lett a'ustriai markgróffá. Hermannus Contractus író szerint 1050. Gebhard, regensburgi püspök, rablás végett a' magyar véghelyekre reájok ütött és sok zsákmányt elvitt, melly törvénytelenséget a' Magyarok meg akarván bosszullani, az Adalbert markgróf által bíratott Lajthán túl fekvő vidékbe bényomultak, azt egész a' Kahlenbergig elpusztítván, magoknak megtartották, melly szerint Hainburg ismét a' Magyaroké lett: ezen dolog következtében III. Heinrich császár még ugyanazon esztendőben Norimbergában országgyűlést tartott, mellyben a' végeztetett, hogy az azelőtt nyolcz esztendőkkel megrontatott Hainburgot ismét vissza kell venni, 's még jobban megerősíteni mint azelőtt volt. Ezen dolgot Gebhard regensburgi püspökre bízták, a' ki Hainburgot orozva megtámadván azt megvette, a' felépítését pedig Konrad bavariai herceg és a'ustriai markgróf Adalbert fegyveres népekkel védelmezték, 's az építést háborgatni akart Ma-

*) Rerum Germ. I. pag. 283.

gyarokat viszszaverték. Ezen dologról a *Wiener Zeitschrift für Kunst, Literatur und Mode* 1820ik esztendei folyamát 30ik Nrsában a' 236ik lapon egy értekező az ő *Kraft Ausdruckjaival* — hogy magyarosan ki mondjam — így irt „Markgraf Albrecht behauptete löwenkühn die Vergrößerung seiner Mark auch ganz allein, und nöthigte den Ungarn in dem, aus römischen Trümmern wieder neu emporgerichteten Hainburg, dicht an der weit hinschauenden Königsfeste Pressburg, eine ungelegene Brille auf.“ Sokan úgy vélekednek, hogy Hainburg ekkor épült legelőször, de ez hibás vélekedés; az Alt- und Neu-Wien czimű könyvben *) azt lehet olvasni, hogy jóllehet Carnuntum a' római birodalom hanyatlásakor elpusztult, 's néhány századokig a' Hunnok és más barbarus népek alatt elpusztulva hevert, a' Hainburg helyén állott erősségkerítés falai, az azokon való kapuk és az ezek felett való már nevezett két erős tornyok, 's a' város felett való vár megmaradtak, a' honnét a' babenbergi házból volt markgrófok alatt nem eredetiképen építettett, hanem csak megújittatott. — 1053. András magyar király a' triburi országgyűlésen követei által megerősíttette Péter és Aba királyoknak azon egyezéseket, melly szerént azok a' Laytha bal partján fekvő földet a' magyar birtokból a' németekébe általengedték. — Hainburg megújittatása után a' babenbergi házból élt markgrófok, hogy a' város mindjárt nagyobb virágzásra emelkedhessék, Német országból a' Dunán Magyarországra behozatott mindenféle portékák emporiumává rendelték, 's úgy neveztetett Stapel-plattzá tették, mellynek következtében a' kereskedés által nagyon virágzó város lett, de VII. Leopold herczeg ezen emporiumot 1198. Bétsbe tette által, a' mint az ugyanezen esztendőben Bétsben kiadott privilegialis levele bizonyítja. Ugy látszik, hogy a' tizenkettődik század utólja felé Sulnbachi grófok birták, mert *Enenkel* német író

*) Erstes Buch, III. Cap. Seite 83.

Fürstenbuch czímű munkája szerint VI. Leopold herczeg idejében — a' ki 1194. Gracezben holt meg — Gebhard sulnbachi gróf holta után, ki örökösök nélkül holt el, mint megüresült *feudum* az austriai herczegekre szállott vissza. Ettől az időtől fogva az austriai herczegek, mellékes lineájokból való herczegek, laktak itt a' fellegrvárban, néha pedig az uralkodott herczegek feleségeiknek özvegyi lakások volt benne. Imre királyunk holta után II. András királyunk, a' királyságot erőszakosan magának tulajdonítván, Imre özvegye Constantia, kisedet fiával Lászlóval, és a' magyar koronával, 1205. a' Sz. Györgyi Zsigmond gróftól kísértetve Leopold austriai herczeghez szaladt Hainburgba egy várból, mellyben őket András fogva tartotta. András vissza-kérte őket, de mivel Leopold nem adta ki azokat, haddal igyekezte visszazavenni. Leopold is sereget gyűjtött, de míg a' háborura készült a' két ellenséges fél, az alatt az ifju László megholt, mellynek hire épen akkor ért a' táborba, mikor a' két tábor ütközethez készült: eltűnván a' háboru oka az is megszűnt, 's a' két fejedelem öszvebékélvén, Leopold a' koronát is visszaadta. A' kisedet László holt testét a' győri püspök hozta el Austriából, mellyet azután Fehérvárott temettek el. — Theodora, VII. Leopold felesége, az alatt, míg a' férje Olaszországban Cremonában Friedrich császárnál oda járt itt lakott, 's az attya ellen feltámadott V. Heinrich herczeg, annak a' fija megszállotta a' várost az annyára 1226. : ámbár a' vár akkori kapitánya Ortulf von Mordax *) igen vitézül védelmezte a' várost és a' várat Heinrich ellen, mindazáltal minek-

*) A' Mordax nemzetség Karinthiában vette eredetét, 's már 1200ik esztendőben van róla emlékezet: későbbben báróságra emeltetett, 's még a' mult század közepén virágzott. *Megiserus, in Annalibus Carinth.* azt irta ezen nemzetségről, hogy a' Portendorf nemes nemzetség kihaltával, a' Mordaxok nyerték azt a' privilegiumot, hogy az ujjonnan választott karinthiai herczegek inanguratiójokkor, addig míg a' herczegek az ugy nevezetett fejedelmi kövön ültek, az országban ott, a hol tetszett nekik, égethettek és gyujtogathattak, melly veszedelem alól hogy megszabadulhassanak a' lakosok, nagy summa pénzzel váltották meg magokat.

utána tiz napokig tartott folyvást való ostrom után a' védfalak nagy részek a' faltörő szerszámok által összevazattak volna, kénytelenek voltak a' várat a' várossal feladni. Egynéhány hetek múlva az Olaszországból ezen hirre visszasietett VII. Leopold, a' Hainburgba zárkodzott V. Heinrich fiára újra megszállotta a' várost, 's azt a' várral kevés napok múlva a' kezére kerítette: lehet gondolni, hogy, ha az első ostromkor megrongáltatott a' város, a' második alkalmatossággal sem igen kíméltetett meg. — 1241. a' Tatárok IV. Béla királyunk alatt hazánkra ütven, a' Sajó mellett történt szerenesétlen ütközet után Austriába Hainburgba vette magát Béla: hogy ott mi történt vele, az ezen csuf dolgot megírt Rogerius *) együgyü szavaival adom elő: „*Caput XXXII. Ipso itaque rege de exercitu profligato; die noctuque cum paucissimis, versus confinia Poloniae, habuit iter suum; et inde directo tramite, ut reginam posset attingere, quae in confinio Austriae morabatur (Hainburgban), quantum poterat, properabat. Dux Austriae, hoc audito, iniqua in corde concipiens contra eum, sub nomine amicitiae, obuius ei fuit. Sed rex armis exutus, dum prandium pararetur, modico temporis intervallo, somnii quietem capessabat juxta aquam: utpote, qui solo nutu Dei evaserat, inter tot diras sagittas et gladios venenatos, et tam longo fuerat itinere fatigatus. Qui tandem excitatus a somno, cum ducem vidit, laetatus est valde. Dux autem, regem inter alia consolatoria verba, petiit, ut Danubium transiret; ut ibidem securius quiescere et morari posset. Rex vero his auditis, tanquam inno-*

---

*) Miserabile carmen, seu Historia super destructione Regni Hungariae temporibus Belae IV. Regis per Tartaros facta. — Ezen munka írója Rogerius apuliai születés és Toletanus János római cardinalis káplánja volt, a' kitől gyakorta küldetvén Magyarországra itt maradt, 's nagyváradi kanonok lett. A' Tatárok beütésekkor az erdőkre vette magát 's ott bujdoklott, utoljára a' Tatárok közé került, a' kiktől elszökvén Erdélyben Gyulafehérvárra vergődött. Azután Romába visszaszent cardinalis Toletanushoz, kinek ajánlására Dalmatiában spalatroi érsek lett IV. Béla megegyezésével, a' hol meg is halt.

cens, nihil mali suspicatus, dictis ducis acquievit. Dicebat enim dux, se castrum ex altera parte habere, et ibidem regem melius honorare posse: cum tamen in animo non honorare, sed confundere illum, haberet propositum. Et cum se rex scyllam vitare crederet, incidit in charybdim: et sicut piscis, volens vitare frixorium, ne frigatur, ad assandum projicit se ad prunas; credens malum effugere, invenit nequius. Nam dux Austriae, astutia excogitata, cum rege suum ad libitum potitus exstitit, ab eo quamdam pecuniae quantitatem, quam dicebat olim a se per ipsum extortam fuisse, repetiit. Quid plura? rex manus illius evadere nequivit, quousque partem ejusdem pecuniae in prompto, partem in vasis aureis et argenteis, illi persolvit: pro parte autem tres comitatus sui regni, illius terrae contiguos, illi obligavit. Et licet ipsa vasa aurea et argentea majoris fuerint aestimationis: tamen dux illa solum in duobus millibus marcarum, simul cum lapidibus pretiosis, recepit etc. etc. *) — *Caput XXXIII.* Dux, prospecto jam, quod Hungari essent unanimiter in fuga, sibi multos milites aggregavit, eos contra Hungaros in Hungariam transmittendo: et sic Tartari ex illa parte Danubii destruebant; et ex ista Teutonici depraedabantur, et villas, prout poterant, comburebant, ita, ut civitatem Jauriensem intrantes, castrum ceperint, et illud moliti sint per violentiam obtinere. Hungari vero de partibus illis, convenientes in unum, ad civitatem manu armata euntes, civitatem ceperunt; et omnes in castro Teutonicos cremaverunt. Dux nimio furore repletus, propter hoc candescens contra Hungaros fugientes

---

*) Bélát egyetlenegy pénz nélkül eresztette el magától Friedrich, úgy hogy Béla kénytelen volt valamelly Mladik nevű orosz vitéztől, a' ki a' Tatárok közül szabadult ki, 's a' kivel az uton találkozott, 30 márka aranyat költsönözni; azután pedig Sz. Mártonba érven, az oda való ápaturtól 800 márka aranyat, mellyekkel a' felesége után Klissába ment Dalmatiába. Ezen dologról lehet még olvasni Fessler Gesch. d. Ung. 2 Darabja 544ik lapján, 's a' posoni német ujság mellett 1820. kijött Unterhaltungsblatt valamellyik darabjában.

a facie Tartarorum, quos in Austria collegerat, et quibus fidem promiserat; non contentus de eo, quod regi fecerat, petiit ab eis, pro castrorum et civitatum custodia, quendam pecuniae quantitatem. Et sic, hac occasione inventa, cum tam Teutonici quam Hungari essent multum divites in pecunia et rebus; eos usque ad extremam exinanitionem nequiter spoliavit: et miseri Hungari devorabantur, ubique morsu amarissimo, a saevis bestiis dentatis; et postmodum, nudi in aridam projiciebantur etc. etc.“ Hogy ezen rajta történt embertelenséget megboszszulhassa Béla, minekutána az országba haza verekedett a' Tatárok elmentek után, 1246. Friedrichen rajta ütött, 's a' Laytha mellett történt ütközetben először egy kun katona Friedrich alól a' lovat kilőtte, valamelly Dezméri Mikola erdélyi nemes, mások után pedig egy a' Frangepan nemzetségből, annak fejét szemeinél általütötte úgy, hogy Friedrich azonnal megholt és vele a' babenbergi ház kiholt: ez a' dolog Sz. Vid napján történt*). Friedrich legöregebb testvérnéye Margit, VII. Henrich római király özvegye, a' ki férje holta után a' Dominicana apácák trieri Sz. Katalin klostromjokban tartózkodott, III Innocentius pápa parancsolatjára haza menvén Ausztriába, a' Friedrich holta után a' német birodalmi igazgatás által Bécsbe rendeltetett, imperialis főkapitány Ebersteini Otto gróf által Bécsbe nem eresztetett bé, hanem Hainburg vára rendeltetett neki lakásul 1247., élelmül pedig a' Hainburghoz tartozott jövedelmeket nyerte, 's mind addig ott lakott, mig a' cseh király Ottokarhoz férjhez nem ment, a' kivel Bélának új háboruja lett a' megholt austriai Friedrich birtokai felett, mellyeket Béla is**), Ottokar is magáévá kívánt tenni. Béla Stiriát elfoglalta és fiját Istvánt tette odaváló herczeggé, azomban Austria egy részét is szinte elfoglalta, 's azzal együtt Hainburgot is.

*) Fischer Brevis Not. Urbis Vet. Vindobonae. Tab. Geneal. VIII.

**) Ezen háború okáról már értekeztem feljebb a' Dévén leírása alatt való jegyzésben.

Béla és Ottokár 1260. a' Morva mellett verekedtek meg Marchhegynél Austriában, melly városka mellé ezen ütközet emlékezetére 1268. egy várat építtetett Ottokár, melly várost a' hozzá tartozó uradalommal herczeg Pálffy birja: ez az ütközet szerencsétlenül esett ki a' Magyarokra nézve, mert megveretvén azok, Béla, István fijával alig futhatott el Hainburgba, Ottokár pedig hazánknak Austriával határos részeit tűzzel vassal pusztította, míg 1261 a' békeség Bécsben meg nem kötöttetett, mellynek következtetésében Stiria és Austriának Bélától el foglaltatott része Ottokár kezére került. — 1277. Novemberben I. Rudolf császár IV. László magyar királyt Hainburgba hívta, hogy ott szövetséget kössenek Ottokár ellen: a' szövetség meglelt, 's egy-néhány nap mulva a' két fejedelmek a' magyar és német magnások előtt a' szabad ég alatt Bruckban megerősítették a' szövetséget. — 1278. Aug. 24. I. Rudolf császár Hainburgnál szállott által a' Dunán seregeivel a' Marchfeldre, mikor Ottokár ellen indult. — Vas vármegyében laktak a' hatalmas Német-ujvári grófok *), a' kik az ő szélesen kiterjedt

---

*) *Osl, Oslép, Osth, Ostfy* ugyanazon egy nemzetség különbözőféle nevezetei. Ezen nemzetség első törzssőke Magyarországon volt, valamely Osul nevű Kun, a' ki Gyula kun fejedelem vezére volt, mikor az Salamon király idejében Magyarországra bérontott. Ai ki többet akar tudni erről az Osulról, megolvashatja Thurocz Magy. Kronikájának 49-ik czikkelyét. Lazius szerint pedig az *Osl* nemzetség a' sponheimi német grófoktól vette eredetét, a' kik közül Zsigmond, a' carinthiai Lavandi Richarda grofnét 996. vette feleségül. Ezekről származtak Stiriában Siegmund von Laubenu, és Henrich, a' ki Magyarországon Nagy Martont, Német-Ujvárt, Kirchslagot, Rohonczt, Stobot, Szalonakot, Lékát, Borostyánköt, Fraknót, Kobersdorfot, Katzldorfot, a' hozzájuk tartozott jöszágokkal együtt Sopron és Vas vármegyékben nyerte a' magyar királytól 1140 vagy 1150 táján. Ennek fia Bernát, Bernátnak Siegfried, annak Simon, Simonnak a' már említett Iván vagy János, Imre, Péter veszprémi püspök, és Miklós. Ugyan ezen nemzetségből való volt Dienes, Péter fia, kiről már felyebb a' Marchfeld leírása alatt való jegyzésben emlékeztem: ennek a' Dienesnek fia Domonkos 1354. macsoi bán volt, 's Baranya vármegyében Karakot, Valpo vármegyében Forodot, Torrodot és Chabalkát, Győr vármegyében Szerdahelyt nyerte János és Miklós testvéreivel: ez a' Miklós is machoi bán volt. A' most említett Domonkoról Thurocz is emlékezik Magy. Kronikája 31k részének 39ik czikkelyében. Az egész nemzetség tábláját erről itt felhozni

uradalmaikban sok fegyverfogható népekkel és nagy jövedelmekkel bírtak 's az ő német-ujvári erős kőszikla fészkekben buván még királyainknak is csak akkor engedelmeskedtek, a' mikor nekik tetszett, 's ezen várjok erősségében bizván, hol itthon a' hazában, hol a' szomszéd Stiriában és Austriában raboltak 's a' nagyobb földesurak várkastélyaikat megtámadták. Illyen nyughatatlan ember volt Kun László királyunk idejében Iván vagy János német-ujvári gróf, a' ki eleinek rossz szokásait követvén az austriai birtokokat szüntelen háborgatta. Albert austriai herczeg panáaszt tett Kun László királynak ellene: a' király, rész szerént nem igen érezvén magát elegendőnek a' rabló megzabolázására, rész szerint bosszankodván reája, hogy több magyar főurak társaságokban őtet elfogván magánál fogva tartotta az előtt, azt felelte Albert herczegnek, hogy a' rablón álljon bosszút, a' hogy tud, ő azt nem csak hogy nem tiltja, de még szeretni is fogja, mellynek következtében Albert herczeg Ivánt megtámadta, annyival is inkább, hogy Kun Lászlónak 's Albert her-

---

sok volna, csak még azon jószágokat és uradalmakat emlitem meg, mellyeket birt a' familia, a' feljebb már említettekén kívül. Stiriában Ankensteint, Schwarzenbachot, Austriában Höfleint, Neukirchent, neuburgi grofságot, sprintzenmarki grofságot. Magyarországon Asszonyfalvát, mellyről később Asszonyfalvai Ostfyaknak nevezettek, Herbottyát, Raznát, Garu nevű földet Vas V., Artánt, Schadendorft, Dransdorft, Kaboldot, Pomogyot, Stomfát, Bors, Monostort, Csornát, Kanisát, mellyről egy ága ezen nemzetségnek magát később Kanisainak nevezte, Örményest, Baráthot, Purbachot, Csákánt, a' Gesztesi uradalmat, Bajomot, Szt. Miklost, Korpádot, Vissegrádon egy curiát, Szt. Endrődöt, Szereglént, a' Fertő tavát, Barbácsot, Sárkányt, Kisfaludot, Karadot, Szt. Pétert, Debrenthét, Jákót, Remetét, Megyert, Káldot, Szarokót 's t. m. Rácországban Cseszt, Borich és Dobor várait, 's az orbázi grofságot etc. — 1532. Kanisay Ferencz férjfi mag nélkül elhalván, Orsolya leánya ferjfivá neveztetett — praefecta in masculum: — az Nádasdy Tamáshoz ment férjhez, 's a' gazdag kanisai örökséget a' Nádasdy nemzetségre vitte által. — Az Ostfy nevezetet viselt ága is régen kiholt ezen nemzetségnek, mellynek örökségei a' leány ágra menvén által, ezer iziglen eloszlottak: egyetlen egy Ostfyt kivévén, a' ki Farádon lakik Sopron vármegyében. A' leány ágon és még ma is megvaló nevezetesebb örökösök, a' Pogányok, Niczkyek, Vicziaiak 's t. m. A' ki a' nevezett Ivánról többet kíván tudni, olvassa meg Budai Polgári Lexiconát, az Osl articulus alatt.

czegnek intéseire semmit sem hajtott, de a' meg-támadás Albertre nézve szerencsétlenül ütött ki, mert Ivántól megveretett és alig tudott Neustadt-ba elfutni. Ezen történet után Albert austriai her-czeg Hugo Tauffert Ivánhoz küldötte, hogy vala-melly békeségre birja reá azt: az egyezés Hain-burghban történt meg 1284., de nem soká tartott *).

— III. András sok vesződségek után a' magyar ko-ronát elérvén, a' magyar koronát keresők között volt Albert austriai herczeg is, a' kinek az atya Rudolf császár a' nem adhatóját Magyarországot ajánlotta. Albert 1290. Karácsony tájján Magyaror-szágra béütött és az országban sok károkat tett, a' többek között Moson vármegyét is Austriához fog-lalta. Ebben a' háboruban a' feljebb említett Iván gróf újra figurirozott. III. András nem soká maradt adós Albertnek, mert 1291. nyolczvanezerből állott néppel Austriába béütött, a' többek között Hain-burgot is el foglalta, 's egész Bécsig mindent felpré-dált és égetett. Mindenfelé segítséget keresett Al-bert, de nem talált sehol is, a' többek között a' regensburgi püspökhöz is irt egy panaszolkodó le-velet, de attól kevés vigasztalást nyert, mert az azt felelte vissza, hogy azt ne is álmodja hogy a' Magyarokat meg győzhetné, 's arra emlékeztette, hogy IV. Béla magyar király austriai Friedrich her-czeget megölte, melyet ilyen versekkel tett ki:

Bela triumphalis, belli victricibus alis

Enecat Austrenses strato duce, vel Stirienses.

Mit volt Albertnek tenni? a' püspökök közbenjárá-sokra békeségre lépett III. Andrással Hainburghban még ugyanazon 1291-ik esztendőben a' következő feltételek alatt, u. m. Albert adja vissza az el-foglalt Moson vármegyét; adja vissza a' minap el-vett várait és jószágait Iván grófnak; 's ezután semmi ellenségeskedést ne próbáljon Magyarország ellen. III. András ellenben a' seregeit Austriából

*) Belii Not. Hung. etc. Parte I. pag. 131 et 132.

azonnal huzza vissza; Magyaróvárnak, Mosonnak, és Oroszvárnak erősségeit rontassa le; András özvegy lévén, Agnest, Albert herczeg leányát vegye feleségül, a' kinek Albert az általa elfoglalt Posont vidékével együtt jegybe adja; végre egymást minden ellenségeik ellen segítsék, kivéven a' pápát és a' császárt. *) — 1328-ik. Otto austriai herczeg, Fridrik testvérétől, a' ki Austriában uralkodó volt, az élelmére rendeltetett uradalmakat kívánván, melyeket az magánál tartóztatott, a' magyar és cseh királyokhoz folyamodott, hogy a' bátyját vennék azok kegyelmesebb gondolatokra. A' Csehek azonnal bűtöttek Austriába, de I. Karoly magyar király először barátságosan kívánván a' dolgot végezni, követek által akarta Fridriket atyafiságosabb gondolatokra venni: nem használván a' jó tanács, nyolczvan ezer emberrel bényomult Morvaországba és Austriába, a' hol a' többek között Hainburgot is elfoglalta, **) mellyre a' békeség Posonban megkészült. — A' feljebb említett Fridrik holta után következett austriai uralkodó II. Albert, nem felejtethvén a' Magyarok által 1328-ik. tett károkat, 1341-ik. I. Károly királyunk ellen panaszkodott, 's azt üzente követei által, hogy ha tőle békeségben akar maradni Károly, térítse meg neki a' Magyarok által vallott kárait. Károly már idős lévén, örömet el kívánta kerülni a' háborut, mellyért is abban egyezett meg II. Alberttel, hogy mind a' kettő követeket rendeljen a' dolog megvizsgálására, 's a' mit azok végezni fognak, azt a' két fél tartsa meg. A' magyar részről való követek Péter, sirmiai püspök, Tamás erdélyi vajda, és Nagy-Martoni Osl Pál gróf — a' kit németesen Merteinstorfi Pálnak nevez — Posonban; az austriai követek Oettingi Lajos gróf, Phanberchi Ulrich gróf, és Pergovi Ulrich gróf pedig Hainburgban jöttek össze, a' kik sok tanácskozá-

*) Ezen dolgot Bél a' többször felhozott munkájában valamivel más-kép adja elő: nevezetesen hogy a' békeség a' Csallóközben kötött meg. Parte I. pag. 132—134.

**) Chron. Mellicense apud Weiskern. Parte. I. pag. 235.

sok után a' békeséget 1341-ik helyre állították. — 1359-ik IV. Rudolf austriai herceg megerősítette a' Hainburgiaknak III. Fridrik császár általadatott városi privilegiumjaikat, és a' magok által természet bornak eladásáról való szabadságjokat. — 1452-ik Hainburgot elpusztították a' Magyarok, Austriacsok és Csehek Cillei Ulrich, Eitzinger Ulrich és Fridrik von Rosen vezérlések alatt, azért, mert ezen nemzeteknek nem akarta kiadni IV. Fridrik császár a' gondviselése alatt volt V. László magyar, cseh és austriai ifju herceget. *) — IV. Fridrik császár Hunyady Mátyás királyt, annak a' királyi-székre lett feljutása olta mindég, hol egy, hol más dologgal boszszantván, végre Mátyás is kifakadt, 's 1477-ik háborut indított a' császár ellen, Austriába 17,000 emberrel bényomult, azt pusztította 's olly szerencsés volt, hogy a' többek között Bécs körül csak egy nap is tizenhét városokat vett meg, **) azok között Hainburgot is elfoglalta háromszori ostrom után 12-ik Juliusban. ***) Fridrik császár Hainburgot a' Magyaroktól visszafoglalni akarván 1481-ikb. azt megszállotta; Mátyás királynak értesére esvén ezen dolog, azonnal Pan Popel ****) nevezetű lovas vezérét a' város felszabadítására hirtelen elküldötte. Ez a' Popel hires és tanult vitéz volt, sebesen elérkezett éjjelre a' semmitől sem tartott ellenséghez, melly a' rakott asztalok mellett vendégeskedett és részegeskedett: a' semmitől sem tartókat lovasaival hátulról megtámadta Popel, nagy lárma és zürzavar történt a' megszállók táborában, a' kik a' nélkül, hogy felfegyverkezhetek volna, megfutamtat-

*) Fessler Gesch. der Ung. IV. Theil, seite 730.

**) Budai Ferencz Polgári Lexicon. II. Darab 296 lap.

***) Fessler Gesch. der Ung. V. Theil, seite 333.

****) Ez a' Pan Popel a' Lokowicz cseh nemzetségből való volt, melly két ágra oszlott, u. m. a' *Hassensteinira*, melly a' XVII. század elején kiholt: és a' *Popélékre*, a' kik még most is virágzanak, de a' Hassensteini ág kiholta után a' Popel nevezettel felhagytak. Bonfinius ezen emlékezetben való Popelt, hibásan hol Pandoplesnek, hol Panpoplesnek irta. *Pan Popel* csehül annyi mint *l'opel ur*.

tak és a Magyarok által kegyetlenül mészároltattak. Egy keveset üzték őket a Magyarok, de mivel nagy setétség volt, azokat az elnyert táborba Popel viszsza trombitáltatta: e' szerint Hainburg a Németektől megszabadult. — Mátyás feleségének Beatrixnak közbenjárására sem történhetett meg a békeség az ellenséges két fél között Fridrik nyakassága miatt, mindazáltal Mátyás a Törökök ellen szándékozott háborút indítani, legalkalmatossabb időnek tartván az akkorit, azon okból, mert Mahumed török császár ugyanezen esztendő Majus hóldnapjában meghalálozván, annak két fiai azuralkodáson magok között öszvevesztek. Mátyás igen nagy sereget gyűjtött öszve a Törökök ellen, 's midőn már a háboruhoz akart fogni, szomoru postát nyert a felől, hogy Fridrik Hainburgot visszavette és Magyarországnak Austriával határos részeibe becsapott, a hol tüzzel vassal pusztit. Megakadályoztatván ek kép Mátyás a Törökök ellen volt hadindításban a Törökök felől volt határokat katonasággal jól megrakta, Fridrik ellen visszaindult, 's Austriába bétűtött. Hainburgot Fridrik császár igen megerősítette és katonasággal jól megrakta, mert a várost úgy nézte, mint Austriának legerősebb védhelyét: Mátyás is tudván ezt, eltökéllette akarmelly móddal megvenni Hainburgot, hogy a háta megett illy erősséget ne hagyjon, mellynek birtoka nélkül Austriában bátorságosan nem foglalatoskodhatott volna. Mátyás Posonból seregeivel megindult, 's a Dunán tul Austria szélén tábort járatott, mellyből 28-ik Juniusban 1482-ik Zápolya Istvánt és Tettáni Wilhelm austriai vitézlett nemest, a magyar lovasság vezéreit előre küldötte az Austriaiak kikémlelésekre a Lajthá mellett fekvő Rohrannál három ezer austriai katonaság táborozott, hogy Brückot és Hainburgot a Magyarok ellen fedezze, melly katonaság észre vévén Zápolyát és Tettant, a táborból kiszállott 's Prellenkirchen és Berg között megállott. A Magyarok az Austriaiakat hevesen megtámadták, de mivel sokkal kevesebben voltak, a Németektől meg-

verettettvén megfutottak, melyet szégyenelvén Zápolya, a' mint a' Magyarok rendbe hozásán és az austriaiaknak ujonnan való megtámadásában fáradozott volna elfogattatott, 's két Németre bizattatott, hogy Bruckba vigyék be őtet, a' többi austriacusok a' Magyarokat üzvéen tovább. Már közel Bruckhoz, a' mint, a' Zápolyát meg nem esmért Németek őtet ki akarták fosztani, 's a' fosztáson meghasonlottak, ekkor a' palatinus a' bal felől állott Német kezéből elkapta a' fegyvert, mellyel mind a' kettőt hirtelen megölvén, az erdőkön keresztül a' király táborához vissza vergődött, a' hol már veszett nevét költötték a' megfutamatott Magyarok. *) Ezek után Mátyás megszállotta Hainburgot 10-ik Juliusban; **) a' benne vólt nagy őrizet igen vitézül védelmezte magát, mellynek következtében Mátyás még több ágyukat vitetett oda Budáról, mint a' mennyivel addig ostromlotta, mellyek között egy olly nagy vólt, hogy nyolczvan ló is alid tudta kimozdítani helyéből; ezt *varga mozsárnak* nevezték azért, mert az öblében egy varga eldolgozhatott. A' Magyarok a' város falait, 's védtornyait őszve törették ágyuikkal, ellenben az őrző sereg, a' melly kár nappal esett, azt éjjel igyekezett helyre állítani, 's az őszveroncsolt kerítésfalakonn belől sánczokat készített. A' városból titkon kiküldetett hirmondók által tudósittatván Fridrik császár, hogy a' város már annyira szorongattatott, hogy ha hirtelen segítséget nem küld, kevés idő múlva felkell magát adni az ellenségnek. A' már három holdnapok óta ostromlott város segítségére tizezer lovasokból állott sereget küldött Fridrik, melly a' Magyarokat vagy verje el a' város alól, vagy ha a' nem lehetne meg,

*) Bonfinius Dec. IV. Libro VI. — Sartori Pantheon etc. des Oesterreichischen Gesamt-Reiches 3 Band seite 365. — Bel Not. Hung. etc. Parte I. pag. 173. — Budai Ferencz a' Polg. Lex. III. darabja 540-ik lapján ezen esetet nem itt, hanem hibásan a' Stiriában fekvő Marburg ostromlása alatt történt dolognak irta. Bonfinius, a' ki jelen volt Hainburg ostrománál legjobban tudhatta a' dolgot, az is ide teszi.

**) Fessler Gesch. der Ung. V. Theil, seite 380.

legalább eleséggel és friss katonákkal rakattassék meg a város. Ez a segítő sereg estve felé érkezett a város környékére: az eleséges terhes szekerek előtt mentek. Éjjelre Mátyás király mindazon helyeket, melyeken által a városhoz közelíteni lehetett volna fegyveresekkel megrakatta, a sánczokból minden ostromló ágyuit kivonatta, s az austriacuskok ellen fordíttatta, és a helytől segítettve olly alkalmatosan rendelte el táborát, hogy ámbár az ő népe kevesebb volt az ellenségénél, annak mégis könnyen megfeleltethet. Késő éjjel az austriaiak a városba vivő utakat megkémlelték, de mivel azokat a Magyarok által elfoglalva lelték, a Magyarokat megtámadták, a kik által táborokba vissza veretettek: ezen verekezésben igen vitézül viselte magát Szentgyörgyi Bertalan auraniai perjel az alatta volt kopjás lovassággal, sokakat elölt, sokakat pedig elfogott és a királyhoz vitte azokat. Maga a király is fegyverbe öltözve lóra ült, s a királyi zászlókat lobogtatni parancsolta; napkeletről fuván a szél a zászlókat napnyugotra a Németek felé lobogtatta, melyet látván a Magyarok jó jelnek jövendőlték, s igen néki tüzesedtek a Németekkel való verekezésnek: a mint a Németeket megközelítették egész viradtig ágyuzták azokat, a kik kivirradván magokat vissza felé kezdték vonni, olly móddal, hogy azon eleséges szekereket, melyeket az előtt volt napon magok előtt bocsátottak, most leghátul hagyták azért, hogy azok az ő vissza huzódásokat fedezzék a Hainburg és Bruck között fekvő hegyalatti uton. Látván a Magyarok a Németek elindulását, azokat üzni kívánták, hogy boszszulatlan ne szabadulnának el, de a hadi dolgokban nagy tapasztalású serviai Farkas despota ellenzette az üldözést azokból, hogy a német lovasok nagyobb számmal és jobb fegyveres készülettel voltak mint a Magyarok, mindazáltal a Magyarok közül sokan — a király engedelmével nélkül — utánok rohantak a Németeknek s azokkal öszve tüztek, de nem igen jó szerencsével: ezek közül való volt Aristi Ferencz hi-

res vitéz, 's a' kopjás lovasok vezére, a' ki midőn az alatta volt kopjásokkal az ellenséget egész Bruckig üzte volna, egy öszveöklekezésben a' vállán általdöfetett; valamelly Móses *) nevű vitéz is igen megsebesített. A' Bruckhoz érkezett német lovasokat a' városbéliek nem fogadták bé azon okból, hogy a' Magyarok is ne talán velek együtt a' városba rontsanak; és azért, hogy ha a' várost ostrom alá találták volna venni a' Magyarok, az éhség inségére ne jusson az, annyi idegen ember jelenléte által, mellyért is kénytelen volt a' vissza vonult német lovassereg, a' brucki üres külső városokban megtelepedni. A' Németeket kergetett Magyarok huszterhes szekereket, 's egyéb holmit zsákmányoltak el, mellyekkel a' hainburgi magyar táborba vissza tértek. Ezen történet után Mátyás király a' várost még erősebb ostrom alá fogta, 's minek utánna a' védfalakat mind öszve törette volna, a' legnagyobb inségre jutott hainburgiak, nem reménylhetvén már uroktól több segítséget, magokat utólsó Octoberben feladták. Hainburgnak ezen ostromoltatása Mátyás királynak kétszázezer aranyába került. Ámbár a' város felett való fellegvár még egynehány napokig tarthatta volna magát, mindazáltal annak kapitánya, háromezer aranyakat kapván Mátyástól ajándékban, magát feladta a' várossal együtt. Mátyás királyunk holta után Maximilián austriai főherczeg, később császár, 1490-ik September holdnapban, Bécset, Hainburgot, 's egyszóval egész Austriát vissza foglalta a' Magyaroktól, mellynek következtében 1491-ik esztendőben II. Ulászló magyar király, 's IV. Fridrik császár, és a' fia Maximilian főherczeg egymásközött békességet kötöttek Posenban, 's azt végezték, hogy a' békességről szóllott irományokat a' hainburgi városi birónak és polgármesternek, vagy pedig a' vár kapitányának adják által; 's való-

*) Bonfinius Historiájában ezen Móses vezetéknévét nem tette ki: én úgy vélekedem, hogy ez a' szóban való vitéz Gergelylaki Buzlay Móses lehetett, mivel ezen időtájról a' magyar történetek több Móses keresztnevű vitézről nem emlékeznek.

ban által is adódtak 6-ik Novemberben. Ugyan ezen 1491-ik esztendő 7-ik Novemberén, Hainburgban egyezett meg három magyar, és három austriai közbírák előtt, az austriai herczegségben birt jószágai felett Hunyady János herczeg, Mátyás király házasságon kívül volt fia, Székely Jakabbal, *) a' ki néki attyafia volt. — 1514-ben II. Ulászló Posonban congressust tartott, melyre három királyok és sok főurak jelentek meg: a' többek között a' gurki herczegi püspök is oda igyekeztén 27-ik Martziusban ért Hainburgba, 's onnét a' következett nap, hajón Posonba elment. Ugyanezen alkalmatossággal a' münsterbergi Bertalan herczeg is a' congressusra akarván menni a' hajója mellyen utazott 3-ik Aprilisben öszveszakadván Hainburgnál, a' vízbe **) holt. Ezen congressusra Zsigmond lengyel király is meg jelenvén, a' kísérelőivel a' Dunán Hainburgnál szállott által 14-ik Juliusban, a' hol a' császár nevében Wilhelm bavariai herczeg 's a' laybachi püspök és a' többi követek Bécsbe meghívták. 15-ik Juliusban is itt tartozkodott Zsigmond király, 's 16-dikb. indult ki innét Trautmansdorf felé. — 1529-dik esztendőben, Solimán török császár Bécs ostromára menvén, jóllehet Hainburgot elkerülte, 's a' Lajtha mellett fekvő Bruck városának vette útját, mindazáltal Hainburg eleget szenvedett a' Törököktől, a' kiknek hadi szerekkel terhelt hajóik a' Dunán, és így Hainburg alatt mentek el Bécs felé. Melchior Soiterus a' Vinda ***) Solimán török császár által történt ostromoltatását irván le Bécsnek, a' többek között azt említi, hogy Hainburgot abban az időben hatszáz gyalog katonák védelmezték, a' kik a' tö-

*) Ez a' Székely Jakab, Székely János Dalmát-, Horváth- és Tóthországi bán, 's egyszerűsmind anráni perjel fia volt. Dingöss lengyel író Czaklonak vagy Czakielnek, 's Hunyady János gubernator nényje fiának írta. Thuroczy Hunyady *consanguineusának* nevezte. — Fessler' Gesch. der Ung. V. Theil, seite 755. — Budai Polgári Lexicon III. darab 286 és 287 levél.

**) Diarium Joh. Cuspiniani de congressu caesaris Maximiliani et trium regum Hungariae, Bohemiae, Poloniae.

***) De Bello Panonico Libro I. Coll. Schwandtneri Parte II. p. 304.

rök erőt nem győzhetvén elhagyták a várost és várat, 's a nagy zürzavarban a' Dunán által magokat Korn. Neuburgba vették. Ugy látszik, hogy aligha akkor nem történt az, a' mit a' hainburgiaktól hallottam beszéltetni, t. i. hogy Bécs ostromoltatása alatt a' nagyvezér Bécsből a' tulajdon fiát egy csata Törökkel elküldötte vígálódni; az ifju egész Hainburgig, 's ott a' felső kapunál ahhoz olly közel ment, hogy őt az akkori polgármester a' torony egyik ablakából agyon lőtte, mellyen a' nagyvezér annyira felindult, hogy megesküdt, hogy egy embert sem hágy Hainburgban elevenen, mellyre való nézve nagy erőt küldött a' város ellen. A' városiak egy darabig vitézül védelmezték magokat a' Törökök ellen, de a' midőn az ostromot tovább nem győzhették, a' kik elillanthattak, a' város ellenében való szigetekbe által evedzettek, 's azokkal együtt a' polgármester is, azomban a' városban sokan megmaradtak, a' kiket a' Törökök mind leöldösvén, a' várost kirablották, 's azt felgyujtván oda hagyták.

— 1563-ikb. II. Maximilian főherczeg, a' magyar királyságra való megkoronáztatása végett Posonba Bécsből lejöven, 5-ik Septemberben Hainburgban halt, 's onnét indult másnap Magyarország felé. Ugyan akkor I. Ferdinánd császár is, Maximilian atya ott halt, a' ki gyengekedett egészsége miatt vizen utazott Posonba, a' hová egy nappal későbbben érkezett meg a' fia után. — Ezen dolog után kilencz esztendőkkal, az az 1572-ikb. Maximilian fia Rudolf főherczeg, ugyanazon a' módon mint az atya Hainburgban szállván meg, onnét indult ki a' Posonban történt megkoronáztatására. Harminczhat esztendőkkal későbbben, az az 1608-ik Rudolf helyébe II. Mátyás választatván magyar királynak, 20-ik Octoberben Bécsből kiindult, és még az nap Hainburgba ért, a' hová, két napokig tartott várakozása után Istvánfy Miklós és Pálffy István, pompásan felkészült kétezer lovasokkal az ország rendeitől elküldettek, hogy az uj királyt hívják meg Posonba a' megkoronáztatásra, 's a' kiktől kísértetve

Mátyás Hainburgból Posonba 22-ik Octoberben ki is indult. — 1619-ik II. Ferdinánd királyunk ellen fel-támadván Bethlen Gábor, egész Posonig hatott se-regeivel, onnét pedig Bécs alá szándékozván, Fi-sehamündnél gróf Thurn Mátyással és Rhédeyvel egyesítette magát. Hogy Bethlen ekkor Hainburgba bemehetett e? arról semmit sem találtam a' történet-íróknál, hanem arról igen is, hogy Posonból Beth-lennek hétezer emberből állott serege után Bécs alá indult, a' mint ez a' Dunán által kelt az ezen tájra seregével vizsgáladni kijött hainburgi vár-kapitány Bethlen embereivel öszve találkozott, 's így a' két fél öszve verekedett, melly ütközet a' hainburgiakra nézve olly szerencsétlenül ütött ki, hogy azok csaknem mind oda veszttek. A' mint az elesetteket fosztogatták a' Bethlen emberei, a' hainburgiak szerencsétlenségét meghallott Bouquoy és Dampier császári vezérek véletlenül rajtok ütöt-tek, 's minekutánna a' Bethlen emberei egész nap vitézül verekedtek volna, végre estve felé a' né-met vásasok általrontottak rajtok, a' mikor azután meg is szaladtak: a' Bethlen emberei közül hatszá-zan, a' császáriakból három százan estek el. — 1620-ikb. Bethlen újra beütvén Austriába Hainburgot ostrom alá fogta 1-ső Octoberben, egymásután há-romszor ostromlotta, de mindenkor nagy veszteség-gel verettetett vissza: szerencsétlensége oka a' volt, hogy ostromló lajtörjái olly rövidek voltak, hogy azok a' kerítésfalak tetejét nem érték fel, mert külömben meg vehette volna a' várost. *) Ugyan-ezen esztendőben Dampier császári hadivezér Bécs-nél nyolczezer katonákat hajókra rakván, a' Beth-len által elfoglalt Posont szándékozta vélek meg-támadni, ezen hajói közül egy, 6-ik Octoberben Hainburgon alól kőre menvén a' benne volt minden katonákkal egygyütt elsülyedt. — 1621-ik a' császár Bethlennel megakarván békélleni, a' békesség meg-kötése végett a' követek először Posonban, azu-

*) Fessler Geschichte der Ung. VIII. Theil, seite 553.

tán a' Laytha mellett fekvő Bruckban, onnét Neustadtban, végre Hainburgban jöttek össze. A' császár követei gróf Meggan és gróf Preüner Siegfried Kristóf 9-ik Februariusban értek Hainburgba, a' hol már akkor jelen voltak a' Bethlen követei, de az egyességből semmisem lett, mert a' Bethlen követei által bemutatott meghatalmazó levélben, Bethlen, *Gábor magyar királynak* lévén tiszteltetve, a' császári követek azt felelték, hogy ők II-ik Ferdinándon kívül más magyar királyt nem esmérnek, mellyre nézve a' császári követek Hainburgot ott hagyták. Ujra feltámadván a' háboru Május első napjaiban Bouquoy generális a' császári seregekkel Hainburgon keresztül Poson alá ment. 1683-ik Juliusban, a' török nagyvezér Kara Mustafa, a' Duna mellett menvén fel Bécs ostromára, hogy Hainburgot elfoglalta, 's tett e benne kárt arról semmitsem találtam az íróknál, de lehet gondolni, hogy másutt mindenütt rabolván és gyujtogatván a' Törökök, bizonyosan Hainburg sem maradt tőlök épen, 's én úgy vélekedem, hogy a' város felett való vár akkor pusztult el, mert ha régebben jutott volna pusztulásra, a' vár kápolnája párkánnynain való festések mind ekkoráig nem állották volna úgy ki az idő változásait, hogy a' fekete, sárga és veres színek még most is meglássanak. — Ettől az időtől fogva nem látott ellenséget Hainburg egész 1806-ig és 1809-ig, a' mikor a' Francziák austriát elfoglalván, mind a' kétszer Hainburgba is beszállottak, de mivel régi móduak lévén a' város erősítései nem ollyak, hogy a' mái hadi mesterség szerint használtathassanak, katonaság nem védelmezvén a' várost, minden erőszak nélkül ment belé az ellenség;

A' mint a' hainburgi felső kapun a' Bécsnek vivő országutra kimentem, az ut mellett néhány házak 's kertek között vitt az ut: a' körülöttem volt vidék igen szép; balra kertek, ezeken pedig tul erdőshegyek vagynak, jobbra is a' kerteken tul folyó Dunára, 's annak szigetjeire kies a' kilátás. Austria mind románczos, mind pedig termékeny vi-

dékekkel bővülködő kies ország, úgy hogy Glareanusnak Helvecziáról irt versei egészen reá illenek.

Si . . . . quae sit natura , requiris
 Conditio est duplex , terrae natura biformis.
 Namque ubi ad Italiam vergit , solemque calentem ,
 Montana est , sed enim ridenti fertilis arvo ,
 Fontibus irrigua , et florentibus optima pratis ,
 Lucis et sylvis , pecori gratissima tellus.
 Sed contra Boream . . . ortumque astrorum
 Plana jacet campis foecundoque utilis agro ,
 Frumenti vinique ferax et divite rure ,
 Collibus apricis , quos pampinus ornat et uva.
 Quid liquidos referam fontes , rivosque loquaces ,
 Muscososque amnes de viva rupe cadentes ,
 Coeruleos latices. O ! murmura grata colonis ,
 O ! requies ; O ! lenimen praedulce laborum !

Mintegy fél órai ballagás után az ut egy keveset balra csavarodik, jobbra pedig egy kupforma, magánosan álló halom marad el, mellyet *Kreutz-bergelnek* neveznek, 's arról nevezetes, hogy a' hajdani időkben sok izetlenségekre szolgáltatott alkalmatosságot Magyarország és Austria között, mert a' Magyarok mindég úgy akarták tekéntení ezen dombot, mint határdombot. *) Még most is meg van az a' rege az e' tájon lakó köznép között, hogy a' leg régibb időkben, még akkor tájban, hogy eleink hazánkat megszállották, ezen dombot süvegjeikkel hordották öszve határdombnak. Ezen halmon tul jobbra, egy, a' dunaparton felemelkedett kősziklára, egy hajdani és goth ízléssel készült templom van épülve melly még most is jó állapotban van, 's isteni szolgálat tartatik benne: a' tornya 's a' hátulsó része mellyben a' fő oltár van igen régi, az ezek között való közép része pedig ujabb építésnek látszik lenni, a' fal kerítése vár formára készült, a' déli szegeletén egy kerekded épületecske van, mellynek fedele nincsen. — Erről a' templomról is azt tartják hogy a' Templáriusoké volt. A' Kreutzbergtól az országut meredeken alá visz a' völgyben

*) Weiskern Topographie von Nieder Oesterreich. I. Theil. pag. 331.

fekvő Németóvárba Hainburgtól egész Németóvárig az ut kellemetes, maga pedig

N é m e t ó v á r

melly, úgy látszik, hogy óvár nevezetét a' hajdani Carnuntumtól vehette, helyes helység, nemigen nagy de a' fekvése kies, ámbár hol gödrös, hol pedig dombos helyen fekszik. Ez előtt mezőváros volt, de most falu; az itt való parochiát az uralkodó conferálja — eine landesfürstliche Pfarre. — Hires ásványos meleg ferdő van itt, melly már a' Rómaiak alatt esméretes volt, 's *aquae pannoniae*-nak nevezték: 1529-ikb. a' Törökök elpusztították a' régi nagy feredő házat, de vitézlett nemes Wildungmaueri Dörr Ferencz újra felépíttette, mellyért is I. Ferdinánd császártól 1549-ik 1-ső Juniusban különös privilegiumokat nyert; a' ferdő az uradalomé. — A' helységben a' Dunához közel négyszegű 's egy emeletre épült kastély van, mellynek négyszegeltein négy, a' homlokóldal közepén pedig egy torony van: ez a' kástély az uradalommal együtt báró Ludwigsdorf nemzetsége, a' mellynek Austriában több uradalmakból álló birtokai vagynak; ezen uradalom több helységekbe áll, ámbár magának Németóvárfalunak valamelly része a' rohraui uradalomhoz tartozik.

A' mint az itt járó Németóvárt elhagyván, tul rajta mindjárt a' halomra felér, balra a' völgyön tul egy halmon, egy kicsiny de csinos kastélyt lát, mellynek szép a' fekvése az országról nézve reá: egy emeletű, mellyben csak három szobák vagynak, abból is szűk az alkalmatosság. — Ez előtt több esztendővel bécsi speculans Bienenfeldé volt — a' ki meztelen lábos zsidó gyermekből, vénségére több milliókkal *) birt gazdag lett: — ezen urral ezen értekezés írója néminémű egybenkötötetésben lévén egykor, 1807 és 1808-ikb. ezen kastélyban jól mulatta magát.

(Folytatása következik.)

*) A' megötödült fekete ó Bankókban érte.

*Felső és Alsó Surányi gróf Sigray József
cs. kir. kamarás, belső titkos, 's a' Fő-Mél-
tóságú Magy. Kir. Helytartó Tanács taná-
csosa T. N. Somogy Vármegye fő ispánjá-
nak életirása.*

A' nagy férjfiak' életét feledékenység homályjával
födni nem csak káros; de valóban vétkes-is. Ez ál-
tal követendő példát adunk a' maradéknak, 's a'
nagyra, szépre, dicsőre serkentjük. De valjon, kit
lehet valódi nagynak állítanunk? — Azt — e, kit
fényes születés, gazdag birodalom, temérdek kin-
csek, vagy számlálhatatlan jobbágyság különböztetnek
embertársaikól? Azt — e, ki diadalmas fegyveré-
vel megtámadván a' nemzetek nyugalma, halomba
dönti a' büszke városokat; az emberiség gőzölgő
vérében leli dicsősége ragyogását; sok millió holt
testeken tenyészti győzedelmi borostyánját, 's a' mi
ellene áll, hamuvá égeti, pusztítja, rabolja: min-
den felül inséget, fájdalmat, nyomorúságot hágy
telhetetlen vágyja után; ki annak örül, ha a' nem-
zetek sok százados szabadságát megtapodván, azok-
nak szomorú omladéki fölé ütheti zászlóját, 's ha-
talmának kelettől nyugotig terjedett dicsőségét
fennyen hirdetheti; ki az inségre jutott árvákat
atyjoktól, a' férjeket érzékeny hölgyeiktől, a' szü-
zeket tiszta szemérmöktől, az éhezőket kenyerök-
től, a' városokat kincseiktől, a' templomokat az ő
szentségeiktől kegyetlenül megfosztván, magát a'
tartományok siránkozásában, a' megsebesültek ki-
nos jajgatásában, a' haldoklók hörgéseiben gyönyör-
ködteti, 's kevély homlokát még a' vérpatakoktól,
's keserű könnyektől festve mutogatja? — Nem! —

épen nem nagy ez, ha szinte arannyal és márvánnyal büszkélkedő palotában lakik-is, sokkal nagyobb lelket földhet rongyos köntösben egy szalmás kaliba.— Az a' valódi nagy, ki reá mért sorsán megelégedve nyugszik, ki az indulatok hullámai között bátran evez, 's akarmi fenyegető veszélyek között-is meg nem csüggedvén, hajótörést nem szenved; ki a' körülötte ropogva hulló villámokra vidám tekintettel 's nyugodva néz; kit sem a' mostoha szerencse aszszonyi siránkozásra, sem a' kedvező felfuvalkodásra nem fakaszt; ki ember társát úgy tekinti mint valódi testvérét; ki legfőbb érdemét a' virtusban helyeztetvén, az igazságot minden önhaszon nélkül kedvelli, 's kit semmi zivatar meg nem tántorít alhatatosságában*). Ez a' valódi nagy; mert a' nagy nemzetség, gazdagság, méltóság csak akkor gerjeszt tiszteletet a' nagyot voltaképp ismerőben, midőn ezen tulajdonságok mértéke amazokat vagy egyarányuságba hozza, vagy épen meghaladja.

A' valódi nagynak képét ekképen olvasóim szeme eleibe festvén, lássuk ha ama' szelid hős, kinek életét rajzolom, nem birt-e számtalan olly tulajdonságokkal, mellyek élteben szemérmesen titkolt érdemei által őtet valóban nagygyá tették!— De lássuk előbb régi nemzetségének is rövid ismertetét.

A' Sigray nemzetség, mig mágnási rangra nem emeltetett, Sigray **) szepesi helységtől vette régi nemes eredetét, 's ivadékai sok századok lefolyta alatt

-
- *) Wer heisst oft gross, der schnell nach Ehre klettert,
 Den Kühnheit hebt, die Höhe schwindlich macht;
 Doch wer ist gross? der Fürsten nicht vergöttert,
 Und edler denkt, als mancher Fürst gedacht,
 Der Wahrheit liebt, dich, treue Wahrheit, findet
 Und seinen Werth auf Witz, und Tugend gründet.
 Ein solcher kennt die Eitelkeit der Würden,
 In die das Glück so selten Kluge steckt;
 Ihn rühret nicht der Aufputz hoher Würden,
 Ihm strahlt kein Stern, der kleine Herzen deckt.
 Der Geist, durch den ein Cato gross geworden,
 Führt in kein Band, und ruht auf keinen Orden.

Hagedorn.

**) Zsegra, Zsehra tótul közel Szepes várához.

Th.

derék hősöket, nagy, 's szent életű jámbor papokat, és munkás jeles érdemű polgárokat nemzetek hazáknak, mint ezt a' méltóságos familia levelestárában számtalan oklevelek bizonyítják. Hogy már 1275. esztendőben kun László országlása alatt jeles, és valóban nagy tekintetű férjfiakat szült ezen dicső nemzetség, Muthmerius szépesi Prépostnak leveléből kitetszik, melly Wagnernál (Scep. P. I. pag. 108.) és Katonánál (Hist. Crit, Tom. VII. pag. 686,) szórul szóra így találtatik: „Nos M. Muthmerius miseratione divina, Praepositus S. Martini de Scepus tenore praesentium omnibus praesentibus pariter, et futuris significamus, quod vir nobilis ac discretus Johannes Comes *) de Sygra, amicus noster carissimns, ad nostram accedens praesentiam, coram nobis proposuisset humiliter, ut in haereditate sua **), Sygra vocata, ecclesiam construere ad honorem omnipotentis Dei sub speciali patrocinio S. Spiritus permetteremus, eidem ecclesiae, pro salute animae suae molendinum suum, supra fluvium Sygram situm, nomine Sygrensis molae vocatum, et pratum in perpetuum conferendo, instantissimis coram nobis precibus monendo, ut ecclesiam eandem, cum antedicta dote admissam, pro animae nostrae remedio, aliquo doni munere, secundum gratiam a' Deo nobis praestitam, respicere dignaremur. Nos itaque, eiusdem Johannis Comititis precibus inclinati, praedictae Ecclesiae ***) constructionem fieri permisimus, eidem ecclesiae, et suis administratoribus decimas de media Sygra, nec non decimas de hereditate ipsius Comititis Johannis — pro animae nostrae remedio ad honorem S. Spiritus in perpetuum assignantes, et donantes, sub hac forma, ut sacerdos de eadem Ecclesia pro de-

---

*) Comes a' régi időben egészen mást jelentett mint most.

Th.

**) A' haereditas nem mindenkor volt possessio.

Th.

***) Ezen tornyos templom, a' mint regiségéből láthatni, még most is fenáll; — maga a' helység úgy látszik Gróf Csákiak birtoka.

Th.

cima de media Sygra quinqne fertones *) currentis argenti, et unum fertonem ratione obedientiae nobis, et successoribus nostris, singulis annis in festo B. Martini solvere teneatur. In cujus rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes literas concessimus, sigilli nostri munime roboratas. Datum apud S. Martinum in Octavis B. Viti Martyris anno domini M. CCLXXV.“ — Mi nagy buzgósággal viseltetett már ezen időben Sigray János a' religio eránt, láthatni ezen levélben, holott az általa Sigrán épített Sz. Lélek Templomának nem csak malmát a' hozzá tartozandó rétekekkel ajándékozta, fél Sigrából adandó tized lekötelezésével, hanem tulajdon örökségéből is a' tizedet megigérté. Több illy buzgólkodó Sigrayakat is számlált az anyaszentegyház, sőt a' Jézus társaságából ugyan ezen nemzetségnek egy tagja a' szentek lajstromába is számláltatott. Lásd. Vitae trium Sanctorum e societate Jesu in Hungaria virorum. Tyrn. 8.

Illy régi, illy jeles vérből született 1768. esztendőben Aprilis hónap' 16. kán. Felső és Alsó Surányi gróf Sigray József, ama nagy méltóságú gróf Sigray Károlynak **) harmadik feleségétől gróf Svetics Zsófiától ***). Keresztatyasággal néhai Fels. II.

*) Ferto bizonyos neme vala a' pénznek hajdan a' Németeknél, de értékét meghatározni nehéz. Die Fresne (Gloss. Lat. in Ferto) 's Hederich (Antiquitäten Lexic.) azt állítják, hogy egy Marcktnak, melly ma is ismeretes, negyed részét tette, 's külömben 5. Soldora, 's 84 pénzre (Denarius) becsültetett, de ebből sem lehet valódi becsét kitalálni; mert ezen három nemű pénznek értéke is nagyon külömbözik egymástól. Másképp Fertumnak is, Ferdonumnak 's a' t. nevezetett: valjon nem innen vették e' eleink a' Forint nevezetét? —

Nem; mivel ez a' flossól származott: florin fiorino, Floren. Th.

**) Felső és alsó Surányi gróf Sigray Károly, hajdan a' dunatuli kerület Táblájának előlülője vala Kőszegen, későbbben a' fő-mélt. hétszemélyes Tábla egyik tagja, 's ns. Somogy vármegyének örökös fő-ispánja lön; az után több rendbeli biztosságokat viselvén, nagy érdemeinek méltó jutalmául a' báróságból Mária Theresia által grófi rangba helyeztetett, 's csakhamar belső titkos tanácsosi méltósággal, és végre Sz. István kir. rendének commendatori keresztjével jutalmaztatott.

***) Gróf Svetics Zsófia ama' nevezetes nagy férjfiának Jakabnak leánya, mint az ivánczi grófi kastélyban menyasszonyi korában igen jól talált pásztorleány öltözettel festett képen láthatni a' természet legszebb ékeivel halmozott bájoló szépség vala, 's a' már

József római császár, keresztanyasággal pedig ama Magyarok szívében most is áldott emlékezetű Mária Theresia Magyarország halhatatlan királynéja méltóztaták e' kisdedet megajándékozni, melly alkalommal a' kedves szülőt drága keresztelő ruhákkal, 's gyermekágyos étkekhez alkalmaztatott arany edényekkel és csészékkel megajándékozva örvendeztették a' felséges komák, mellyek is ezen felséges adóknak örök emlékéül, legdrágább kincs gyanánt tartatnak a' grófi háznál.

A' nagy elméjű 's jeles érdemekkel tetéztet gróf, noha sokkal keményebb móddal nevelé, mint testvérbátyját Jakabot, látván mindazáltal ezen derék magzatjának már kisded korában kitetszett hajlandóságiból, 's hamar kitünt feseléseiből tűz elméjét, 's minden szépre, jóra, 's nagyra hajló lelkét semmit el nem mulasztott gondos neveltetésének előmozdításában, 's pallérozódásának eszközlésében. Iskolai pályafutását a' kőszegi gymnásiumban kezdé ezen ifju gróf; 's csuda előmenetelével tanítóinak szívet egészen megnyerte, de tapasztalá a' jó atya is gondoskodásának szép gyümölcsét: holott bámulandó előmenetellel jelenté magát benne mind a' hamar megtanult német, francz, olasz, 's latán nyelvek könnyűsége, mind a' mélyebb 's szép tudományok gyors és alapos ismerete. Házi nevelői között érzékeny hálás szívvvel emlité gyakorta Fuxhofer N-t. ki utóbb herczeg Batthyány Filep nevelője lőn, 's ezen nemes lelkű nagy által eörsi prépostsággal megajándékoztatott. Ezen derék férjfiu gerjeszté benne a' nemzeti nyelv forró szeretetét, melly színté haláláig lángola lelkében, 's mellyben már ezen serdülő korában több részszerént fordított, részszerént eredeti verseket irt, mellyeket gyakorta gyönyörűséggel olvastam; mert noha az akkori magyar poesis még csak gyermeki korában volt; de ezekben a' szép 's tiszta nyelv, természeti folyás, és kellemes könnyűség

mintegy 50 esztendőös grófnak hölgye lőn, kit is négy magzattal Jakabbal t. i. Józseffel, Juliánával (Gr. Pataticsné) és Máriával (Gr. Batthyány Cajetán hölgye) ajándékoza meg.

különösen kitetszik, 's egy magyar Blumauert képzeltet. — Ugyan ezen derék nevelője a' latán Classicusoknak tókélletes esméretét olly szerencsés sikerrel oltotta az ifju gróf gyenge szívébe, hogy azok ott erős gyökeret vevén, teljes éltében legkedvesebb olvasó tárgyai lőnek.

Tanulása pályáját csakhamar nagy dicsőséggel elfutván az ifju gróf, a' jövendőbe bölcsen belátó atya azonnal polgári hivatalok viselésére alkalmaztatá, és pedig néhai nagyatyjának, báró Sigray Józsefnek *) példájára, azt vármegyei szolgálattal kezdette, tulajdon megyéjében Vasban, holott már 1786. esztendőben Mártius hónapban 18. esztendőskorában második, 's még azon esztendőben September havában első al-jegyző lön, melly hivatalját teljes pontossággal, 's felette nagy ügyességgel, és fáradhatatlan munkássággal viselvén, 's mindenek szívért megnyervén, 's az egész közönségnek bizodalját teljes mértékben megérdemelvén 1787. esztendei Augustus hónapban életének 19. évében második Al-Ispáni hivatallal jutalmaztatott. Ezen hivatalját 1790. esztendőig viselvén: igazságszeretetét, törvényes mély tudományját, ügyes tehetőségét, a' férjfiás szerénységgel vegyített nyájas leereszkedését, emberszeretetét, 's több számlálhatatlan jeles virtusit olly eleven érzékenységgel említik még most is ns. Vas vármegyének számtalan birtokosi, és adózói, hogy azon időt köztök virágzott valódi arany időnek vallják. Hogy hosszas ne legyenek, a' többit elmellőzvé, ennek világos megbizonyítására csak egyet hozok fel. T. Niczki-Laki Laky Gábor, Vasnak egy tisztos őse 's birtokosa, ama' szép lelkű 's bő tudományu Károlynak, a' szép MM. 's philosophia doctorának, a' szombathelyi lyceum-

*) Báró Sigray József, nagy atya Józsefnek, ns. Vas vármegyének hajdon első al- 's Somogynak fő ispánja kiról Schönwisner is (in Descript. Antiquit. Sabariens) emlékezik. Ez építé a' surányi ékes kastélyt Vasban Szombathelytől egy órányi távolságra fekvő örökös jószágán, melyet azutan Károly elzálogosított, 's most gr. Salaburg bírja; de ettől is legujabban gr. Szécsényi Pál megvásárolta.

ban physicát oktatónak, 's ugyanazon lyceum igazgatójának, az én érzékenyen szeretett barátomnak érdemes atyja *) egy alkalommal egész tüzzel imigy szól vala hozzám: „*Barátom! mikor gróf Sigray al-ispán volt, Astraea újra megszeretni látszatott e' földet, 's mennyei székből leszállot meggyénkbe. Ő kegyes és igazságos, jóltévő és könyörületes, tiszteletes és alázatos, 's mind ezek mellett csuda elméjű volt.*“ Nem volt— úgy folytatá beszédjét— senki olly szegény 's ügye fogyott, akar nemes, akar adózó vala az, kit minden jelentés nélkül maga elébe nem eresztett volna, nem vala senki, kit magától vigasztalatlan eresztett volna el; nem vala végre olly ügy, melly ha elintézhető vala, általa tüstént végre nem hajtatott volna.

E' derék fiatal gróf ügyességének ezen hivataljában szerzett jeles érdemi szinte a' felséges fejedelem thronusáig hatottak, mellynek okáért az akkori uralkodó egy terhes, 's valóban ügyes tehetőséget kívánó munkát biz vala reá. József császár tudniillik, a' sz. gáli szabadosokat több rendtelenségeik tekintetében a' közjó hasznával meg-egyező állapotra akarván hozni, a' mit már régente honni törvényeink is, különösen; az 1618. 24 d. 1622. 52 d. és az 1647. 128 d. czikkelyek által hathatósan teljesíteni igyekeztek **); nevezetesen a' köz

---

*) Ezen derék különben szép olvasottságu, 's nemes lelkű férjfiu félre vonván magát a' nagy világ zajától csendes magányban élt ondódi jószágán N. Vas várm. Szombathelytől 1/2 órányi távolságra, 's magát egészen a' mezei gazdaságra szentelvén négy derek fiakat nemzett, t. i. a' feljebb említett Károlyt, Józsefet, ki atyjához hasonló magányban él nárai jószágában, Antalt ns. Vas sármegye al-szolgabiráját és Vinczét, ennek előtte néhány évvel kedvesi karjai között kihumyt, hátra hagyván kesergő özvegyjét, kivel, ha élhete két esztendő múltával megérte volna házasságának fél századját.

**) Az 1647. 128. Törvényczikk ekképen szól a' sz. gáli szabadosokról: siquidem Libertini de Sz. Gáll hactenus nullas Taxas Regias, et alias publicas contributiones in medium Comitatus Veszprimiensis pendere voluissent, et praeterea vicinis etiam Nobilibus violentias quasvis inferentes, atque territoria eorundem occupantes, nullus in medio ipsorum constitutus fuisset *Villicus*, medio cnjus in jus peti potuissent

§. I. Ut et publici boni commodo, et vicinorum nobilium in-

jövedelmeket jobb gondviselésben tartatni, a' közhasznót úgy, mint terheket igazságosabban felosztatni, nevezetes erdejöket a' felesleges pusztitástól megmenteni, 's más több e' féle jó intézeteket a' közönségnek hasznára béhozni szándékozván királyi biztosnak kinevezte, ki is maga mellé vévén Illésy Józsefet, ns. Sopron vármegyének akkori főjegyzőjét, ezen tárgyban több hónapokig, noha illy magának a' valónál sokkal többet képzelő szabados, 's vakmerő előítélettel a' régihez vakon, 's makacsul ragaszkodó, és a' tökéletességben haladó század geniusával semmi ismeretségi öszveköttetésben nem lévő társaság között akarmi ujitást behozni, vagy csak kísérteni is felette veszedelmes, olly dicséretes előmenetellel munkálkodott, hogy magoktól a' sz. gáliaktól szinte imádtatva, rajta mindenen méltán bámulnának; 's mit előtte már többen haszontalanul próbáltak, ő egész tökéletességgel végre hajtá. Fel is küldé e' tárgyban elkészült munkáját a' felsőges udvarhoz, de meghalálozván azon időközben József császár, az egész dolognak vége szakadt.

Al-ispáni hivataljában eléggé gyakorlott lévén már a' nyilvános ügyeknek mind lelkes előadásában, mind a' nyilvános helyeken való ékes, fontos, és folyó beszédben, eléggé el vala készítve arra, hogy illy fiatal korában a' haza bölcs atyjai között helyet foglaljon. Erről meglevén győződve nagyanyja, néhai gróf Svetics Jakabnak özvegyje az 1790. nevezetes országgyűlés alkalmával személyjében ezen kedvelt onokáját választá követül, 's egy ideig ezen tisztet édes atyja személyjében is viselé; — melly alkalommal, nagy elméjének, széles tudományjának, 's ügyességének igen szép bizonyosságát, hagyta 's uj gazdag tapasztalásával, mint a' szorgos méh a' virágok javával megrakodva tért vissza, holott nagy méltóságu nemzője teljes megle-

---

demnitati consulatúr; deinceps *taxandus*, et in medio ipsorum certum aliquem *Villicum*, per ipsozmet constituendum; alioquin *medio unius et alterius ipsorum* in Jus attrahendos esse; censent Status et Ordines.

gedésével, 's édes atyai örömének kijelentésével jutalmazá meg őtet.

Nem sokáig engede magának nyugodalmat a munkára 's közjó hasznára született derek gróf. Ugyan is 1792. eszt. Augustus hónapban a' főméltóságú magyar királyi Helytartó Tanácsnál titoknöki hivatalt nyervén, az időt, mellyet sok más hasonló születésű fiatalok haszontalan fényüzésekben, pénzt pazarló multságokban, 's henye hivalkodásokban szoktak tölteni, a' 24 esztendő s ifju gróf ezen hivataljában kimutatott fáradhatatlan munkáságának áldozta.

Látván a' kegyes fejedelem a' most dicsőségesen uralkodó atyja hazánknak szép maga alkalmaztatását, 's köz kedvet 's tökéletes meglegedést nyert ügyességét ezen hivataljában, thronusához közelebb szállitván őtet, 1795. esztendei Juniusban a' felséges magyar udvari Caneellariánál hasonló titoknoki hivatalra kegyelmesen méltóztatott emelni. Szinte olly dicsőségesen viselte ezen diszes hivatalját is; mint az előbbieket; 's már most az élet pályája is annyival kellemeteseb vala előtte, hogy azt egy ritká szépséggel tündöklő, 's bájoló kegyekkel halmozott hölgy vidámitotta, tudniillik Zsádányi és Török Sz. Miklósi gróf Álmásy Joanná, ki nem sokára egy leány magzattal (Joannával, ki életének 22. tavaszán Pesten kihünyt) vigasztalá a' forrón szerető férjet. — A' legboldogabb érzet édes ömlési között folyának már most a' szerető férjnek, 's érzékeny atyának napjai; mert ha néha megkomorítak is hivataljának aggodalmi, szeretett kedves hölgyének gyönyörű kellemei, 's angyali szelidsége mosolyogva deríték reá a' vidámság kellő sugárait; 's első szülöttének ártatlan mosolygása szétveré a' felleget, melly egét valamennyire beborítani látszatott. Nem sokára ismét egy leány magzattal (Zsófiával, Báró Hauer Ferencz hitese) ajándékozá meg a' példátlan hűségű hölgy. — De, óh emberi lét változó sorsa! midőn boldogságunk édes örömeit legmohóbban kapjuk, midőn a' legnagyobb

megelégedés birtokában lenni látszatunk, egy fekete felleg kerekedik felettünk, mellynek egy véletlen villáma minden földi boldogságunkat szétszórván, megtapodja örömünket, 's édes érzetünk kellemes ömléseit rútul felzavarja. —

Midőn gróf Sigray ezen imádott kedves hölgyében földi paradicsomát képzelé, 's illy boldog környülállási között kegyes fejedelmének is kegyelmét teljes mértékben megnyervén a' legnagyobb méltóságoknak elnyerését méltán várható, 's a' haza gyámolító oszlopát reménylené benne, akkor a' kérlelhetetlen sors teljes erővel szegezé ellené mérges nyilait, 's minden földi reményjeitől kegyetlenül megfosztá, midőn ezen minden testi 's lelki legszebb kellemekkel tündöklő szeretett hitesét, kivel csak két boldog éveket tölthete, másodszori szülése alkalmával a' halál tőle örökre elragadta.

A' csapás soha magányosan nem szokott járni; még jól be sem gyógyulhata az érzékeny húségű férjnek sebe, midőn a' fiui szeretetnek érzete ujat fakasztta mellében, holott kedvese gyászos elhunytát csakhamar követé nagy méltóságú édes atyjának noha 84. esztendős korában, de érdemeire nézve mégis elég korán érkezett halála. E' két csapás, noha minden kitelhető igyekezettel keresé a' keresztény philosophiának józan tanácsaiban vigasztalását, 's ennél fogva a' sorsnak akarmi súlyos terhe alatt egy könnyen megcsükkenni nem szokott, a' különben felette érzékeny grófot annyira megrázkodtatá, hogy kedvesei szomorú elestének maga is csaknem szomorú áldozatjává lön: nem mosolyga már semmi öröm e' földön reá, nem vala olly eset, melly őtet derült kedvűségre hozható, minden felé gyászt, szomorúságot képzelt. — Illy környülményekben örökös javainak birtoka is reá maradván, hogy annak kormányozását által vegye, de különben is illy elérzékenyülésében magát hivatalok viselésére alkalmatlannak vélvén, kintelen vala tisztéről lemondani.

Ott hagyván tehát dicsőbb pályáját, ivánczi

uradalmába vette lakását. Ezen helység Vas vármegyének a' természet leggyönyörűebb játékkal bővelkedő részén a' hegyháti kerületben fekszik. Itt a' Rába mellett felemelkedett hegyen van méltóságosan emelve gróf Sigray nemzetségnek nem pompás ugyan, de igen kellemetes és tágos franczia izlésre épült kastélya, melyet minden oldalról szép izléssel készült kertek, 's bőtermésű gyümölcsösök vesznek körül; a' hegy éjszaki oldalát egymást váltó mesterségesen vésett utakkal a' kellemetes angol kert foglalja, mellynek gyökerét a' Rába folytában szélesesen kiterült termékeny 's igen szép rétek kellemesítik. Az angol kertnek keleti részén lévő dombon homályosodik setét árnyékával Amália gyönyörű ligete, melly óriás magasságu Ilona fenyőkkel (*Pinus larix*) vagyon beültetve. Ugyan ezen hegynék keleti gyökeréhez nem messze van a' halastó, melly a' hegy oldalából kifakadó kristály forrásból ered. — Ezen kellemetes lakásában több éveket csendes magányba vonulva tölte el gróf Sigray József. Minden igyekezetét, 's idejét gazdasága javítására, két igen szép árváinak gondos nevelésére fordítá, 's a' szives barátságának, emberiségnek, 's józan philosophiának szentelte.

Sok ideig élt így némán sohajtozva kedvese boldog árnyéka után, lelkesen érte azonban, hogy ő a' hivalkodó magányra nem született, azért többnyire gazdag könyvestárában töltvén idejét, dél előtti óráit többnyire tudományos foglalatosságokra szentelé, 's a' vármegyének minden gyűlésin megjelenvén, political mély belátásának, törvényes jártosságának, bő tudományjának, 's hazafiui buzgóságának jeles és valóban köz kedvességet nyert tanuit adá. Hoszszas özvegyiségét illy foglalatosságokban élvén el, végre férjfi magzatja nem lévén, ki tudni illik, külömbféle pályákön hoszszu sorral tündöklött érdemes őseinek nevét tovább is fentartaná, szives barátinak javallására eltökéllé, hogy hosszasán viselt szomoru gyászát levetvén, ujonnan hymen rózsával hintett oltárához lép, hol ugyan csak őtet

1811. eszt. Mártius 19-kén a' fiatal jeles virtusokkal, 's a' legszebb aszszonyi kellemekkel felruházott, valaniint ékes képére, úgy deli termetére nézve is bájoló özvegy báró Hundné, született Megyefai Jeszenszky Amália boldoggá tette, kitől több szép leány magzatokat, különösen pedig 1817-ben December hónap 11-kén ritka reményekkel kecsegtető Titus fiát nemzette.

Ujra a' nyájas örömök enyelgének Iváncz báj szülte virányin, 's kezét fogva hymennel vidámságot terjesztének szét a' ligetekben. Az ujra született grófnak házi boldogságát az is öregbité, hogy épen azon esztendőben, mellyben ezen kegyes hölgy a' dicsőre termett derék grófnak özvegyi gyászát vidám életre változtatá, megajándékoztatott ő felsége által a' kamarási kulcsal. Ugyan azon évben ns. Vas vármegyének rendei, kiknek részéről már az 1805-diki ország gyűlésén követséget viselt, 's bizodalmokat nemcsak tökéletesen teljesítette, hanem ki is merítette, ujra megkérték, hogy ezen országos gyűlésen is vállalna magára követséget, mellyet ő mind hazája éránt lángoló forró szeretetétől, mind megyéjéhez vonzó őszinte indulatjától hevülve édes örömet felvállalt, 's mi igen dicséretesen megfelelt ezen követségének, ha én halgatnék is, eléggé hirdetni fogják az ország gyűlésének azon évi naplókönyvei, 's az előbb tisztelt ns. megyének érdemet ismerni 's becsülni tudó rendei, kik előtt követsége teljesítéséről szokott szelidséggel, de cicerói hangon mondott ékes beszédjével bizonyítá be, mi nem sikeretlenül helyeztette légyen ezen tágos szép megye bizodalmát ő benne; — majd végetlen éljen kiáltások, 's az elérzékenyülés könnyeinek ragyogási bizonyíták a' teljes megelégedésnek, bizodalomnak, szeretetnek, és tiszteletnek lelkes érzését éránta mindenekben.

Lehetetlen vala nagy elméjének, széles tudományjának, lelkes ügyességének, 's fényes virtusinak sokáig lappangniok a' magány rejtekében, mind előbbi udvari szolgálatja, mind ezen országgyűlése feltünteté az ő jeles érdemeit, mellyeknek tündöklő

sugárai a' felséges udvar pitvaráig hatottak, noha természetes szerénysége, meghuzván magát ivánczi csendes magányjában, nem csak tiltá érdemeinek hirdetését, hanem azt szüz leány módra pirulva szorgalmatosan titkolá is. Ismervén tudni illik előbb említett jeles tulajdonságit az érdemeket atyai mód jutalmazni szokott kegyes fejedelem, hogy nagyobb méltóságok juthatására neki utat terítsen 1813-dik eszt. az olaszországi császári királyi hadisereg tartására megkivántató eleség kiszolgáltatásában 's álttevéseben királyi biztossá kegyelmesen kinevezni méltóztatott. Ezen hivatalját egész a' háboru végeztéig 1815. eszt. olly pontos ügyességgel, olly fáradhatatlan munkássággal, 's mindenek kedveltetését megnyert dicsérettel viselte, hogy mind a' biztossága alatt volt ns. megyék egész szíybeli hódolással, 's mindenhol érzékeny örömmel fogadták Vas vármegyétől kezdve szinte a' Kulpa folyójáig, mind ő felsége egy különösen hozzá küldött kegyelmes meglegedését jelentő levelében megbizonyította; sőt ezen kegyes király ime' hivataljában tett jeles érdemeit az ezen esetre felállított polgári ezüst keresztel 1815. eszt. Május 24-kén meg is jutalmazta. Mély tisztelettel, 's egész alázatossággal fogadá ezt el a' nemés lelkű gróf, de, a' mi ritka eset a' magyarországi pór nép között, jobbágyai, kik benne valódi atyát ismertek, egész érzékenységgel ünnepelték a' napot, mellyen a' kegyes királyban urok érdemeinek megismerését, 's jutalmazását tapasztalták. Ezen jámboroknak örege fiatalja öszveseregelt, 's együgyű tisztelkedéseiket ugy adák elő, hogy az érzékeny szemlélő magát a' könnyezéstől meg nem tartóztathatá. — Gyönyörű vonása a' valódi nagy léleknek! — Hazám nagyjai! — avvagy csak dusabb birtokosi is, hányan nyerte meg illy mértékben jobbágyitoknak érdemeitek megjutalmaztatása esetében bebizonyított érzékeny örömét? — 's ha nem, — tarthatjátok-e magatokat valódi nagyoknak? —

Dicséretesen végezvén királyi biztosi hivatalját ismét öt esztendők lefolytaig ivánczi csendes nyugal-

mában találák az emberszerető nemes grófot hűséges jobbágyi, forró tisztelői, szives baráti, 's szerelmétől olvadó övéi. Imádnak ama' jó együgyűek, ezek érzékenyen ölelék, 's tapsola neki a' nemes megye, mellynek gyülekezeteiben az igaz hazafiak lelkét szint úgy a' honni szeretetre, mint a' koronás fejedelem tiszteletére gerjeszték lelkes beszédi; — mig végre 1820. eszt. September 23-kán a' nem neki termett magányból kiszóllítá a' haza kegyes atyja, 's a' méltóságos királyi ítélő Törvényszék bárójává kegyelmesen kinevezte. A' grófnak ezen hivatalra lett emeltetésében a' bölcsen belátó fejedelem, mint a' Teremtő a' világ alkotásával ön magának megtetszeni látszatván mintegy kedvezni akára a' nemes szívű grófnak, holott midőn annak Pesten létekor ez ns. Vas vármegye részéről az alattvalói hódolás kijelentésének bebizonyítására kiküldve lévén jobbágyi tisztelkedését elvégezné, a' kegyes király egész leereszkedéssel hozzá fordulván kezével vállát megilleté, 's ezen hivatalra lett kineveztetését személyesen előre tudtára adni méltóztatott. — Hogy valóban nagy tekintettel vala eránta felséges urunk, csak az is nyilván bizonyítja, hogy csakhamar ezen hivatalja elnyerése után, megürülvén ns. Somogy vármegyének főispányi hivatalja 1822-ik eszt. ugyan azon ns. megyének főispányi helytartójává kegyelmesen kinevezni méltóztatott.

Ezen hivatalját olly nagy bölcseséggel, 's lelkes ügyességgel viselte, hogy nem csak az egész ns. megye tiszteletét és szeretetét; hanem ő felségének is teljes meglegedését annyira megérdemlette, hogy nem sokára ugyan azon megyének valóságos főispányjává, 's belső titkos tanácsossá tenni, 's a' királyi Táblától a' főmélt. magy. királyi helytartó Tanácshoz által vinni, 's annak tanácsosává ki nevezni méltóztatott. — Mi örömhév között iktatá be Somogy vármegye főispányi hivataljába, az akkor tett, 's közre is bocsátatott örvendetes tisztelkedések, 's nem kimélt ünnepi pompa nyilván bizonyítja. Hogy ennek előszámlálásával hosszas ne legyek,

itt csak azon versezeteket hozom fel, mellyek többek között a' tiszteletért tett kivilágosítás alkalmával az őtet legközelebb illető ns. vármegye épületein ragyogtak. Szállásán látszatott e' következő felírás:

Mécstől kölcsönözött e' háznak fénye kívülről.

Tennen fényeddel, *Sigray*, benne ragyogsz.

A' vármegye háza kapuja felett:

sIC soMogy eDIt, agIt, VInClt, ConserVat, oVatqVe,
Jubila, Candorem, Pectora, Jus Comiti.

A' deszkasátoron a' kis szála felül:

Lengő zászLóInk hóDoLVa hajóLnak eLőtteD,
SIgray, 's hIV szIVünk tIszteLeteDre bVzog.

A' deszkasátor déli oldalán:

Externus nitor est ab lychnis mutuus aedis.

Méltán fogadák olly nagy örömmel ezen nemes megye nemesi kegyes, szelid kormányozójakat, ki nek ezen hivataljában legfőbb gondja vala a' közjónak hasznát minden igyekezettel előmozdítani. A' megye fárodhatatlan, 's csuda tehetségű alispányjait nem annyira tiszt társai, mint baráti gyanánt tekinté, és ámbár nagy elméje minden nagy dolgoknak véghez vitelére képes volt, mindazáltal addig semmi munkához nem fogott, míg azokkal, 's gyakorta több érdemesebb karokkal tanácskozásba nem eredett. Okos kiválasztásaival tisztí ujtások alkalmával ezen ns. megyét a' legügyesebb, okos, tudós és munkás tisztviselőkkel diszesíté fel, 's mind a' törvényes, mind a' politicali ügyeket köz munkálkodásával, 's fárodhatatlan pontos végrehajtásával olly rendes állapotba helyeztette, hogy Somogy vármegyét hazánk legpallérozottabb, 's legrendesebb megyéi közé csak az nem számlálhatja, ki az igazságot úgy tekinti, mint lagoly a' napfényt.

Az ő kormányja alatt szűnt meg ama' kaposvári legrémitőbb börtön, mellynek irtózatossá ürege számtalan nyomorult rabnak okozta halálát, 's megveték talpkövére az emberiség nemes lelkű baráti ama' temérdek nagyságu, 's a' rablánczon szenvedő emberiség sorsához szelidebben alkalmaztatott fogháznak, melly hazánkban a' legjelesebbek, legtagosabbak, 's egyszersmind legemberségesebbek közé számláltatik. Az ő kormányja alatt buzdultak Somogy minden szépre 's nagyra törő derék nemesi, sőt aszszonysági is *) ama' roppant, 's legszebb izléssel emelt vármegye-házának felépítésére, melly a' hajdan világ legbüszkébb palotáinak hamvaiból látszatik kikelni, 's a' galleriákkal ékesített tágos palotán, 's több szálakon kívül, minden vármegyei tisztviselő uraknak alkalmas és bőséges lakást szolgáltat, 's egyedül csak a' megye nemességének bőkezű adakozásából épült. — Az ő kormányja alatt lobbant ki Somogy nagyra kelt elméjű nemesebbeinek honszeretéstől égő kebelekből ama' nemzeti csinosodást egész buzgósággal előmozdítani indult láng, melly a' szép lelkűeket egy társaságba gyűjtven, az olvasó társaságot legszebb virágzásba hozá, 's bő adakozások nem csak minden honni, 's külföldi ujság leveleket, 's literaturai 's minden egyéb folyóiratokat köz olvasás tárgyává tévének, hanem jeles 's nagy számú könyvestárt is nyitottak, 's azt naponként majd a' feles szép áldozat kamatjaiból, majd tulajdon könyvgyűjteményeik önkéntes általadásával nemes vetélkedéssel gyarapítják, 's ekképen a' pallérozódást, tudományosságot fogatos előmenetellel terjesztik. Valóban, ha hazánk egy megyéje meszsze haladott a' pallérozott európai nemzetek sorában, bátran elmondhatni, hogy e' tekintetben is Somogy gróf Sigray szerencsés és bölcs kormány-

---

*) A' galleriák többnyire Somogy aszszonyságainak nemes áldozataiból készültek; de még ezzel meg nem elégedvén, az egész roppant épület költségeit is dicső vetélkedéssel pótolták. Boldog az a' nemzet, hol a' közjó előmozdításának nemes érzete egy-yesíti a' szép nemet, a' férjek dicső tetteivel! —

ja alatt elsőséget érdemel, 's noha az ő birtokának határi olly bő kiterjedésűek nem valának, hogy ezen szép 's nagy törekedéseket, mint kívánta volna, bőkezű adakozásokkal is előmozdithatá, mindazáltal hathatós 's bizonyára lelkes befolyása volt azokba mind azon kegyes és szelid bánása, mellyel ezen ns. megye nagyjait minden jóra gerjeszteni, 's mintegy bájolvá hódítani tudta, mind kormányjának ama' bölcs vezetése, melly óriási lépésekkel siettete mindent a' tökéletesség pontjához. — Avvagy nem azt tartjuk e a' legbölcsebb előlátásu hadi vezérnek, ki alatta való kormányozóit szerencsésen, és okosan ki tudja választani, 's kitkit azon helyre állítani, mellyre legalkalmasabb? 'S valjon ilyenektől környékeztetve, és segítettve, lehet e kétséges az ő diadalmanak reményje? — Ollyan fejedelem alatt boldog az ország, ki az ügyes, lelkes, 's egyedül közjóra törekedő tanácsosok bölcs választásában ügyes, és előrelátó, csak ilyennek uralkodása alatt pallérozódhatik 's tökéletesedhetik a' nemzet. — Ezen dicsó tulajdonság tündöklött gróf Sigrayban, ki valamint a' jó barátok, ugy a' megyebeli tisztviselők kiválasztásában bölcs ügyességgel 's nagy előrelátással élvén, a' czélt, mellyre törekedett szerencsésen el tudta érni; mert magához hasonló igyekezetű férjfiak szolgáltak ebben néki végre hajtó segédül: 's így ama' nagyramenetelt, mellyel Somogy nemes büszkeséggel kérkedhetik, legnagyobb részről neki lehet hálálni; — melly tagadhatatlan festése nagysága fényes characterének.

A' megye mindennemű ügyeit, a' legfontosabbnál kezdve a' legparányibbig egész tüzzel végre hajtani 's előmozdítani, a' rabok pereit, nehogy némelly csak gyanúságból fogságba esett ártatlanok, a' gonoszokkal egy mértékben szenvedjenek, jól megvizsgálva hamarítatni, a' szegények panaszait lelkiismeretes fontos vizsgálat alá vétetni, 's igazságosan elintéztetni, az árváknak 's özvegyeknek pontosan gondjokat viseltetni, és sorsokon, mint lehet enyhíteni, gondjainak, 's fárodhatatlan munkásságának

fő igyekezete vala. Egész héyyvel ölelé annakokáért azokat, kik e' pontban kívánságát ügyesen, szorgalommal, 's melegen, és czélarányosan teljesítették; ellenben egész cátói komolysággal tekinté azokra, kik hivataljok eszközlésében vagy tunyálkodtak, vagy nem egész pontossággal, és ügyességgel forgódtak: 's ilyenek eránt nyájas szelidsege néha morczabb bánásra, sőt keményebb dorgálásra is bocsátkozott; mert a' jóságot az igazsággal mindenkor úgy egyeztette, hogy sem az kegyességéből, sem ez törvényes hathatóságából semmit el ne yeszejtsen. Ehez járult tapasztalt, 's jól megérett ítélete, mély belátása, 's kimerithetetlen tudományja, mellyekkel, mint megannyi leghathatósabb eszközökkel midőn a' köz gyülekezetekben valamelly nagyobb és fontosabb tárgy eránt a' vélekedések megoszlottak, azokat olly szembe tűnő ügyességgel tudta egyesíteni hogy elhatározó véleményjén, mindnyájan megnyugodnának. Gyakorta, ha ollyan tárgy adta elő magát, mellynek egyes elfogadására a' megczáfолhatatlan okok sem valának elégségesek, szelid kegyességével annyira tudta vinni, hogy mindenek bámulására, czélját elérte. — Igy kormányozván a' kegyelmesen reá bizott megyét, illy barátságos, egyetértő kölcsönös érzettel köttetvén annak nagylelkű nemeseihez, mi csuda, ha, a' mi számos külömböző indulatu, 's más más természetű közönség kormányozásában fellette ritka eset, mindnyájok szeretetét és tiszteletét egyarányu mértékben megnyerte? 's emlékezete kellemes lön az egész tágos megyében? —

Valamint ebben, ugy tanácsosi hivataljában ki-tündöklött az ő nagy elméje; mellynek okáért méltónak találtatott arra, hogy a' két utolsó országos gyülekezet alkalmával, a' kir. helytartói Tanács ügyeinek folytatása végett ő maradjon a' táblánál, 's az előlülői hivatalt ő viselje, melly e' beli tisztének is olly dicséretesen megfelelt, hogy fárodhatatlan munkássága lelkiisméretes egyenessége 's pontossága nem kevésbé vonzaná magához figyelmét országunk imádott nádoránál, ki eránta mindenkor

megkülömböztetett kegyességü hajlandósággal viseltetett. —

Végre, noha különben testi alkatására, de még korára nézve is méltán lehetne reményleni, hogy hazánkban illy hasznos, munkás fő tagja lenni meg nem szünik, a' közjóra továbbá is fordítandó munkáiban, 's magasra emelkedő lelkének czélja elérésében meggátolá őtet a' sors kérlelhetetlen intése, 's minekutánna egész életét a' közjónak, emberi szeretetnek, 's a' legtisztább erőnynek áldozta, 1830-dik esztendei October hónap 26-dika béhunya örökre szemét; 's életének 63-dik évében siránkozó kedveseinek karjai között földi szarándokságát végezvén, a' tökéletesebb örökös szent élet birtokába lépett.

A' valódi nagy lélek meg nem rettenik, midőn közelíteni látja az órát, melly halandóságának végét szakasztja; mert tudja, hogy ez a' természetnek változatlan rende, 's a' bölcs Teremtőnek öröktől fogva eltökélt akaratja; tudja: hogy e' világ nem örökös hazája, 's az állandó létet csak a' siron tul lehet elérnünk. — A' jámbor férjfiúnak pedig, ki bizodal-mát egész eltökéléssel az Isten szent rendeléseiben helyezteti, 's ki egész életét fejedelmének, hazájának 's embertársának javára élte le, és pályáját jól futván hitét megtartotta, közönségesen csendes, példás halála szokott történni. Illyen vala gróf Sigrayé, édes megadással hanyatlék a' csendesen altató halál ölébe, 's bátor elszánással lépett a' sirhoz, mellynek csak képzelete is olly borzasztó rémülést gerjeszt a' gyáva emberben, 's rettegést a' rossz lelkű halandóban. — Látván halálának végóráját közelíteni, hivatalos, és egyéb irományjait külön választva rendbe szedé: nemzetségi dolgairól, 's testének eltakarittatásáról rendeltetve, melly szerént szívét Ivánczon a' nemzetségi sirboltba tétetni, tetemeit pedig minden pompa nélkül, legközönségesebb módon a' budai közönséges czinterembe temettetni kíváná: végre siránkozó kedveseihez fordulván, azokat bátorította, 's esdeklő hangon vigasztalta, ugyanezekről 's barátitól bucsut veve, sőt még hűség

szolgájának is, mitévő legyen elhunytá után tanácsot ada. A' világiaktól így megválva lelkéről aggodott, 's magához hivatván gyóntató atyját, 's mindenek lelki épülésére a' legbuzgóbb ájtatossággal részesülvén a' haldoklók szentségeiben, már most szüntelen Istenhez emelkedett lélekkel csak az imádságban foglalatoskodék, míg meg nem kondult az óra, (reggeli tizedfél) melly őtet a' jámbort, a' szép lelki valódi nagyot végképen némává tette.

Árván hagyá első hitésétől: Sófia leányát, báró Hauer Ferencz főstrázsamester hitését Sossban, Austriában. — Mostani házasságából, mellyben 19. éveket tölte, maradtak: Anna, Felicitas, Borbála, és Amália leányi, Titus és Filep fiai.

Termete gróf Sigray Józsefnek közép magasságu, testes, de nem kövér, haja fekete, szemei kék-kék, nagy nyílt homloka, orra nagyocska,*) hosszukás képe, fehér, de valamennyire barnába borult színe, komolyságba vegyült nyájas, és igen kellemes tekintete volt; 's általjában arcza vonásain olvasni lehetett, hogy igen szép és szeretetre méltó ifjú volt, és tiszta képe öregebb éveiben is kedvelteté magát. Beszédje halk, és valamennyire selypes vala, de a' melly beszédjének kellemet adott. Kezei reszketők; sőt utolsó éveiben feje is valamennyire. Lépését halkal 's hosszasan tette.

A' religio eránt fedhetetlen tisztelettel viseltetett. Egy napot el nem mulasztott, hogy a' templomban az isteni szolgálaton meg ne jelenne, egy este le nem feküdt, hogy szokott imádságát a' legbuzgóbb ájtatossággal el ne végezné: 's hogy elméjét a' mindenhatóhoz még nagyobb figyelemmel emelhesse, ilyen ájtatos foglalatossága alkalmával magányosan szokott zárkozni, 's ekkor senkit magához nem eresztett. Egész lelki épüléssel hallám még fiatalabb éveiben, midőn némelly pajzán tudóskák gunyoló hangon, 's mintegy megvetve fecsegének a' religiobeli

*) Még titóknoki korában, utazván kocsija korbája leszakadott, 's az előbőr fájába ütven orrát öszvetörte: innen eredett selypessége is, mellyet egyedül az s betűnek kimondásában lehetett észrevenni.

dolgokról, mi fontos, a' szent irás helyeiből, 's a' józan philosophiának principiumaiból hozott okokkal czáfola az okoskodással kérkedni akaró vallástalano-
kat; — gyakorta egy nyájassággal ejtett velős mon-
dása egészen megszégyeníté a' hánykolódót. Religio-
beli buzgóságát azonban olly tiszta érzéssel tudta
vegyíteni, hogy azt a' fanatismusnak semmi villá-
mot rejtő félegével béborítatni nem engedte: — Bő
olvasottságát; és széles tudományját nem kevésbé
ajánlá a' theologiában szerzett gyakorlottsága, 's
alapos tudománya, mellyet több nagy egyházi sze-
mélyek ő benne csudáltak.

Noha magas rangjához, és születéséhez képest,
külömben nemi megvetendő birtoka olly kiterjedésü
nem volt, millyent érdemlett volna; mindazáltal az
adakozásban igen nagylelkü volt. Bizonyossága ennek
az, hogy egy ifjut, kit árvaságra jutván ingyen ke-
gyelméből pártfogása alá vett; gyanítván benne a'
szép elmének derekasan feslett bimbóit, nehogy a'
házát ma holnap egy hasznos polgártól megfoszsza,
tudományos pályájának folytatására segíté, 's Posony-
ba küldé a' törvényes tudományok tanulása végett;
mind ekkor, mind utóbb egész prokátorrá lett bea-
vattatása idejéig semmi költségét tőle nem kiméll-
vén emberre tette. Senkit, ki neki legkevesebb szol-
gálatot is tett, jeles jutalom nélkül magától el nem
bocsátott. Gyakorta egész megilletődéssel monda:
hogy akkor ismerné magát legboldogabbnak, ha má-
sokat boldogítani tudna, 's egyedül csak az fájt ne-
ki, hogy ezen esetben csak sohajtania lehetett. —
A' hálás érzetű embert nagyon szerette, és gyakor-
ta imígy szólla: háladóban rossz lelket soha sem
ismertem.

Nemzetét, 's honját tántorithatatlan buzgóság-
gal szerette. Innen fő gondja 's iparkodása vala gyer-
mekeit jó hazafiakká, 's leányokká nevelni, 's a'
nemzeti nyelv tökéletes ismeretét, annak tiszta be-
széllését bennök hathatósan előmozdítani, 's mel-
lökben a' nemzeti lelkes érzetet lángalóvá tenni. —
Maga felette tisztán, 's csinosan irt 's beszélt anya-

nyelvünkön. Hivatalos, és egyéb beszédjei, melyeket a' köz gyülekezetekben még mint magányos, 's utóbb mint előlülő mondott, tele valának hazafiui lélekkel, 's mély tudománnyal, mind ezek mellett kellemesen folyó nyelvel diszeskedtek: a' rómaikat, németet, olaszt, és francziát hasonló kellemetességgel irta, és beszélté. — A' római classicusokat kiváltképpen kedvelvén, azoknak szünetlen olvasása legkedvesebb mulatsága volt. — A' poetákat minden nyelven szinte elragadtatott örömmel olvasta, 's noha ezeket nagyon kedvellé, gyakorta mondá nyájaszkodásból, hogy azoknak fő tulajdonjok hizelkedni. — Hogy hogy? — mondá egykori ilyen állítására valaki, — sőt hiszen azok szökták minden tartózkodás nélkül kiárasztani szívök őszinte ömlését; a' mi a' hizelkedők tulajdonságával egyenesen ellenkezik; e' mellett az igazat bátran kimondani nem félnek; mint nyilván tapasztalhatni a' satyricusokban. — Igen — igen! felele mosolygva a' gróf: szerelmeseik körül kitarják érzéseiket; de mi ez is egyéb mint a' hizelkedésnek szerelmet kolduló módja? — Igaz, folytatá beszédjét, azt mondja Horatius: ridentem dicere verum, quid vetat? — de melly szembetűnő hizelkedése, mellyel Moecenást, és Augustust magasztalja? — Azonban, hogy ezt inkább nyájas enyelgésből, mint belső meggyőződésből mondotta, a' poeták eránt bizonyított szeretete gyaníttatja: a' római classicusok között, például Horáciust annyira kedvellé, hogy annak minden odáit folyvást elmondani tudta; Himfynek minden daljait 's énekeit szórul szóra elmondá. — A' literaturának, 's tudományoknak általjában forró kedvellője 's barátja vala; tágos könyvestára a' legválogatottabb könyvekkel bővelkedik. — A' nemzeti literaturát kiváltképen becsülte. Innen különös rendelést téve, hogy minden magyar mivek, melyek megjelennek, számára megszereztetvén; könyvestárába beiktattassanak; addig azonban bé nem iktatá azokat, mig fontos figyelemmel ált nem olvasá, 's ítéletét eránta ki nem mondá. — Gyakorta édes örömmel kiálta

imígy fel: hálá Istennek csakugyan szép sikerrel kezd haladni a' magyar literatura: — Blumauernek, 's másoknak is, még ifjánta sok verseit magyarra fordítá, és szerencsésen. Vagynak eredeti munkái is, mellyek valóban szép nyelven, 's kellemes folyamattal irattak. A' népdalokat nagy szorgalommal gyűjtögetvén, azon szándékkal, hogy azokat kiadja, egy vastag kötetbe öszve is iratá; mindezek könyvestárában rejtezkednek, vajha ő excellentiája a' boldogultnak özvegye megajándékozná mindezen gyűjteménnyel, mind néhai derék férjének tulajdon miveivel a' hazát!

Valamint a' literaturát, úgy a' literátorokat a' legmelegebb érzéssel szerette, 's mint lehetett segítette is. Eltökélt szándéka vala ivánczi ángol kertjének egy gyönyörű részében, mellyet mostani hitésének emlékezete Amália ligetének nevezett, szobrot emelni a' magyar literátorok 's tudósok emlékére 's tiszteletére; meg is vala már e' végett minden szükséges rendelés téve; de hivatalokra lett léptetése közbe jöven, minthogy már most uradal-mában évenként csak egyszer, 's akkor is csak kevés ideig jelenheték meg, szándékát tökéletességre nem viheté, vagy is inkább gátolá azt a' minden szép igyekezetet letapodó halál.

Honjának forró szeretetét úgy öszve tudta kapcsolni a' fejedelmi felség eránt tartozó tisztelettel, mint azt egy valódi, lelkes hazafitól csak várhatni: bebizonyítá ezt mind az országos, mind a' vármegyebeli gyűlésekben, de hivatalját is úgy viselte, hogy midőn hazája eránt tartozó kötelességét szentül teljesitené, meg nem felejtkezék, hogy annak valódi atyja a' király. Innen közönséges szavajárása volt: csak akkor vala mindég boldog Magyarország, midőn a' hazafiak mellében a' honszeretet a' királyhoz való hívséggel egészen összeolvadva ömlött. — E' mellett igazságszeretete példátlan volt, annyira, hogy készebb vala gyakorta tulajdon kárát elszenvedni, mint az igazságot csak legkissebb részében is megsérteni.

Többi szép erőnyi között különösen tündöklék benne a' férjfiás szerénység, és ritka alázatosság: ezt teljes mértékben birván, 's méltóságáról egészen megfeledkezvén, egyedül csak azt ismerte, hogy ember; amazt mindenkor szeme előtt viselvén, a' hizelkedők dicséretét nevette. — Midőn fő ispáni 's belső titkos tanácsosi méltóságát nyeré, egy poétától, ki ezen alkalomra neki egy poemát készíté, megkérte: hogy közölné vele életének némelly, legalább nevezetesebb vonásait, hogy biographiáját kiadhassa, szinte elpirulva válaszolá: hogy a' biographia csak igen jeles nagy férjfiakat illetne, ő pedig magában emberi gyarlóságnál, 's tökéletlenségeknél egyebet nem ismer. — Alázatosságának ezer példái közül csak egyet említek: Midőn uradalmának helységekben sétálgatván, a' keze csókolására vetélkedve tolongó jobbágyainak gyermekeit, (mert a' kisdedek eránt mindenkor különös kegyességgel és szeretettel viseltetett) ölébe emelé, sőt gyakorta meg is csókolá. — Ivánczon a' falusi iskolát, melyre különös figyelme vala, valahányszor hivatalja oda menni engedé, szorgalmatosan meglátogató, a' tanuló nevéndékeket kikérdeze 's a' magokat megkülömböztetőket mindenkor megajándékozá. Így cselekvék Kaposvárott. Valahányszor fő ispáni hivatalja ide szöhlitá, mindenkor fő gondja vala a' királyi gymnásiumot meglátogatni, 's ott egész leereszkedéssel több órákat tölteni. A' tanítók 's tanulók eránt vonzó érzékeny hajlandóságának abban is szép emlékét hagyá: hogy ezen gymnásiumnak a' magyar ősz fedelmek, és a' királyok réz tábláit ajándékozá, mellyek annak könyvestárában valódi kincs gyanánt tartatnak. — Ezen táblák a' gróf Sigray nemzetség községi igen gazdag és jeles könyvtárának, melly egy iszonyu tűznek szomorú zsákmánya lön, megmaradt hgyományja. Néhány táblák, mellyeket t. i. a' rémitő orkán megemésztett, hibáznak, egy kettő részében megolvadt, azonban nagyobb részről épek lévén, közülök igen kevés hibázik. — A' mult esztendőben az ifjuság második fél évi próba tételén is

megjelent, sok uri vendégeket hozván magával. Ezen alkalommal történt, hogy a' kikérdező tanító illy nagy méltóságu vendégéhez vonzó tiszteletéből leülni nem akara, szinte elpirult ezen az alázatos szívű gróf, 's egész leereszkedéssel kéré a' tisztelkedőt, hogy ülne le. Teljes meglepődését lelé a' próbatételben, 's egész érzékenységgel magasztalá mind a' tanulókat, mind az ügyes, szorgos tanítókat.

A' kit szeretetébe, 's pártfogásába vett, szeretetét, 's kegyességét az eránt állandón fentartá, sem semmi fondorkodások, árulások, 's akarmi alattomos áskálódások hajlandóságát megváltoztatni képesek nem voltak; sőt ha ilyeneknek becsületét ingadoztaták a' rossz nyelvek, egyenes szívvel megmondá czirákjának, mit beszélnek felőle, 's ha ez a' hirt hamisnak lenni megmutatá, egész tüzzel védelmezé a' rágalmazók ellen. — A' hála legszentebb érzetét nyilván megvallanom, kinszerit engemet is ezen hely, holott ezen nemes lelkű grófnak e' ritka tulajdonságát rajzolom. A' harminczegyedik év folya e' dicsőnek halálakor, hogy boldog gyermekkoromtól fogva pártfogásának kegyelmeivel élttem, 's többnyire oldala mellett. Elhalgatom; ne hogy szerénységét hamvaiban is megsértsem, azon számtalan jó téteményjeit, mellyekkel halmozott, el azon reám árasztott jóságait, mellyekkel boldogított, el végre ama' lelkes buzdításait, mellyekkel, tapasztalván ifju koromban a' literaturai, 's tudományos fejlődést; a' szép pályának futására serkentett, 's majd ajándékokkal, majd dicséretekkel, majd eltalált művem okozta szeretetének nyilvánabb kijelentésével literátorrá tett. A' legjobb könyveket, mellyek a' tüzet bennem bizonyos sikerrel gyűjthették, bölcsen kitudá választani, 's azokat használasomra adta; mindezeket mondoin, 's még több ezereket elhalgatok, de azon szelíd leereszkedését, melly által mellképét (Donat igen jól talált művét) nékem örök emlékül ajándékozni méltóztatott, csak azon szép szavai miatt, mellyeket azon alkalommal hozzám irt, el nem nyöghetem. „Vedd, így ira:

képemet jó szívvvel. Megérdemled, hogy kit a' távul létel miatt testi szemeim nem láthatnak, lássalak naponként képemben.“ Minő alázatosság, mi ritka leereszkedés ez? 's mi világos tanuja annak, hogy a' nemzeti literátorokat forrón kedvellé; mert noha fáradozásim nagyobb gyümölcseit még világ eleibe nem önthetém, engem is annak tartott; 's csak ez vala a' fő indító ok, melly által kegyességet illy mértékben megérdemlettem, és ilyen okok buzdíták őtet a' személyválogatást nem ismerő becsülésre, szeretetre. —

A' bartságban áthatatos volt és hűséges. Ennek vállal a' literaturában megőszült Kresznerics Ferenczet, ennek a' szép lelkű Döbrentey Gábort. Halála óráján is egészen meleg érzéssel emlékezek Somogy vármegyének egy lelkes fő nemeséről, — kit mindenkor a' legforróbb baráti érzéssel ölelt. Nagy Józsefet a' szombathelyi káptalan nagy prépostját serengradi sz. Katalin apátját, hazánk másod Nunkovicsát, halála után is olly érzékeny baráti indulattal emlegeté, mint élteben ölelte *).

Békességstüree majd emberi erőt fellülhaldni látszatott. Nem ok nélkül emlité gyakorta Horatiusnak ezen helyét:

Justum et tenacem propositi virum,
Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinae.

Ugyan is nem volt olly embertelen megbántás, nem volt olly viszon eset, melly őtet indulatra gerjeszteni, vagy épen megzavarni tudta volna. Emlékezem jól, mi igen megbántatott igazának egykori balúl lett elítélésében. Baráti körül fogák, 's hathatósan ingerlék az elkövetett igazságtalanság boszulására. „Ne bántsatok, ugy monda: engem veszteségem miatt lelkem ismerete nem furdal. Birám, ha jó ember, annak furdalása nyugtalanítja, 's így bol-

*) Ezen nagy ferfiúnak életét leirta Kresznerics Ferencz az Erdélyi Múzeumban.

dogtalan, ha rossz lelkű, ismét boldogtalan, 's így inkább szánakozni kell rajta, mint boszút venni.“ Sőt az eránt még ezen tette után is szinte azt a' barátságos hajlandóságot mutatta folyvást, melyet annak előtte.

Noha természeti alkatja hajlandó vala a' melancholiára, mindazáltal nyájas és vig kedvű vala. Mulatságában szeretett elmés anecdotákkal élni, főkép fiatalabb éveiben. A' vendégeket felette szereté, mellynek okáért, kivált hivatal nélkül töltött idejében kellemetes ivánczi kastélyja nem egyéb vala, mint a' jó kedvnek, és igaz barátságnak valódi temploma. Vegyülve sereglettek oda mind a' nagyok, mind a' közép rendűek, kedves mulatóhelyet leltek itt a' literátorok. — A' papi rendnek általjában nagy tisztelője volt, de viszon ő is azok által megkülönböztetve tiszteltetett, nem is volt házánál olly mulatságos gyülekezet, hogy a' vendégeknek nagyobb száma azokból nem állott volna. Mulatsági között legkedvesebb vala a' pipázás, mellyről azt szokta mondani: est remedium contra otium. A' játék minden nemeit időtöltésül gyakorolta, de benne kényjét nem találta; — az úgy nevezett hazárt játékokat gyűlölte. — A' muzsikát, 's éneket nagyon kedvelte, sőt fiatalabb éveiben, maga is örömmel énekelt.

A' rossz leküeket, ámbár soha sem gyalázó szóval, sem legkevesebb üldöző szándékkal nem illette, de tőlök, mint valamely mirigy nyavalyától tartott. Illyenekről léven a' szó, mosolyogva csak ezen szavakra fakadt: ab homine iniquo, et doloso erue me. Néha mintegy felszóllitva léven vélekedése kijelentésére, soha arra nem vétethetett legmeghittebb barátjától is, hogy az ellen valami aljasító szót ejtene. Illy esetben szava járása ez vala: etiam ex gente non sancta, 's ezzel a' beszédet elvágván másra fordítá. Valamint minden ember erkölcsi maga viselete eránt méllyen halgatott, úgy minden embert, ha csak erkölcstelenségéről nyilván meggyőződve nem volt, minden rágalmazó beszédek ellen meleg rész-

vétellel védelmezett. Ha valakinek tudva volt rossz tettét említek, nyájasa elfordítá, menté, simitgátá, 's jóra igyekezék magyarázni. Bizonyos alkalmatossággal valaki egy férjéhez hívtelen aszonymról beszélvén, szavát ezen szóval végezé: gaz madár a' kakuk. — A' gróf elmosolyodván azt válaszolá: talán igen is philosophus a' maga nemében; mert ha fiait maga költené, talán nem olly derék fiaikat adna, mint más? — azon természeti gyönyörűség pedig, hogy fiaikat nemzett, részére mindenkor megmarad.

Uradalmát sok költséges gazdasági épületekkel javította. A' juh, 's marha nemesítést igen jó sikerrel mozditá elő. Igen messzre terjedő nevezetes erdejét, melly gazdaságának leghasznosabb ága, hogy semmi hazánkban tenyészhető fa nemében ne szükkölködjék, Stajerból szerzett terpetin fenyővel, (Ilona fának is hívják, pinus larix) beültette, melly igen jó és hasznos nemű fa, kívánt terjedéssel tenyészik.

Kimerithetetlen volnék, ha ezen derék nagy-nak minden benne találtatott szép tulajdonsági bővebb lefestésébe avatkoznám. Az előladottakból kitetszik, hogy már 18 esztendőskorában a' közjónak hasznos tagja kezde lenni, 's folyvást egész kihunytaig fáradhatatlan munkás nagyja vala hazánknak. Azon kevés idő közt is, mellyet hivatal nélkül töltött, majd a' megyebeli gyűlésekben, majd országos követségben, majd mint nevezetes választottságok előlülője szüntelen munkálkodásokban töltötte, 's így egész élete egyedül a' közjónak vala áldozva. —

A' kutfők mellyekből élete leírását meritém, tulajdon jegyzései valának, 's tulajdon tapasztalásom, mellyet harminczegy évnek ólta többnyire oldala mellett, vagy legalább nem messzre válva szerzettem. — De már békével hagyom nyugodni az áldott hamvakat. Megbocsáss dicső árnyék! ha, midőn a' hála szent adóját ekkép letevém, sze-

rénységed még hunytod után is vissza tartoztatott érdemlett dicséretednek hangosabb hirdetésétől, 's csak azokat emlitém, mellyeket szép lelked megbántása nélkül elhalgatnom lehetetlen vala.

HORVÁTH J. ELEK.

Néhány maxima.

A' tudatlan önmagának legnagyobb ellensége; hogyan lehetne mások barátja?

A' világ bülámpás; az idő, melly mutogatja, szüntelenül ezt kiáltozza: „Jelenj meg, tűnj el,” 's szavának mind az alakok, mind a' nézők engedelmeskednek.

A' ki vért ont, és ki a' napszámost megfosztja bérétől, testvérek.

A' szabadság édes élelem, de nehéz emészteni; sokáig kell az embereket alkalmasítani, míg részeseivé lehetnek.

A' fényes születés nehéz teher, mellyet szegénylünk viselni, ha dicsőség nem kísér pályáinkon.

Az irigység fegyvere mindig rágalom.

D

Az oktatás állapota Francziaországban.

Vatimesnil, hajdan ministere a' nyilván oktatásnak, a' "Bulletin universel" társasága egyik utolsó ülésében felolvasa egy értekezést, melyet Barthe az elementaris oktatás szerkezetét tárgyzó 's a' pairkamrának benyújtott előrajz kidolgozásában használt. Vatimesnil értekezése jelesen előterjeszti az oktatás folyamatát.

Az oktatás háromnemű: elementaris, másod-és magasb oktatás.

Az elementaris oktatás a' mindenkinek szükséges ismeretekre terjed ki; ezek: az olvasás, írás, számolás és némelly melléktárgyak. Ezen oktatás az első vagy elementaris iskolákban adatik.

A' másodoktatás valamivel magasb fokát tárgyzzza a' tudásnak; tudnillik: latán és görög nyelvet, historiát, geographiát, rhetorikát, philosophiát, a' matematika alapvonatit, physikát, chemiát és természethistoriát. Ezen tárgyak ismerete szükséges a' baccalaureusi czim elnyerésére; e' nélkül pedig a' facultasokba senkisé nem vétetik fel.

Magasb oktatást az ugy nevezett facultasok adnak; ezek ölfélék: theologia, jus, gyógytudomány, tudományok és literatura. Minden facultasnak három tudósczime van: a' baccalaureusi, licentiatusi és doctori. Ezen czimek a' vizsgálatok, nyilván értekezések és thésisek védelmei következtében egymásután adatnak.

A' kathol. theológiának hat facultása van: Paris-, Lyon-, Aix-, Bordeaux-, Rouen- és Toulonseban. E' facultasokban keves a' hallgatvány, 's igen ritkán nyer valaki czimet. A' régi kanoni rendeleteknél fogva bizonyos tudósczimek nélkül magasb egyházi hivatalokra senki nem juthatott; püspök p. o. senki

nem lehetett, ha theologia licentiatusa nem volt, de az újabb időben elmellőzték ezen rendszabásokat, 's a' néhány év óta kinevezett főpapok egyike sem bir ezen czimmel.

A' protestans theológiának két facultasa van: Strasburgban az augsburgi, Montaubanban a' schweitzzi vallástétel számára. Tanitnak dogmatikát, evang. morált, hebraeus nyelvet, egyházi történeteket, homiletikát, philosophiát és exegesist. Ezen két intézetet igen számosan látogatják.

A' jus facultasa kilenez: Paris-, Aix-, Caen-, Dijon-, Grenoble-, Poitiers-, Rennes-, Strasburg- és Toulouseban. Ezen főiskolákban az institutiók, polgari jus és pörfolyamat adatik elő. Tanittatnak ezen kívül némellyekben: kereskedési jus, kormányjus, pandekták, justörténetek és népjus. A' baccalaureusi czim elnyerése végett egy facultast két évig kell járni; egyig azután a' licentiatusi, még egyig a' doctori végett. Az ügyvédi és bírói hivatal viselésére licentiatusi czim kívántatik. Doctori czimet csak azok vesznek, kik mint nyilván tanítók szándékoznak fellépni. Legtöbben megelégszenek a' licentiatusi czimmel.

A' gyógyművészség gyakorlóinak két rende van: a' medicina és chirurgia doctorai és az egészségtisztek. A' ki medicina vagy chirurgia doctora akar lenni, négy évig kellett a' gyógytudomány valamellyik facultasában tanulnia, öt vizsgálaton átesnie és egy thesist védnie. Gyógytudományi facultas három van: Paris-, Montpellier-, Strasburgban. A' parisi facultasban az anatomia- és physiologia-, medicinai chemia-, medicinai physika-, medicinai természetthistoria-, gyógyszerművészség-, egészségtan-, chirurgiai pathologia-, medicinai pathologia-, operatiók- és kötelékek, therapeutika-, materia medica-, törvényszéki gyógytudomány- és medico- chirurgiai 's szülészi klinikáról tartatnak leczkék. A' ki egészségtiszt akar lenni, nem kellett épen valamellyik facultasban tanulnia; elég az orvosi jury vizsgálatán átesnie. Minden departement főhelyében egy orvosi jury van. Ezen juryk az év

bizonyos szakaiiban összevgyölnek; két a' departementben lakó orvos- és egy biztosból, a' ki valamelyik facultasban professor, állanak. A' candidatnak vagy hat évet kellett, mint nevéndéknek, orvosdoctornál töltetni, vagy öt évig egymásután ispotályban practisálni, vagy három évig akar gyógytudományi facultasban, akar orvosi másodiskolában tanulni. Illy orvosi másodiskola tizennyolcz van: Annens-, Angers-, Arras-, Besancon-, Bordeaux-, Caen-, Clermont-, Dijon-, Grenoble-, Lyon-, Marseille-, Naney-, Nantes-, Poitiers-, Rheims-, Rennes-, Rouen- és Toulouseban. Pharmacia iskolák Paris-, Strasburg-, és Montpellierben.

A' tudományok facultásának száma hét: Paris-, Caen-, Dijon-, Grenoble-, Montpellier-, Strasburg-, és Toulouseban; mindenikben vannak a' methematika-, természethistoria-, physika-, és chemiának tanítószékei. Toulouseban alkalmaztalott mathemitika, Montpellierben astronomia, mineralogia és zoologia is tanittatik; Parisban a' tanítószékek jóval számosbak; vannak itt a' differentialis és integralis calculusnak, magasb algebrának, descriptiv geometriának, physikai és mechanikai astronomiának, physikának, chemiának, mineralogiának, botanikának, növényphysiologiának és zoologiának professoraik.

A' literaturai facultas hat: Paris-, Besaneon-, Caen-, Dijon-, Strasburg- és Toulouseban. A' két utolsóban historio, latán, görög 's franczia literaturra tanittatik és philosophia. Besancon-, Caen- és Dijonban egykét tanítószékkel kevesb van. A' parisi facultasban tizenegy a' tanítószék: a' görög literatura, latán ékesszólás, latán poësis, franczia ékesszólás, történetek, franczia poësis, philosophia, a' régi philosophia történetei, régi történetek, uj történetek és geographia számára.

A' magasb oktatás iskoláihoz tartoznak még: a' francziaországi collegium, mellyben ugyanaz tanittatik, mi a' tudományok és literatura facultásiban, — a' természethistoriai museum a' király kerében, a' napkeleti nyelvek iskolája a' királyi könyv-

tárban és a' szép művészetek iskolája. A' politechnikai és normál iskola hasonlólag magasb oktatás intézetei. Amannak hite egész Európában elterjedt; ennek a' célja, professorokat képezni a' collegiumok számára, alkottatott 1812; 1821 politikai rendelet enyészttette el; néhány év múlva a' normál iskolához egészen hasonló millyenségű iskola alapított készületiskola név alatt; de felette szűk körülmények közt. A' juliusi napok óta ismét normáliskola nevet visel a' készületiskola. Nem kétljük, célához méltólag csakhamar kifejlendik.

A' fennevezett iskolákon kívül vannak Franciaországban még egyéb külön iskolák.

1) A' mesterségek és kézművek iskolái Chalons-sur-Marneban és d' Angersban. A' célok, olly személyeket képezni, kik mechanikai ügyességeket az egész theoriai tanítással kapcsolják össze, hogy mesterségeket ne csupán kézművesleg gyakorolják. Nevendékeket a' belső dolgokra ügyelő miniszter vesz fel; számok 600; 400 tudnillik Chalons-, 200 d' Angersban; közülök 450-en vagy egészen vagy résznyire a' status költségén tartatnak. A' theoriai oktatás magában foglalja: az írást, aritmetikát, francia grammatikát, geometria és trigonometria alapvonatit, descriptiv geometriát — az épületrajzok 's fogzatokra és szorgalmi mechanikára alkalmazva — a' physiko-chemiai tudományok alapfogatit — mennyiben a' kézművi szorgalom munkáira viszonylanak, — valamint a' különféle építési anyagok erejéről és ellenállásáról. Bognárok, ácsok és asztalosok; nagy- és aprókovácsok; faesztergások, ércesztergások, machinaöszerakók; kőpészek, vasöntők téglében 's a' wilkinsoni nemből rézüöntők taníttatnak itten. A' cursus közönségesen négy év.

2) A' mesterségek és kézművek conservatoriuma Parisban. Ezen intézetben nyilván tanítószékök van a' matematikának és chemiának a' szorgalmi mesterségekre alkalmazva, továbbá a' szorgalmi oekonomiának, descriptiv geometriának és rajzművészetnek. A' conservatoriumnak igen gazdag mo-

dellgyűjteménye van mindennemű machinákból. Tudósokból és fabrikásokból álló biztosság tanácskozik 's adja véleményét az iránt, mit a' conservatorium és mesterségi 's kézművi iskolák fentartására 's javítására célirányosnak lát.

3) A' mechanikai mesterségek mechanikai és rajzművészeti iskolája Parisban. Itt a' gyakorlati geometriát, arithmetkát, a' különféle kimérések ne-meit és térmérést, a' kőmetszést, fametszést, architectura alapvonatit, emberi alakok, állatok és virágok rajzolását tanítják. Van Parisnak egy ingyentanító rajziskolája is, 's hasonló intézetek több departementvárosokban.

4) A' szép művészetek külön iskolája Parisban. Két osztályból áll; egyike a' képirás- és rézmetszés-re, másika az építő- művészetre terjed ki. Ezen-kivül Lyon- és Dijonban tart a' status képiróiskolákat. Vannak illyfélék egyéb városokban is.

5) A' szép művészetek franczia iskolája Romában.

6) A' királyi ének- és szavalatiskola.

7) A' baromorvosiskola Alfort-, Lyon- és Toulouseban.

8) A' nyilván szolgálatra szánt személyek kiképzését tárgyazó iskolák. Tudnillik: a' st-eyri katonaiskola, a' saumuri lovagiskola, a' generalstáb gyakorlati iskolája; a' geographiai ingenieurök gyakorlati iskolája; a' pattantyus- és genieiskola Metzben; a' hid- és utépítési iskola; a' bányásziskola Parisban; a' bányásziskola St. Eheimben; az erdősziskola Nancyban; a' tengerhadi iskola; a' tengergenietest külön iskolája Brestben.

A' földművelés számára két főiskola van: egyike Novilleben, másika Grignonban a' próbatételi arenda jószágán. Itt a' theoria a' praxissal van egybekapcsolva.

Van Parisban több kereskedési és kézművi iskola is, mellyekre privát személyek ügyelnek. Illyen a' tudományok athenaeuma közel a' Palays-royalhoz.

Végre van még egy intézet, mellye fényes si-

kerrel nyújt kezét a' szorgalomnak; ez a' mester-ségek és manufacturák középponti iskolája. A' célja, polgari ingenieuröket, machinadirectorokat, fabrikakormányzókat 's az alkalmazott tudományokra professorokat képezni. Ezen iskolát jeles tudósok alkották, kik egyszer'smind tapasztalt practicusok is voltak.

Átesvén Vatimesnil azon rendszabásokon, melyeket a' különféle néprendek nevelésére tett a' kormány, különösen 's környülményesben vizsgálja a' földművesek és mesteremberek tanítására alkotott intézeteket 's a' következőket alapítja meg mint derék népképzés feltételeit:

1) Mesterek képzésére elegendő iskolák állitassanak.

2) A' szegényebb rend ingyen nyerjen elementaris oktatást

3) Öreg és beteges tanítók gondtalan jövődőről tétessenek bizonyosokká.

4) A' mesterek ügyességéről törvényszerű vizsgálatok, magok viseletéről illő vigyázat kezeskedjék.

5) A' legalkalmasb tanításmódok serkentést nyerjenek.

6) Az olvasás-, írás- és számolással öszve kell még azon tárgyakat kapcsolni, melyeket tudni minden mesterembernek szükséges.

7) Nyomtattasson a' kormány elementaris könyveket 's osztogattassa ki.

Idecsatlódnak még néhány általános észrevételek. Az elementaris normáliskolák száma igen csekély 's egészen elégtelen. A' községek költségén nem állithatni iskolákat, mert többnyire felette szegények. A' tanítóhivatal candidatjának mindenelőtt bizonyságlevelet kell hozni képességéről az universitas rectorától. A' bizonyságlevelek háromrendbeliek. Az elsőben olvasás-, írás- és numerálásnál egyéb nem szükséges; a' másodikban orthographia, caligraphia és számolás; a' harmadikban már a' franczia grammatika alapjainak ismerete, arithmetika, geometria és geographia szükséges. A' tanítás ezen része már

jónyira kiterjedt 's nem sok utósegélyt kíván. Az elementaris oktatásnak három módját ismerjük: az individualis, az egyidőbeni (midőn az oktató egy szerre tanítja nevéndéket) és a' viszonos vagy lancasteri tanításmód. Az elsőnek létalapos hiányai vannak; a' második olly községekhez illik, mellyek népessége csekély, a' harmadik olly helyeken kelendő, hol minden iskolára 40—50 nevéndék jut. Ez szaporább, olcsóbb 's inkább közönségesülhet. Egy egyidőbeni iskola évenként 1800 frankba kerül, egy viszonos oktatási alig félannyiba, 's még is több nevéndéknek ad helyet, mint a' másik; mert a' tanítók számát a' monitorok (azon nevéndékek, kik tanítójuk leczkéit társaiknak terjesztik elő) mintegy sokszorozzák. Azon iskolák, hol az olvasás- és írással együtt a' vonalrajzolás és geometria taníttatik, jóval kezdenek szaporulni. E' részben a' kormánynak még többet kellene tenni. Az elementaris iskolák Francziaországban általán fogva jó könyvek hiányával vannak. A' használatbaniak nagyrészt rendkívül balgatagok. A' nyilván oktatás miniszterének az ezek számára rendelt fondok 3 év előtt csak 50,000 frankra mentek; azután 100,000, későbbben 300,000-re emelkedtek: ezen summa, könnyen megfogható, még nem elég; több millio kellene. A' falukban sem könyvtárak, sem olvasó szobák nincsenek journalok számára. Könyvtárak csak jelesb városokban találtnak; a' kisebbek nagy részében társaságok vannak, hol a' vagyonosb rend journalokat olvas; az alrend legfelebb Parisban 's egyéb nagy városokban részese az olvasásnak. Ohajtandó, hogy Francziaországnak bizonyos számu journali legyenek, mellyek főkép az alnép képzését tárgyazzák; úgy látszik, eddiglen e' czélt egy időszakí írás sem tűzte ki magának. A' journalokban újságokon és political tárgyakon kívül, nincs egyéb. Hasznos és maradandó oktatások gyéren jönnek elő.

L e í r á s á

ama' gyászos romlásnak, mellyre Magyar-
ország IV-dik Béla király üdejében a'
Tatárok által jutott. *)

---

§. 1. **H**atodik század siet immár enyészni, miolta egy ázsiai temérdek számú vad nép öldöklő fegyverre, a' Magyarok sziveit királyyoktól elidegenítő átkozott visszszavonás lelkétől segittetve, édes hazánkat örökre siratandó püsztlásra juttatta, 's nemzetünket a' semmiség örvénynebe buktatta volna, ha az isteni gondviselés még nem áldaná olly királlyal, kinek ritka bölcsessége, vas szorgalma, rendíthetetlen bátorsága, és csuda állhatatossága minden akadályt elhárítván, Magyarországot gyászos düledékeiből fölépíteni, 's a' halálcsendet belőle kiűzván, 's részint megmaradt régi lakóit a' barlangokból, és kultartományokból, hová az ellenség boszús dühe elől bujdosának, haza híván: részint pedig idegen nemzetű gyarmatokat telepítvén, mintegy új létre hozni; sőt csakhamar hajdani virágzó korát is visszszaidézni képes vala. Miért a' nagy Bélát országunk második alkotójának méltán nevezhetjük.

§. 2. A' történetírások tanúsága szerint, szinte minden derék, nagyra született, igazságos, és né-

---

*) Szabadfordítás illy czímű honni történetírásból: „M. Rogerii Hungari Varadiensis Capituli Canonici, Miserabile Carmen seu Historia, super destructione Regni Hungariae, temporibus Belae IV-ti Regis per Tartaros facta.“ — A szerző munkáját János püsti püspöknek ajánlotta, melly kitetszik ehez írott leveleiből. — 1. ed. „Scriptores Rerum Hungaricarum, cura et studio Joannis Georgii Schwandtneri. Part. I. pag. 367. et seqq.

peit valódiilag boldogítani törekedő fejedelemmel köz azon szomorú sors, hogy némelly vásott erkölcsű, megvesztegetett életű, hín dicsőséggel kérkedő, 's önhasznokat kereső alattvalói, meg akarván menekedni a' rájuk várakozó törvényes büntetéstől, 's kényyök szerént féktelenül kívánván élni, annak jó ügyekezését balra magyarázzák, álszinűekkel festik őt, 's hazug koholmányakkal a' legjámborabb polgárokat is elámitják, 's ellene gyűlölségre gerjesztik. Ez a' szerencsétlen gyűlölség oztán a' nemzetnek mind testi, mind lelki erejét megosztja, 's tehetlenné teszi az ellenség meggyőzésére. IV-dik Béla királyunk is így járt. — Czéлом tehát Magyarország siralmas romlását, melyet az ő őrzáglása alatt a' Mongolok, vagy — mint honni történeirűink nevezik — Tatárok okoztak, voltaképen leírni; hogy pedig érdemes olvasóim annak alapját értsék, szükség a' király, és nemzet között támadott gyűlölség nevezeteseb okait előre bocsátnóm.

§. 3. Jeruzsálemi András IV-dik Béla atya, lefizetvén a' halál adóját, fia tüstént országgyűlést tartott Székesfejérvárott, hol, minékutánna az esztergomi érsek által megkoronáztatott, tellyes ügyekezését arra fordította, hogy a' királyi felség már igen megtapodott jussait helyre állítsa, annak illendő méltóságot szerezzen, a' honni jó szokásokat új törvények által megerősitse, a' rosszszakat pedig kiirtsa; a' nemzetet külső, 's belső bátorságba helyezze; az elnyomottaknak igazságot szerezzen; az ártatlanok elnyomóit ellenben hatalmason megzabolázza. Annakokáért az ország nagyjai közül némellyeket, kik atya életében ellene áskálódtak, sőt fegyvert is ráadtak; legottan számkivetésbe küldött; némellyeket fogságra kárhoztatott; Dénes Nádot szeme világától megfosztatta. — A' magokat elbizó zászlósok merészségét is megtöré, parancsolván, hogy — a' fejedelmeket, érsekeket, és püspököket kivévén, — ha valaki a' zászlósok közül az ő jelenlétében leülni bátorzkodnék, méltóképen büntetessék, 's székeiket megégetteté. Mindezeket kívált

a' száműzöttek rokoni, 's a' foglyok baráti; magok is félvén ennekutánna, igen rossz néven vették, 's a' királyt alattomban gyűlölni kezdték. E' lón tehát első, 's fő oka a' botránkozásnak.

§. 4. Valának mindazáltal a' királynak jóakarói, és kedvezői is, kik őt valamint mindenben: úgy e' részben is igazságossá iparkodák tenni. Egy józan elméjű ember sem csudákozhatik rajta — úgy mondanak, — hogy Béla, midőn atya halála után az ország kormányát fölvevé, némellyeket a' nagyok közül kérdésre vonatott, és büntetett; mert ezek a' király, 's ennek atya között gyakran háborúságot szereztek, úgyhogy több ízben csak a' közéletet tartók akadályozhatták, hogy egymás szívébe nem verték fegyvereiket. Ama' gonosz lelkűek nem hogy kedveztek volna nékie; sőt mennyire lehetett, őt szavakkal, 's cselekedetekkel becstelelni törekedének; végre arra vetemedének, hogy a' két fejedelem élete ellen latorul összeesküdnének, eleve fölösztván képzeletökben magok között egész országot. Minthogy pedig szándékjuk el nem süllhetett, Austria vezéréhez levelet küldöttek, mellynél fogva, bizonyos alkuk, és föltételek alatt a' magyar királyságot Fridrik római császárnak ígérék. De a' követet utjában elfogták, 's a' levéllel együtt a' király elébe vitték, ki is olly irgalommal viselteték a' pártosok iránt, hogy élőtök menten hagyná. Hát a' zászlósok székeinek megégettése által micsoda igazságtalanságot követett el? Mintha bizony a' jobbagyoknak uraikhoz hasonlóknak kellene lenniük!

§. 5. Továbbá a' nemések elkeseredett szívvél beszéllék, hogy midőn ők, vagy őseik hajdan az Oroszok, Kunok, Lengyelek, 's más nemzetek ellen harczoltak; 's némellyek ottan fegyverrel ölettek meg, mások éhel holtak el; némellyek hadifogságba estek, mások külömbféle kínzásokkal sauyargattattak, az akkori királyok a' viszsztatérőknek, vagy a' foglyok rokoninak illendő kármentést, és jutalmat adtanak, majorokat, helységeket, 's egyéb fekvő jószágokat ajándékozván örök birtokul nékiek. E'

pedig nemhogy valamit tett volna azokhoz; sőt jussokat, és tulajdonokat is önkényesen visszavonta. Itt a' fájdalom, itt a' kard, melly átverte a' Magyarok lelkét! Mert kik egykor gazdagok, 's hatalmasok valának, most alig táplálhatták magokat.

§. 6. Ámde mindezek hamis vádaknak, és így a' gyűlölségnek e' második oka méltatlan rágalmazásnak látszik. Minthogy természeti törvény tanítja, hogy a' maga jussával élő senkit meg nem sért; már pedig, hogy Béla király, midőn a' villongó időkben nemmelly hatalmaskodóktól, igazságtalanul, 's erővel elfoglalt királyi, vármegyei, 's más köz javakat vissza vett, 's — a' koronát, mellynek hatalma igen megkissebbült helyre akarván hozni — újra a' vármegyékhez kapcsolt, önjussát gyakorolta legyen, átaljánfogva nem tagadhatni. Annyival is inkább, minthogy ezt nem csak ellenkezőitől; hanem a' pártján lévőktől is minden külömbség, és személyválasztás nélkül kívánta. Nem csuda tehát, hogy azok, kik törvénytelen, és tilos csinok által gazdagodának meg, a' mondott rendelés végrehajtása után ismét régi szegénységükre jutának; mert „*eből gyűlt szerdeknek ebből kell elveszni.* — Male parta male dilahuntur.” — Hogy pedig az érdemet jutalom nélkül hagyta volna, méltán hazug költeménynek tarthatjuk, mivel adományleveleiből elegendőképen kitetszik, hogy — ditsőült elejinek példáját követvén — a' jó, és hű szolgálkat, 's érdemes hazafiakat a' királyi javakból mindenkor illendően jutalmazta.

§. 7. Ismét: gyakorta panaszkodának, hogy a' király az ország szokása ellen az ő elnyomásokra olytán rendelkezéseket tett, a' millyenek neki tetszetek; p. o. akármelly méltóságú nemesek sem indíthattak ügyet tanácsházában, (curia) sem vele személyesen nem beszélhettek; hanem esedezőleveleiket előbb a' concellariáknak tartoztak nyújtani, 's dolgaik végét ezektől várni. Melly miatt többnyire elannyira az udvarnál tartatának, hogy kéntelenítettnek lovaikat, 's egyéb vagyonaikat elkölteni, és sokszor a' nélkül térének vissza, hogy dol-

gaik eligazítottak volna. „Mivel a' cancellariusok — mint mondák — annál fogva, minthogy a' királlyal csak úgy beszélhettek, ha őket kérték meg, tetszésük szerint némelyeket elnyomának, másokat pártolának, és fölsegítenek.” Ezért őket átaljában, és közönségesen királlyaiknak vallották, 's azt mondták, hogy más királlyok nincsen.

§. 8. Azonban: minthogy a' különböző szokások miatt majd egész Magyarország elrutult, 's a' király azt minden erejéből helyre kíváná hozni, 's nehéz dolgokkal foglalatoskodván, mindenkit meg nem halgathatott: gondos tanácskozás után jónak látta azt rendelni, hogy az ország lakosainak ügyeit, a' római udvar szerint, kérelmek által kellessék tanácsházában elintézni. Ennélfogva megparancsolá cancellariussainak, hogy a' könnyű, és egyszerű ügyeket magok végezzék el, memél gyorsabban; a' terheseket pedig ő elébe vigyék. De a' roszszakarók az elnyomottak könnyítésére taláztatott eszközt saját hasznokra fordították.

§. 9. Végteré arra, hogy a' Magyarok királlyoktól elidegenedtek, talán legnagyobb okot nyujta a' következő történet. Urunk megtestesülése után t. i. 1242-dik évben, *Kuthen* Kunok királya Bélához fényes követséget küldött olly üzenettel, hogy ő sok esztendőig hadakozott a' Tatárokkal, és rajtok két ízben diadalmaskodott is; harmadszor pedig, mivel készületlen vala, 's hirtelen hadisereget nem gyűjthete, földére rohantak, 's annak nagy részét, — őt megfutamtatván, 's a' lakosokat kegyetlenül megöldösvén — elpusztították; ezokaért ha őt a' király Magyarországba befogadni, és ősi szabadságában megakarná tartani, kész volna magát, 's övéit alája vetni, és rokonival, barátival, vagyonaival, 's minden ingó javaival Magyarországba jóni, és a' keresztyén hitet fölvenni. — Örvende rajta Béla, 's a' követeket jó reménységgel bocsátá vissza urokhoz, kihez nem sokára önköveteit is a' térítő barátokkal egyetemben átküldé, jelentvén, hogy kész őt, 's övéit befogadni, 's kérését tellye-

síteni. Csakugyan mind a' két rész gyakor követségei után említett Kuthen népével együtt utnak indult Magyarország felé. Béla pedig pompás kísérettel eleikbe ment honnunk határáig, 's olly becsülettel, 's tisztességgel fogadta a' Kunokat; minőt azon föld lakossai emlékezetet haladó idő olta sem cselekedtek, sem láttak. 'S oztán egyet nagyjai közül melléjük adott, hogy őket vezérelné, és mindnyájoknak, — kiket cselédeiken kívül mintegy negyvenezerre tevének — élelmet, 's kölcséget adasson földének egész közepéig.

§. 10. A' Kunok jártokban véghetetlen baromsordájikat a' legelőkre, vetésekre, kertekbe, cserékbe, és szőlőkbe kiméltetlenül eregették, 's ezen kártételeikkel a' Magyarokat igen megbántották. És — a' mi minden cselekedeteiknél irtóztatóbb vala, — a' szegények szüzein undok erőszakot tevének; sőt a' hatalmasok nyoszolyáit is, ha szerét tehették, megfertőzteték; holott az ő aszszonyaikat a' Magyarok sérelem nélkül hagyák, sőt mint hitványokat megveték. Ha ezekért hönnosaink ellenök a' törvényhatóságoknál panaszt tevének, a' helyett, hogy igazságot nyertek volna, gyakorta megis verettetének. Ellenben ha a' Magyar a' Kunt személlýében, vagy vagyonaiban megsérté, ennek tüstént igazság szolgáltaték. — Mindezekből a' lett, hogy a' Magyarok nemcsak a' Kunokat; hanem a' királyt is gyűlölni kezdték, mondván, hogy ő a' Kunokat egyedül az ő megszegyenítésökre, 's boszszantásokra hitta bé Magyarországba. Ezen okot az is erősíteni látszék, hogy midőn a' Magyarok akár hivatalosan, akár hivatlanul a' királyhoz járulának, csak távolról láthaták őt, vele pedig annyival kevésbé beszélhettek, hanemha tolmács által. Ellenben a' legalábbvaló Kunnak is szabad volt akárminikor hozzája menni, 's a' Kunok mind az ülésekben, mind egyéb tanácskozásokban, szóval mindenben a' Magyarok elébe tétettek. Melly miatt boszszankodásokat alig mérsékelheték, 's ámbár mély titokban 's némán keblökbe folytvá tarták: mindazáltal iránta

sem jó szívvvel, 's lélekkel, sem békés gondolkodással nem viseltetének.

§. 11. Amde ha a' dolgot valódilag, és részrehajlás nélkül tekintjük, 's az igazság serpenyőjén fontoljuk, meg kell vallanunk, hogy Béla a' Kunoknak nem a' Magyarok iránt való gyűlölségéből, sem azok elnyomásának céljából adott szállást; hanem inkább azért, hogy országában az isteni tisztelet gyarapodnék, és a' népesség öregbednék. Hogy pedig a' Kunokat a' Magyaroknál külsőképen jobban becsülte, azért ezeknek nem kellett volna neheztelni. Mert illő vala királyi méltóságához vendégeit szívesen fogadni, 's becsüllni, annyival is inkább, minthogy azt nékiek esküvel ígérte. És rajta kívül ki oltalmazhatta volna őket a' megbántott Magyarok agyarkodásától, 's boszszuállásától? — Valóban kár volt a' Magyaroknak velök így viszszzádkodni, mint a' kikkel már sokan megis atyafisodtak. — Azonban minekutánna a' királynak értésére esett, hogy a' Kunok által terheltenének, öszvehitte a' *kövi Monostorba*. (Monasterium de Kew) mind a' magyar rendeket, mind az előkelő Kunokat, 's szorgalmatos tanácskozás után köz megyegyezéssel rendelte, hogy a' Kunok osztályonként szétküldessenek az ország külömbféle részeire, 's mindnyájoknak a' kiszabott tartományokban légyen maradandó lakások, hogy így oztán a' Magyaroknak ne lehetnének terhök. Továbbá királyi kegyelme elvesztésének büntetése alatt parancsolá a' főispányoknak, hogy a' Magyaroknak, és Kunoknak egyiránt szolgátassanak igazságot. Végre mivel a' Kunok között sok szegények voltak, némellyek a' Magyarokat csaknem ingyen szolgálák, és így inkább hasznokra, mint károokra valának.

§. 12. Egy évelőn immár a' Magyarok gyűlölségének, és viszszzádkodásának, a' mint hirtelen Karácson tájban hire futamodék a' Tatárok jövetelének. Csakugyan Bélát hirmondóji nem sokára bizonyossá tévék a' felől, hogy Magyarországnak Oroszország szomszédságában lévő határit már el is pusztították.

Tüstént a' király Oroszország *Hegyi* nevű kapujának — mellyen keresztül ut nyílék Magyarországba — őrzésére hadisereget küldé a' nádor vezérlése alatt. A' mellett hazánkban közönséges nemesi fölkelést hirdete, 's a' fegyverfogható lakosoknak mindnyáját táborba szállítá. De a' Magyarok még akkor sem adának hitelt a' mondott hirnek, midőn a' véres pallos ősi szokás szerént harczbuzdító kiáltások között országszerte széthordoztaték. Valamint, — vélek — ez előtt is több izben szárnyalának efféle hírek; de azokat mindég költötteknek, és hamisaknak tapasztalák: úgy a' mostani is alaptalannak, 's valótalannak látszik, mondván: „*Sok ujjá születik, a' mi elmúlt*”. (*Multa renascentur, quae iam cecidere.* Horatius.) Mások pedig azt némelly főpapok koholmányjainak tarták, hogy Rómába, hová őket a' pápa zsinatot tartani hívá, ne kénytelenítettének menni. Még inkább megerősödének véleményökben, midőn megtudák, hogy Ugolin kalocsai érsek magának, és segédeinek részére Velenczébe küldött sisakokért; de a' király őket utjokból visszahitta. — Találkoztak végre igen sokan ollyauok is, kik a' Tatárok jövetelét bizonyosnak tartották ugyan: de a' jövődő szerencsétlenséget egyenesen a' királynak tulajdonították, azt rebesgetvén, hogy a' Kunok öszveszővetkezének a' Tatárokkal a' Magyarok ellen; 's a' Tatárokat esztendővel azért előzék meg, hogy a' föld állapotját, 's minémiségét megösmérvén, a' lakosok szokásait, és nyelvét megtanulván, annak üdejében annál könnyebben boldogulhatnának Magyarországon pusztításában. Örvendének tehát a' Magyarok a' király rágalmazására nyert új ürügyjökön.

§. 13. Negyvennap bőjt felé hova tovább sürdék a' Tatárok előnyomulásának hire. Ekkor Béla Budára utazott, hogy itt tartaná a' negyvennap bőjtöt, minthogy még akkori üdőben e' váras közönségesebb helynek tartaték. Országgyűlést hirdete, hogy a' fenyegető veszedelmet gondos tanácskozás, és sükeres előkészületek által elhárithassa. Kuthen pedig mint gyanus személy nemzetségével

egyetemben köz határozással őrizet alá téteték. — Imé! a' negyvennapos bójt közepe táján egy a' nádor katonái közül, futva a' királyhoz jó olly tudósítással, hogy a' Tatárok immár Oroszország kapujáig érkeztek, 's az elállott utakat elrontották, 's nem is leendő képes a' nádor ellenök állani, hacsak hirtelen segítsége nem érkezend: felette aggódék ezen a' király, minthogy még a' tábor öszve nem gyülekezett. Azonban negyed nap múlva maga a' nádor is — éjjel nappal szüntelen szívszakadva futván — Budára érkezett, jelentvén, hogy Bójtmás hava 12-ik napján a' kapuban megütközött a' Tatárokkal; de minekutánna nyilakkal, és kardokkal katonái majd mindnyájan megölettetének, csak kevesed magával menekedhetett meg. E' szomorú hír csaknem kétségbeesésig elrémité a' királyt. Tüstént eloszlata az országgyűlést, keményen megparancsolván az ország nagyjainak, hogy tehetségökhez képest katonákat gyűjtenének, 's késedelem nélkül hozzája viszszaesietnének, mint a' sürgető szükség, 's nyilvános haszon kíváná. *Istvánt* pedig, a' váci püspököt, és az aradi, 's csanádi prépostokat rögtön Austria határszélére az ott tartózkodó királynéhoz küldé olly meghagyással, hogy ottan várnák a' dolgot kimenetelét. Austria vezérétől is levél által kére segítséget. Végre a' Kunokat is fegyverre szállítá. Maga pedig Esztergomból, és Székesfejervárból sereget gyűjtvén, menten átkölt a' Dunán, és Pesten várta az öszvegyülemendő nagy tábor.

§. 14. De hagyjuk itt most Bélát, 's szöjljunk a' Tatárokról; kik voltakak legyen vezéreik; hány csapatban, és minő előmenetellel lepték meg honnunkat? Ugyanis egész tatár tábor ötszázezer fegyveres emberből állott; mellyet *Bathus* vezérlett, több alvezérektől segítettve. Millyenek valának e' következők: *Bochetor*, főigazgató Bathus után, hanem nála vitézebbnek tartaték; de *Kadánt* jobb erkölcsűnek mondák. Továbbá *Koakton*, *Feykan*, mások szerint *Seykan*; *Peta*, *Hermeus*, *Cheb*, *Okadár*, 's a' t. — Ezek Oroszországot, 's a' Kun-

ságot (Cumania) végképen elpusztítván, négy vagy öt napi járó földnyire visszafordulának, hogy majd ha ismét visszatérnek, mind magoknak, mind lovaiknak találnának eleséget, és híroket meg ne hallanák a' Magyarok. Midőn pedig a' mondott országokban talált élelmet elkölték, 's némellyek közülök Magyarországot szándékoznak elfoglalni, Bathus a' főtábornok elhagyván, maga nem nagy számú katonájjal Oroszország említett kapujához sietett, 's azt a' nádorispány seregének megverése után elfoglalta. — Peta vezér pedig Lengyelországon méne keresztül, 's minekutánna egy lengyel vezért megöle, Wratislavia híres városát, holott bámulásra méltó vérontást követett el, lerontá, Morvaországon keresztül szinte Magyarország kapujához sieté. — Továbbá Kadán Oroszország, és a' Kunság között három nap utazván a' gazdag *Rudanához* érkezék, melly német helység nagy hegyek között feküdt, és a' király ezüstabányájához tartozott. Ebben temérdek számú, és jól fölfegyverkezett nép tartózkodék, melly meghallván a' Tatárok közeledését, kívül a' helységen, erdőkön, és hegyeken keresztül eleikbe méne. De Kadán tekintvén a' fegyveresek sokaságát, hátat fordított, szinlett futásnak eredvén előttök. Ekkor a' nép győzedelemmel visszszamenvén, 's fegyvereit létévén, részségnek adta magát; 's csak azon vette észre, hogy a' Tatárok a' faluba, — mint hogy árakai, falai, és egyéb erősegei nem voltak, — mindenfelől bérohant: imitt amott nagy vérontás támadott ugyan a' lakosok, és az ellenség között; de mégis végre e' győzedelmeskedvén, amazok megadák magokat; Kadán pedig a' helységet oltalmába, és *Aristaldot* a' helység grófját hatszáz válogatott német fegyvereseivel társul vévén, az erdőkön keresztül indult. — Végre Bochetor, 's a' többi vezérek a' Kunok püspökének földét pusztíták el.

§. 15. Bathus minekutánna a' többször említett kaput elfoglalta, a' helységeket kezdte égetni. Nem kimélt fegyvere senkit, akármelly koru, vagy nemű volt légyen az, és a' mint csak lehetett, a' királyhoz

sietett. Midőn Pesttől már csak félnapi járó földnyi távolságra volt, mindjárt néhány katonáját egész a városig küldötte, kik mindenfelé gyujtogatának, öldöklének. De a' király semmiképen nem engedé katonáját azon kevesekkel viadalra szállani. Amazok tehát vérszemet kapván a' mieinkel incsekedni kezdének, 's őket több napokig csalogaták, hol el- távozván, hol ismét vissza száguldván. Nem türhe- té sokáig a' vitéz Ugolin (kalocsai érsek), hogy né- hány rabló annyi embert megszegyenít, 's bosz- szankodván a' király nyulszívűségén, ennek paran- csa ellen, kevesed magával rájok ütött; de a' Ta- tárok hátat fordítván, halkal vissza kezdettek tér- ni. Ezt látván az érsek sebes nyargalva üzőbe vet- te őket. Végre egy mocsáros helyre érének, 's azok hamarabb átmentek a' tón. Erre Ugolin nem ügyel- vén, bátran neki rugtat a' tónak; de minthogy ka- tonáját a' fegyverek sulyja megnehezítette, át sem mehettek, vissza sem térhettek. A' Tatárok pe- dig hirtelen rájok fordulván, környűlvették a' tavat, és eső gyanánt eregetett nyilaikkal majd mindnyájo- kat megöldösék. Az érsek alig menekedhetett meg harmad, vagy negyed magával; 's így megzavarva, 's eltelve haraggal mind azért, hogy katonáját el- veszté, mindazért, hogy a' király senkit sem küldött segedelmére, Pestre vissza érkezett.

Bathus azonban seregének egy részével Vác- városára ütött, azt megvette; azon teméntelen né- pet pedig, melly a' városból, és környüllévő hely- ségekből a' szentegyházba, 's ennek vár gyanánt megerősített palotájiba vonult, férjfiason kivitta, 's — elnyervén a' templom kincseit — mindnyájokat, még a' kanonokoknak, 's ártatlan leányoknak sem kegyelmezvén, részint kardal, részint tüzzel emész- tette meg.

§. 16. Azonközben Austria vezére is Pestre jöve, de csak kevesed magával, mintha a' történt dolog- ról semmit sem tudna. Valamint előbb Ugolin: ugy most ez is a' város körül kóborgó Tatárookra rohant; de jobb szerencsével; mert azokat megfutamtatta,

's egyet utólérvén közülök, azt lováról dárdájával földre dönté, egy másik fő Tatárnak pedig, ki a' le-sujtott mentésére vissza nyargala, karját egy vá-gással elmetélte, ki nyergéből azonnal lebukván meg-holt. Minekutánna az Austriaiak a' többit is meg-szalasztották, a' földre rogyottat megfogák, 's kö-tözve a' nyert lovakkal együtt a' hadisereghez veze-ték. Ez alkalmatosságon kapván a' Magyarok, kö-zülakaratul a' királyt szemrehányásokkal illeték; a' vezért pedig magasztalák. —

E' történet Kuthen fejére is veszélyt hozott. Ugyan is a' nép amaz elfogott ellenséget Kunnak ösmérvén; 's ennélfogva a' többieket is Kunoknak, nem pedig Tatároknak tartván, rémitő harsogással kiáltozá: „*Haljon meg, haljon meg Kuthen! Ó az ki Magyarország romlását okozta.*” 'S miatta a' királyt is pirongatá mondván: „*Királyunk vijjon azokkal, kiknek jószágainkat ajándékozta!*” Béla gyakorta hallván e' szemrehányásokat Kuthent ma-gához hivatá; de ő félvén a' nép dühétől nem ment, üzenvén, hogy olyan embert küldene, ki elég ha-talommal bir arra, hogy őt hozzája vezesse, 's a' nép boszujától megmenthesse. Azonban a' Magyarok és Németek rettentő lármáival, 's kivont fegyverrel Kuthen palotájára rohantak; ő pedig, 's övéi ive-ket, 's nyilakat ragadának ellenök. De végre temér-dek nép bécsődülvén, megfogatának, mindnyájok-nak fejei vétetének, 's a' palota ablakaiból a' nép közzé hajittatának. — Némellyek e' gonoszságot Au-stria vezérének tulajdonítják; mások pedig azt vi-tatják, hogy a' király parancsolatjából történt: mindazonáltal, mivel Kuthen valóban ártatlan volt, hihetetlennek látszik, hogy Béla, ki őt a' szentvizre tartotta, 's esküvéssel helyhezttette bátorságba, illy iszonyu vétket cselekedett volna.

§. 17. A' Kunok királynának halála után Austria vezére is csakhamar vissza tért országába; Béla pedig hadiseregét, melly már nagy számra szaporodék, leginkább a' kalocsai érsek nógatására, meg-indította a' Tatárok ellen. — Azonban a' haza vé-

delmére mindenfelől öszvesereglett Kunok, megértvén urok veszedelmét, 's a' fölkelő falusi Magyarok által kegyetlenül fosztogattatván, és öldököltetvén, véres boszura gerjedtek, 's már nem csak magokat oltalmazni; hanem a' helységeket is égetni, 's a' pórokat férjfiason megvinni kezdték. — *Bulzó* esanádi püspök, és *Miklós Bora* fija, sok nemesekkel egyetemben, midőn e' tájban nemzetségöket bátorság okaért a' felső részekre vezetnék, hogy annakutánna sietve a' király hadiseregéhez mennének, a' szembe találkozó Kunok ellen igen kemény viadalra költenek ugyan; de meggyőztetének, 's majd mindnyájan megölettetének. A' püspök még is kevesed magával megszabadult, minthogy még a' csata kezdetén betegsége miatt szekéren viteték el a' táborból. — A' Kunok pedig oztán, valamint a' Tatárok, mindent tüzzel — vassal pusztítva a' Dunán átkelvén a' határszél felé sietének, 's heves csata után meggyőzvén a' határőrzőket, mind fölkonczolák, 's urok haláláért hallatlan boszut állának a' szegény földnépén. Midőn a' Magyarokat ölék, szüntelen ezt ismételik: „*E' vágást Kuthenért szenvedd.*” — Végre a' nevezetesb helységeket elpusztítván, sok pénzel, lovakkal, és barmokkal megrakodva átkelelének Bolgárországba.

§. 18. Eger várasa is szomorú áldozatja lón azonközben a' kegyetlen Tatárok vad dühének. — E' veszedelemnek híre csakhamar *Benedek* váradi püspöknek füleibe hatván, seregét, mellyet a' király segítségére gyűjtött, ellenök indítá, hogy a' püspök, és szentegyház kincsét, 's egyéb temérdek ragadományokat, mellyeket Egerben raboltak, tőlök elvehesse; bátorságot vőn leginkább azért, hogy minap néhányon diadalmaskodott. — Amde megtudván szándékát a' Tatárok, úgy tetteté magokat, mintha végképen el akarnának távozni; azonban megállának; és minthogy lovaik igen sokan, magok pedig felette kevesen volnának, illetén szinlett csinokat koholának. Csináltak t. i. igen sok alakokat, és csuda vázakat, 's ezeket az üres lovakra katonák gyanánt

rendbe rakták; 's ezen lovakat egy hegyecske alá eresztették, csak kevés szolgákat hagyván mellettök, kiknek megparancsolák, hogy midőn elkezdődik a' viadal a' Magyarokkal, hadirendben halkal feléjök járulnának. Magok pedig a' sikon várak a' Magyarokat; 's ezek nem sokára megérkezvén *Boch* főispány vezérlése alatt, elkezdődék a' halálos ütközet; de a' kevés számú Tatárok nem állhatván sokáig a' szitnya kard élet, hátat fordítanak, 's a' hegyecske felé hátrálának. Azonban az alakosok hadirendben előnyomulván, a' magyar tábort megzavarták. Mieink t. i. vélvén, hogy az ellenség cselt vetett nékik, nyakra főre szétszaladának; hanem kevesen kerülheték el a' Tatárok gyilkait. A' püspök pedig vissza ment Váradra, 's néhány ujonczot szedvén öszve, kevés vártatva átkölt a' Dunán.

§. 19. Midőn Béla, — mint fellyebb érintém — hadiseregével a' Tatárok ellen indult, ezek előtte vissza vonták magokat egész a' *Sajó* vizéig, melly nem messze Eger városától a' Tiszába ömlik. Ezen átmenének, és tábort ütven a' sikon megállapodának, öröket rendelvén a' hidra, kik éjjel vigyáznának, minthogy a' víz nagy, és sáros volta miatt nem hívék, hogy a' Magyarok hid nélkül átkelhetnének rajta. — A' király azonban inté övéit, hogy férjfiason készülnének a' csatához, számos zászlókat adván a' nagyoknak saját kezeivel. A' Magyarok pedig ezt csak neveték, bizván a' sokaságban: azonban az ütközetre még sem lőn elegendő bátorságok, sem kedvök. Szinte ohajták ugyan is, hogy Béla most egyszer vesztene, hogy azután ők kedvesebbek lennének előtte, azt hiven, hogy e' csapás nem lesz közönséges, és csak némellyeket fog érdekelni. — Mégis minden éjtszaka ezer katoná rendeltetett a' sereg őrzésére. — Azonban a' Tatárok gázlőhelyre találván, tova a' tábortól egy éjjel mindnyájan átkelének a' vizen, és hajnalban a' királynak egész hadiseregét környülvén, nyilaikat jégeső gyanánt eregeték reá. E' reménytelen jelenés olly zavarodást okozott a' magyar táborban, hogy a' föl-

fegyverkezett katonák vezéreiket, 's ezek amazokat meg nem találhaták; a' viadalra pedig lankadtan, és tunyán menének. Mivel a' Tatárok olly sűrűn eregeték rájuk nyilaikat, hogy a' csatázóknak szinte árnyékot tartanának, 's úgy repülnének a' levegőben, mint a' sáskák, és cserebogarak milly öszveseregelve járnak. Ekként azoknak csapásait a' Magyarok ki nem állhatván vissza vonulának a' tábor köre alá. A' király immár rendbe nem szedheté hadait; mert a' felettébbvaló melegség, és a' hely szorossága miatt annyira ellankadtak, hogy azokat a' remegő király, és kalocsai érsek sem fenyegetésekkel, 's intésekkel, sem hízeltetésekkel nem vehetnék a' viadalra. Illy szorultságban valának a' szerencsétlen Magyarok hajnaltól délig!

Ekkor *Kálmán* vezér, a' király testvére, egy csapat katonaságot melléje vévén kemény viadalra szállott a' Tatárokkal, reméllvén, hogy a' hadisereg többi részétől is segítették, de megcsalatkoztak, mert azok majd mindnyájan sebes futásnak eredének a' Tatárok között, kik önként kissé félre állván nékiek minden nyillövés nélkül annál tágasabb utat adának, mennél többen szaladának. A' Tatárok kétségkívül a' király seregére várakozának, hogy azt törökbe keríthessék; Béla azonban meg nem ösmertetvén általok, kevesed magával megszabadulván az erdő felé vette útját. *Kálmán* vezér pedig éjjel nappal nyargalva Pestre érkezék. Kérték ugyan őt a' polgárok, hogy várakoznék legalább addig, míg átvitelökre a' hajók elkészülnének: de ő nem marada nálok, felelvén, hogy kiki magáról goudoskodjék, 's félvén a' kergetők elérésétől, tüstént átkölt a' Dunán, 's a' Somogyságba futott. — A' pesti polgárok is siettek ugyan átmenni nemzetségöikkel; de utólierék őket a' Tatárok, és nagyobb részint leöldösék; igen sokaknak pedig a' Duna lón temetőjük. — Valamint *Kálmán*: ugy *Bertalan* váczí püspök is álutakon eredett futásnak számos katonájival, 's a' haláltól *László* főispány által mentetett meg, ki hadiseregével a' táborhoz szándékozván, 's a' történetekről semmit

sem tudván vele szembe találkozék. A' püspök meg-
ösmervén a' magyar zászlókat, a' főispány felé for-
dult; a' Tatárok ellenben a' sokaságot látván visz-
sza térének, 's másokat vevének üzőbe.

§. 20. Teméntelen vala az ezen gyászos ütközetben
elesett Magyarok száma. A' főbb egyházi személyek
közül nevezetesen a' következők tevék le éltoket
édes hazájokért: *Mátyás* esztergomi érsek, kit a'
király mind hűségéért, mind azért, hogy vele ne-
vekedett, felette kedvelt, és meghíttén élt tanácsá-
val a' nehéz dolgokban. — *Ugolin* kalocsai érsek;
fő nemzetségből eredett, és a' legsúlyosb ügye-
ket igazgatta. Ebben vetették bizodalmodat a' ma-
gyar nemesek, 's a' nagyok, és középszerűek egy-
iránt megalázák előtte magokat. — *György* győri
püspök, ki jeles erkölccsel, 's mélyly tudománnyal
diszlett. — *Reynold* erdélyi, 's nyitrai püspök, ki
dicséretes életet élt, és tisztos erkölccsel ékeske-
kedett. — *Miklós* szebeni prépost, és a' király al-
cancellariussa, ki nemes szüléktől származott, 's
egy a' fő Tatárok közül, minekelőtte meghalna, vé-
res kardal ölt meg. — *Eradius* bácsi esperest. —
Albert esztergomi esperest, ki a' törvényekben
igen jártas lévén magát érdemessé tette arra, hogy
másokat tanítson. — Az ő testeik is a' kegyetlenek
kardjaival úgy öszve voltak vagdalva, hogy a'
Tatárok elmenetele után ámbár sokáig kerestettek,
még sem találtathattak meg. — A' nagyobb és kis-
sebb rendű világiak számáról pedig, kik vagy a' ta-
vakba, 's vizekbe fultak; vagy megégettettek, vagy
elvégre fegyverrel végeztettek ki, egy halandó sem
tudhat bizonyost. — A' mezőkön, és utakon ezer
meg ezer holt testek feküvének, némellyek fej nél-
kül, mások darabokra tagolva; igen sokan pedig a'
helységekben, és szentegyházakban, hová magokat
vonták, a' tűz martaléki levének. — Ez a' veszede-
lem; ez a' vérontás kétnapi utat foglalt el; melly
mindenütt vérrel pirosollott, 's úgy heverének rajta
a' testek, miként a' legelőkön, és pusztákon a' bar-
mok, juhok, és sertések nyájjai; vagy a' kőbányák-

ban az építésre vágott kövek. A' föld birtokába tehát azoknak testei jutának, kik dárdaikkal, kardokkal, és mérges nyilakkal ölettek meg; ezeket a' vérbe keverődött égi madarak, és a' házi, 's erdei fogas vadak gonoszul öszveharapdálták. A' vízbe fuladtakat halak, férgek, és vizi madarak evék meg. A' tűz azokat birta, kik az egyházakban és helységekben égtek meg. Némellykor a' tüzet a' kövér testek elolták. Végre a' levegőbe a' rothadó testek bűzhödt párolgásai jutának, 's azt úgy megvesztegeték, hogy a' mezőkön, utakon, és erdőkön maradt féleleven sebesek, kik még talán élhettek volna, a' romlott levegő miatt megholtak. És így e' kegyetlen veszélyben mind a' négy létszer (elemensum) részesült. —

Hát az aranyról, eziüstről, lovakról, fegyverekről, ruhákról, és egyéb dolgokról, melyek az ütközetben, és futásban megholt emberekéi voltak, mit szólnak? A' lovak nyergestől, és zabolástól együtt, ülők nélkül, a' réteken, és ligeteken futkároznak, 's a' hadi lármától olly dühösekké levének, hogy szinte megbódulnának; 's minthogy saját uraikat föl nem találhaták, vagy fegyver által kellett megdöglönniük, vagy idegenek birtokába jutniok; nyerítéseiket pedig nyögésnek, és keserves sirásnak lehetett tartani.

§. 21. A' Tatárok minekutánna illy nagy hadiseregen diadalmaskodtak, a' ragadományokat, vérral egyített ruhákat, vértől pirosolló lovakat, aranyat, és ezüstöt, halomba rakott kövek, és gabona asztagok gyanánt, nagy lármával rakásra hordották; és a' főemberek magok között fölosztották. Osztály közben meg találák a' király pecsétjét, 's tartván tőle, hogy a' nép majdan a' király megvertetése hírének hallására futás által fogja kezeiket elkerülni, némelly magyar papokkal, kiket még életben tartának, Magyarország minden lakosainak a' király neve alatt sok költött levelet irattak, illyen formán: „A' *kutyák vadságától, és dühösségétől ne féljete; ne is merészelvek mozdulni házai-*

tokból. Mert ámbár valamelly gondatlanság miatt. táborunkat, és sátorainkat elhagytak: mindazonáltal Isten segedelmével, azokat lassanként visszanyerni iparkodunk, és ellenök vitézzel megújítandjuk a' harczot. Annakokáért csak imádkozzatok, hogy engedje az irgalmas Isten ellenségeink fejeit megalapálnunk." „E' volt a' levél — úgy mond Rogerius — mellyet némelly Magyarok, kik már a' Tatárokhoz állottak, hordának széjjel; s kik engemet, s egész Magyarországot tönkre tevék. Mivel elannyira kittük azon levél igaz voltát; hogy jóllehet mindennap ellenkezőt látnánk; de minthogy mindjárt egész földön elterjedett a' háború; hírek tudása végett hirmondókat semmikép nem küldheténk, és így ellenkezőt sem hiheténk. S ekként elfoglaltatván Magyarország, utat futásra nem nyerheténk." — Oztán a' Tatárok, még Magyarországba bé nem jött feleiknek még üzenék a' történtteket, jelentvén, hogy sietnének; mivel már nem volna semmi akadályjuk.

§. 22. Béla király megverettesése után kevesed magával éjjel nappal Lengyelország határai felé utazott, és innen a' mint csak lehetett Austria szélére a' királynéhoz sietett. Meghallván ezt Austria vezére, szívében gonosz indulatot forralva, de barátság színe alatt eleibe ment, s őt egyéb vigasztaló szavai között arra kérte, hogy menne által a' Dunán az ő várába, és ott magát bátorságosan nyugodná ki. A' király, mint ártatlan nem gyanítván semmi rosszat, rá állott a' vezér szavaira. De midőn azt vélé, hogy Scyllát elkerüléndi, Charybdisbe esék, mint az a' hal, melly a' nyársat elakarván kerülni, eleven szénbe veti magát; mert Austria vezére ravaszságot gondolt ki, s a' királlyal kényje szerént bánt; t. i. tőle bizonyos mennyiségű pénzt kért vissza; mellyet hajdan a' vezértől csikart ki. Nem is menekedhetett meg tőle Béla, míg a' költött adósságot részint kész pénzel, részint arany, és ezüst edényekkel, részint pedig Magyarországnak Austriával határos három vármegyéjével le nem fizette. — Azután a' közel lévő királynéhoz sietett s vele István váci püspök őt késedelem nélkül a' császári, s

római udvarhoz küldötte segítségért, maga pedig azokkal, kiket hirtelénében összevgyűjthete, *Segesd* körül tanyázott. —

Austria vezére csakhamar nagy hadisereget küldött a' Magyarok ellen, és így a' Duna egy részén a' Tatárok, másikon a' Németek pusztítanak, a' helységeket jöttökben hamuba dönték, 's *Győr* városát is elfoglalák; de a' körülbelől felkelő, 's fegyvert ragadó Magyarság hirtelen rájuk rohanván, mindnyájokat meg égeté. E' miatt a' vezér dühös boszura gerjedvén, az Austriában lévő Magyarokat kincseiktől megfosztotta, 's rajtok iszonyu kegyetlenségeket követett el.

§.23. Végtere Rogerius a' Tatárok további pusztításait, önviszontagságának leírásával egyetemben, ekképen adja elő. „Kadán király elfogván Aristald grófot, kiválasztott hatszáz delibb fegyveres Németeket, kik az említett gróf hatalma alatt voltak. Ezek, a' Tatárok vezérlése alatt, erdőkön, ligeteken, kőszirtokon, és meredek helyeken keresztül csakhamar *Várad* városához érkezének. Minthogy e' város igen nevezetes vala Magyarországbán, ide mindenfelől számtalan nemesek, 's uri, és közrendű aszszonyok gyülekeztek. Én is, — jöllehet a' püspök néhány kanonokokkal eltávozek — ott maradtam. A' várnak egy romladozott részét széles fallal megerősítők, hogy, ha a' várost nem oltalmazhatnók, a' várban találnánk menedéket. Azonban még sem maradék sokáig a' városban; hanem initt amott az erdőkben huzamos ideig lappangék. A' Tatárok pedig a' várost csak hamar megvették, 's nagy részét elégették; 's öszveszedvén a' zsákmányokat, 's minden bármelly kor, vagy nembéli embereket kegyetlenül meggyilkolván, a' vártól öt mértföldnyire távoznak, 's több napokig sem közelitének ahoz, úgy hogy a' várbéliek azt gondolnák, hogy azok a' vár félelme miatt tértek vissza. Mert mélyly árkokkal, és falakon álló fatornyokkal vala megerősítve, 's számos pánczélos katonákkal megrakva, kik az ollykor vizsgálódás, 's kémlelés végett köze-

lító Tatárokat megfutamtatgatók. Végére a' nép, nem is gyanítván a' Tatárok vissza jövetelét, kitakarodék a' várból, 's a' várasnak megmaradott házaiba vette lakását. De egykor hajnalban a' Tatárok, kiknek hollétét nem tudháták, véletlenül rájok ütven, azokat, kik hirtelen a' várba nem szaladhatának fölmészárlák; 's a' várat tüstént körül vévén, az új fal ellenébe hét gépelyt (machina) tevének, 's ezekkel éjjel nappal mind addig szünetlenül eregeték a' köveket, míg az új falat le nem ronták, 's a' fatornyokat el nem dönték. Ekkor erőszakosan a' várba rohanának, 's azt elfoglalák; a' katonáktól elszedék fegyvereiket; a' kanonokoktól pedig kincseiket legkeményebb kinzások által csikarák ki. Minthogy a' nagy templomba hamar bé nem mehettek; tüzet vetének nékie, és a' teméntelen sokaságú aszszonyságokat, 's egyéb benne lévőket láng emészté meg. A' többi templomokban pedig a' fejez népen olly undok bűnöket követtek el, mellyeket jobb elhalgatni, ne hogy az emberek a' legnagyobb gonoszságokra tanittassanak. A' nemesek, polgárok, katonák, papok mindnyájan kívül a' várasan a' mezőn kegyetlenül öletének meg. Ezekután a' szentek koporsójit fölforgatták; és az ereklyéket bűnös lábaikkal taposták; a' temjénezőket, kereszteket, arany edényeket, 's más egyebeket, mellyek az oltár szolgálatjára valának rendelve, öszvetörték. Végre nem állhatván tovább a' holt testek bűzét, pusztán hagyák a' helyet, 's belőle kitakarodának. Észevévén ezt sokan az erdőkben lappangó Magyarok közül élelelemkeresés végett oda gyűltenek; de midőn a' köveket, 's holt testeket forgatnák, a' Tatárok hirtelen vissza fordultak, és közülök eleven senkit sem bocsátottak el. És így fogytig mindennap új öldöklések történtek."

§. 24. „Mi pedig a' sűrű erdőkből futásnak eredtünk *Tamáshida* felé, melly nagy német helység a' *Körös* vize mellett. De a' Németek semmiképen nem engedék, hogy a' hidon átmenjünk; sőt igen sokan unszolának, hogy velök együtt jól meg-

erősített helységeket védelmeznők. De e' nekünk se-hogy sem tetszék. Azután egy szigetbe szállottunk, melyet a' Tatárok ellen *Agyai* emberek, *Gerotki* vajda, és több környüllévő helységbeliek, erősen készítének. Én minthogy tovább menni nem merék, az ügyész, 's minden helybeliek kérésére, velők ott kezdék vesztegelni. A' szigetbe senki sem mehetett, hanemha egy igen szoros uton, mellyen egy mért-földnyire három tornyos kapu volt készítve, mellyek által az ut egy mértföldig köröskörül igen erősen elállatott. A' szigetieknek az vala szokások, hogy mindenkit bébocsátának; de vissza senkit sem eresztének. Néhány nap mulva megtudtuk kémeink-től a' Tatárok közeledését. — Kimentem titkon a' szigetből, 's egy szolgát 's vezetőt fogadván, éjtszaka velők *Csanád* felé siettem, melly város azon helytől nyolcz mértföldnyire a' *Maros* folyóvize mellett fekszik. Hajnalra ide értünk; de a' várast az előtt való napon a' Tatárok (kik más részről jöttek Magyarországra) megvették, és elpusztították, 's azon részt egészen elfoglalták, úgy hogy a' folyó vizen át nem meheténk; mivel pedig lovaink fáradtak valának, vissza sem térheténk. Tehát némelly szállásokban hagyván a' lovakat, holmi vermekben kellett akkor nap lappanganunk. Eljövén végre az éjtszaka, nagy nehezen az előbbeni helyre indultunk a' Tatárok között, és szégyennel, 's lesütött fővel mentünk vissza a' szigetbe. Azonban szolgáim, pénzemmel, és ruháimmal együtt elszöktek a' szigetből; és futtokban a' reájok bukkanó Tatárok által megölettetének; én pedig egy szolgámmal szinte meztelen ott maradék. Ezek után mindjárt hire futamodott, hogy Tamáshidát a' Tatárok hajnalban elfoglalták, és kiket a' lakosok közül nem akartak életben tartani, kegyetlenül a' keserűség kardjával gyilkolák meg. Mit meghallván, hajam szála is fölborzadt, testem remegni, nyelvem keservesen rebegni kezdett; minthogy átlátám az elkerülhetetlen halál üdejének szapora közelgetését. Szemlélém képzetelemben szívem átverőjit; testemből a' halál

fagyos veritéke szivárgott. Látám, hogy a' féleleven szigetiék dermedve, 's földre szögzett szemekkel, hijába erőlködtek karjaikat fegyverfogásra nyujtani, 's lábaikat a' védelmezés helyére mozditani. De elragadtatásomban is velem volt az Ur irgalma, 's mint a' főbbeknek egyike a' sziget népét öszvehittem, és bátorítottam, 's vele együtt kimentem a' szigetből. Itt magam mellé vévén ügyész gazdámnak két gyermekét, 's még megmaradtott egyetlenegy szolgámat a' sűrű erdőségbe futottam."

§. 25. „Meg üzeném innét a' gyermekek atyá-
nak hogy a' félelem miatt a' szigetbe többé vissza
nem menédek, gondolván: ha fiajit is velem elrejt-
ve tartom, ő nékem a' szükségesekeket átküldéndi.
Imé! virradtakor, midőn eleséget küldének, a'
Tatárok rögtön elérkeztek, 's a' szigetet körül vet-
ték. — Mozgásaikból a' nép úgy vélekedék, hogy a'
szigetet vizen akarnák megvini, és a' vízmelléke
óvására fordula: ámde csalatkozék; mert amazok
más részről az őrizetlen kapukat hirtelen rohanással
elfoglalák, 's így a' szigetbe menvén nem akadának
senkire, ki nyilat eresztene rájuk, 's akar lovon,
akar gyalog velök szembe szállana. Az itt elkövetett
iszonyu kegyetlenségeknek nem csak látásától, de
hallásától is irtóznék minden jámbor. — Azután a'
Tatárok egy része megrakódva zsákmányokkal, el-
hagyta a' szigetet; sokan pedig ott rejtekbe marad-
tak, kik a' harmad nap mulva vissza térő, és sem-
mi gonosz cselt sem gyanító szegény Magyarokat
hirtelen meglepven, majd mind leöldösték. — Én
pedig az erdőkben bujdosva, 's minden emberi se-
gadelemtől megfosztva koldulék; és kinek egykor
nagy ajándékokat adtam, alig nyujta nékem alamis-
nát: úgy hogy éhségtől, és szomjuságtól erősen sür-
gettetvén, éjjel kénytelenítettém a' szigethe menni,
és a' holt testeket fölforgatni, hogy elásott lisztet,
hust, vagy egyéb ennivalót találhatnék, 's a' mit
lelek, mind az erdőbe hordám. Ó melly keserű va-
la életem! Barlangokat kelle találnom, vagy ver-
meket ásnom, vagy odvas fákat keresnem, mellyek-

be vehessem magamat; mivel a' Tatárok a' tövissek sűrűségét, berkek homályját, vizek mélyjét, 's pusztaságok belsejét, mint ebek a' nyulakat, és vadkanokat, keresztül kasul futkosva egy hónapnál tovább kutatók."—

§. 26., Minthogy pedig azon helyen egész népet meg nem ölheték, új csaláldsághoz fogának ekképen: megfogtak t. i. némellyeket az erdőkben lapangók közül, és őket olly üzenettel küldözék széjjel, hogy kik bizonyos határidő alatt házaikba vissza menéndenek, semmi bántások sem leendő, a' Tatárok hitőkkel ígérk. Ezen Magyarok szavait az eleség szüksége miatt már már haldokló emberek elhívék, 's visszatérének honnaikba, még pedig olly sokan, hogy három napi járó földet megnépesítenének. Minden helység tetszése szerint választá magának királyt a' Tatárok közül. Eljőve azonban az aratás üdeje, 's a' gabonát csütreikbe takaríták. Örvendének a' Tatárok, és Kunok, hogy az atyák leányaik, a' férjek feleségeik, és a' fiutestvérek szép leánytestvéreik által válták meg élteket; azokat kényjőkre tarták, 's szinte vigasztalódtak, ha az atya, vagy férj láttára a' nő, vagy leány megszeplősítették. *Kanézeket* *), az az tisztéket rendelték, kik igazságot teménék, és nékiek lovakat, barmokat, fegyvereket, ajándékokat, és ruházatokat szereznének. Ügyésem is egy vala ezen urak közül, és szinte ezer helységet kormányozta. Illyetén kanézek mintegy százan voltak.

„Békességben élénk, folyának a' törvénykezesek, és mindenkinek igazság szolgáltaték. A' kanézek majd minden héten öszvegyülének. Én pedig hogy élteket nézném, 's némellyekkel a' nagyok közül megösmérkedhetném, ha talán tőlök valamely utat nyerhetnék a' szabadulásra, gyakran meglátogatám őket. Egy izben a' kanézek mindnyájan azt parancsolák, hogy bizonyos helységekből a'

*) Lásd a' kanézekről, vagy kenézekről. Sas II-dik Kötet, 23-26dik lap.

férjflak, aszszonyok, és gyermekek ajándékokkal egyetemben, nálok megjelenének. Ezen hír nem kevésbé rémíté el bennünket, semmiképen nem tudván okát a' dolognak. Ennekokáért hogy sem oda menjek, inkább némelly Magyarok sátoraiban, kik már cselekedeteikre nézve Tatárokká lettenek, néhányad magammal meztláb maradtam, 's a' szekereket őriztem. Azonban a' kanézek a' Magyaroktól elvévén ajándékaikat, őket egy völgybe hajtották, 's mindnyájokat megfosztván, 's meztelen vetkeztetvén legottan agyon gyilkolták.“

„Midőn e' szomorú hírt hallottam, magamat egy Magyaroknak — ki mint mondtam cselekedettel Tatárrá lett — hatalma alá adtam, ki nagy kegyelemre méltatott, megengedvén, hogy szolgája légyek. Azonközben teméntelen Tatárokat, 's Kunokat láték viszsza térni mindenfelől zsákmányos szekerekkel, barmokkal, 's egyéb házi eszközökkel. És midőn tudakoznám: mi volna ez? lőn a' felelet: hogy ők egy éjjel a' hátra hagyott helységeket mind környűlvették, és kardjaikat a' megölettek vérébe fűrösztötték. De azért nem égettek meg semmi gabonát, hanem éltők fentartására mind meghagyták. Innét azt gyantám, hogy ezen részeken akarnának telelni. Ugy is lett; mert a' népet egy üdeig élni hagyták olly végből, hogy a' gabonát őszvegyűjtené, és a' szállókat megszüretelné; de nem akarák, hogy az őszvegyűjtötteket az emészsze meg.“

§. 27. „Annakutánna *Orod*, (*ma Arad*) és *Csanád* felé indultak; ezeknek közepette lévő *Perg* nevű új helységet, mellyben hetven helységbeli emberek valának egybegyűlve, elhagyták, úgy szinte a' *Cistercita* rendűeknek *Egres* nevű monostorát is, mellybe, mint erős kastélyba, katonák, és sok aszszonyságok zárkoztak. Nem is akarták a' Tatárok ezen helyeket megtámadni, míg a' föld körüskörül egészen elnem lenne pusztitva. Ollykor még is némellyek közelitének; de a' Magyarok őket meszsziire futamtaták, 's már erősen hívék, hogy hatalmuk miatt bántatlanul maradnak. Végre egész környék

elpusztítása után, az Oroszok, Kunok, fogoly Magyarok, és Tatárok egyesülve a' nagy helységet mindenfelől körülkerítették. A' fogoly Magyarokat küldötték előbb a' csatára; azok megölettetése után pedig, az Oroszok, Ismäeliták, és Kunok viaskodának. Mindezek veszedelmét a' hátok megett álló Tatárok csak neveték, és a' hátrálókat többnyire kardjaikkal ölék meg. Egy hétig szüntelen tartó megátalkodott harcz után csak ugyan megvevék a' helységet. Künn a' mezőn a' katonákat, és aszszonyságokat egy részre, a' parasztokat más részre állíták, 's pénzüktől, fegyvereiktől, ruháiktól, 's egyéb javaiktól megfosztván, 's hasznokra csak két leányt tartván életben, mindnyájokat fejszékkel, és kardokkal kegyetlenül agyon vagdalák. Egyedül azok maradtak életben, kik hirtelen a' halottak közé rogyva, 's azok vérével befecskenedeztetve, magokat eltitkolhatták. Ezen helyet méltán vérmezejének mondhatni. Óh fájdalom, óh szörnyü kegyetlensége, 's dühe e' fene népnek! — “

„Végre néhány nap mulva Egres monostorát is megszállották, és sok gépelyt helyheztek mellé: minthogy pedig az abban lévőek nem álhatának ellenök, éltök meg maradásaért esdekelvén, megadák magokat; de hasztalan! mert nagyobb részeit ők is az irgalmatlan halál véres áldozatává lettenek. Szóval: ha minden történt csaták, és felettébbvaló kegyetlenségek egyenként leiratnának; az olvasók sziveit megrémítenék, és iszonyu hangokkal csen-dítenék füleiket. Ha az illetén irtóztató hírek elterjednének a' világon, ennek fejedelmei másképen gondolkodnának. Imé! azon nyáron egész Austria, cseh-, morva-, 's lengyel országok, Silésia, és a' Kunság határszéléig, 's a' Dunáig mindent egyiránt elpusztítottak.“

§. 28. „Minthogy *Esztergom* Magyarország majd minden egyéb várasait (akkori üdőben) fellyül mulá, leginkább azon valának a' Tatárok, hogy a' Dunán átmenjenek, és ott tábort üssenek. Tél lőn; bé álla a' nagy hó, és jég, ugy hogy a' Duna, — a' mi rég-

olta nem történt — megfagya; de a' Magyarok magok részén mindennap letörék a' jeget. A' Tatárok nem próbálák meg semmiképen az átmenetelt lovaikkal. Figyelmezzetek tehát, mit cselekedtek? Sok lovakat, 's barmokat vezettek a' Duna partjára, és azokat három nap őrizetlen hagyták. Akkor a' Magyarok azt híven, hogy amazok végképen eltávoztak, hirtelen a' barmokat mind átvezették a' jegen. A' honnan a' Tatárok is bátorságot vévén mindnyájan átkelének lóháton a' tulsó partra. — Oztán Kadán vezér önseregével különválván a' többtől, a' Tótországban minden segedelem nélkül veszteglő magyar király után sietett; de a' tenger melléki várakat meg nem veheté; Béla pedig a' szigeteken tartózkodék a' Tatárok visszameneteléig. — Látván tehát Kadán, hogy őt kezére nem kéritheti, Bosnyák — és Rácországot elpusztítván átkölt Bolgárországba.“

„A' tatár sereg másik része pedig Esztergom felé vette útját; melly város árkokkal, kőfalakkal, és fatornyokkal felette megerősítették, 's benne temérdek nép, dus polgárok, katonák, nemesek, és aszszonyságok valának öszvegyülve, kik annyira kevélykedének, hogy magokat egész világ ellentállására képeseknek hinnék. — Imé egy napon a' Tatárok körülvették a' várost, és a' velök lévő foglyok annyi nyaláb galyat hordottak öszve, hogy abból csak hamar az árok felett falat raktak, 's reá harmincz gépelyt helyeztek, mellyekkel a' városba, és fatornyokra éjjel nappal szórták a' köveket. E' miatt olly háborodásba kezdettek jöni a' városbeliek, hogy magokat szinte felednék védelmezni. Ekképen a' faerőségeket lerontván a' Tatárok, gépelyjeikkel földel töltött zsákokat eregetének az árkok bétöltésére; a' Magyarok pedig nem is merének az árkokhoz közelíteni a' kövek, és nyilak miatt; hanem a' külvárosokat, és faházakat mind fölégeték, egész a' belváros palotájüig. A' házakban temérdek posztókat, és ruhákat emésztének el a' gyilkos lángok; a' lovakat agyon verték; az aranyat,

és ezüstöt földbe ásták; 's minden javaikat elrejtették; ők pedig a' palotákba vonultak, hogy azokban védelmeznék magokat. — Ezt megtudván a' Tatárok véres boszura gerjedének, és hirtelen elrekeszték a' várost körüskörül fadorongokkal, hogy senki se futhatna ki, ha csak kardjaik hegyén keresztül nem menne. Annakutánna a' palotákat kezdték vinni; 's csak hamar megvíván, a' szegény Magyarok ártatlan vérével itaták kardjaikat, 's haragjokban az embereket elevenen sütögeték. Az uri aszszonyosságok pedig mintegy háromezrőzzen pompásan fölékesítve egy palotába gyűltenek; 's a' gyilkos Tatároktól azt kívánák, 's meg is nyerék, hogy a' városon kívül lévő tatár vezérhez vezettetnének; kit arra kértek, hogy őket uradalma alatt életben hagyná; de az haragudván azért, hogy semmit sem nyertek, őket tüstént ékességeiktől megfosztatni, és lefejeztetni parancsolá, a' mi azonnal meg is lett. A' városhéliek közül alig menekedhetének meg tizenötön a' haláltól."

§. 29. „Minekutánna a' Tatárok Esztergom városát elpusztították, várat is meg akarták venni; de nem boldogulhattak ügyekezetekben, minthogy azt a' benne lévő Spanyol gróf Simon sok számszerijjasaival (ballistarii) vitézül oltalmazá. — Azután *Székesfejérvár* ellen menének; de a' hó, és jég olvadása miatt a' körüllevő tavakon át nem mehetvén, ezt sem foglalhaták el. Midőn pedig *Szent Márton* pannonhalmi kastélyját vinák, 's az apátur magát férjfiason védelmezné; hirtelen vissza hivatának. És így csak ezen három hely maradott épen. Viszszafelé indulának tehát az elpusztult földön, 's Magyarországból kiérvén a' Kunságba mentenek. — Nem engedék immár, hogy a' rabok számára válogatás nélkül vágattassanak le a' marhák, hanem csak belső részeit, lábaikat, és fejeiket adák nékiek. Ekkor úgy kezdtünk gondolkodni, hogy nem sokára mindnyájunkat kardjaik élire hánynak; melly véleményyt a' tolmácsok is erősíték. Minthogy tehát már nem vala semmi reményem az élethez, 's a' zordon

halál révén állék, gondolám: jobb legottan meghalnom, mint mentemben szünetlen mardosásoktól gyötörtetnem. Ez okon az országot elhagyván, azon ürügy alatt, mintha természeti szükségre mennék, egyetlenegy szolgálmal gyors lépésekkel a' sűrű berekbe siettem, 's itt egy patakocska üregébe búván, magamat ágakkal, és levelekkel betakartattam; szolgál pedig távolabb rejtezett el, nehogy egyikőnk véletlen föltaalátása a' másiknak is keserves megfogattását vonná maga után. Így fekvénk két egész nap, mint koporsókban, fejünket sem emelitvén. Hát egyszer halljuk a' Tatárok irtóztató szavait, kik a' berekben közelitének ugyan hozzánk; de oztán a' barmok útján bolyongva, 's az elrejtezett rabokat gyakorta kiáltozva, eltávoznak."

§. 30. „Minthogy pedig az éhséget már tovább nem tűrhetők, fejünket fölemeltük, és a' földön kigyókként négykézláb csusztunk. Végre öszvetalálkozván, gyenge, és lassu szóval keservesen panaszkodtunk egymásnak a' kegyetlen éhségről, melly már szemeink világától is majd megfoszta bennünket, mivel az erdei füveket meg nem ehetők: mégis az élet, és szabadság reményjéül tápláltatva, végre az erdőből kiértünk. A' templomok harangjai voltak vezetőjünk a' már befűvesedett utakon; 's póré, és vörös hagymával, mályvával, búrókkal, 's egyéb gyökerekkel gédelgetve, számos napok mulva *Frata* nevű helységbe jutánk, mellyhez négy mértföldnyire egy magas hegy fekvék, 's ormán temérdek kőszikla alapittaték; ebbe sok férjfi, és aszszony rejtezett, kik bennünket szívesen, és sirva fogadtak, 's viszontagságainkat tudakozták; és lisztből, 's öszvemorzsolt cserkéregből sült fekete kenyérrel kínáltak, melly nekünk édesdebben esett, mint a' 'semlye, mellyet valamikor ettünk. Innen egy hónapig nem bátorkodánk elmenni; hanem gyakor kémeket küldöttünk széjjel a' magokat könnyebben bíró emberek közül, hogy tudnák meg, maradtak e még Tatárok az országban; vagy nem jó-

nek e vissza, hogy csalóka mesterségökkel — mint előbb — a' futásban elejtett maradékokat fől-szedjék? És ámbár az élelemkeresés szükségétől kényszerítettven gyakorta elmenénk azon helyekre, hol hajdan laktanak : mindazonáltal leszállásunk soha sem lón bátorságos, miglen Béla király a' ten-termelléki részekről, a' Rhodussöigei kereszte-sek, és a' *Frangepánok* nagy hadiseregétől segit-tetve, 's a' Tatárok bizonyos elmeneteléről a' Magya-rok által értesítette Magyarországba nem jött." —

Fel-Apáthi MOLNÁR SÁNDOR.

K u r g u r i r a.

Archiloch ölt hajdon jambusszal. Kurguri, téged

Verlek hexameter 's pentameterrel agyon.

Már ha vonaglasz, örül nyugalomnak az érdemes író.

'S teljes béke leszen kinos hálálod után.

Ö k r ö n d i r e.

Más adogat czimeket hitvány versidnek, Ökröndi.

Mondjam e, hogy mi neved nálam, Ökröndi? Fűles.

Epigrammi nyilak.

Nem vala szél, 's a' bács paripája nyerte, 's eső lett.

Es sok villámát szórta Kronión alá,

Csend vala nálam is! ám de Ludas gágogni merészle,

'S könnye között hull már száz epigrammi nyilam.

Ponori THEWREWK JÓZSEF

P . . . . . h o z .

Egy reményen vala 's az is
 A' sors vészes dühétől
 Megemésztve enyészett el,
 Fosztva minden kényvétől;
 Kéj eltelve szalottam volt
 Az élet tengerébe
 'S merő örömeket láttam
 A' világ csal tükrébe
 Edes remény!
 Bajoló kény!
 Ah illy hamar tűntök el!
 Alig vala,
 Már elhala
 Éltem! kellemeivel.

Voltak egykor, emlékezem,
 Olly kellemes napjaim,
 Hogy örömöm örömmé vált
 'S zengtenek vig dalaim.
 De haj bezzeg eltűntenek!
 Halva élek 's szívemet
 A' kinoknak kinja öli,
 A' bu marja lelkemet
 Elhunyt remény!
 Keserü kény!
 Hát illy hamar tűntök fel?!
 Alig vala,
 Már elhala
 Éltem! kellemeivel.

Láttam én őt! keblem feszült,
 Szívem égi kellemet
 Élt, 's báj érzet andalítva
 Szenderíté lelkemet.

Mint hatott be szemelnek
 Tüze sovár melyembe,
 Mint forr 's zudul hevül, cseppig
 A' vér dermedt szivembe!
     Édes remény!
     Bájoló kény!
 Haj! illy hamar tűntök el?!
     Alig vala,
     Már elhala
 Éltem! kellemeivel.

Kezdeté lón, vége is lesz
     Ugy állitják mindennek;
 De haj! minő nehéz lenni
     Ha kin minden létednek.
 E' kebel csak egy tárgyért ég
     Lángját pora oltja el,
 Mint a' tűz, melyet lobogva
     Csak a' hamva fojthat el?!
     Elhunyt remény!
     Keserű kény!
 Hát illy hamar tűntök fel?!
     Alig vala
     Már elhala
 Éltem! kellemeivel.

Nyomon kerget már és szaggat
     A' kin, tép, dúl dühével
 Lelkemet unt lakhelyébül
     Ah bár egyszer üznél el!
 Akkor ott az enyészetnek
     Telhetetlen gyomrában
 Hol a' bu 's gond megszűntenek
     Az éj örök kormában
     A' hunyt remény
     ' S csalóka kény
 Tán nem kinz; 's úgy tűnnek el
     Mint szebb folyta
     Éltem nyugta
 Látván őt! ugy vesztök el!

Zábori ZÁBORSZKY ALAJOS.

Angol nemzeti kedvencz dalok.

I.

God save the King.

Jegyzék: Ezt a' nemzeti dalt, mellyel Anglia ott-hon és külföldön olly nagyra van, Carrey Henrik szerzette, — a' légnevezeteseb martirja ama' világ és időszerte példabeszéddé vált igazságnak; hogy szegény lenni, eleitől fogva sorsok a' költőknek: Élt ő a' 17. század végén és a' 18. elején. Töménytelen számú népdalokat szerzett, mellyek Angliát most is mindegyre gyönyörködtetik és mindenütt zengnek: de leghíresebb közöttök a' *God save the King*. E' művnek pedig mind költői textusa, mind compositioja Carrey munkája; és hogy azt az Angolok olly igen böcsülik, mindenkép helyessen cselekeszik, — mert abban meleg és böcsülendő érzemények fejeztetnek ki. Ifjú korában Carrey csufot üzött egy akkori költőnek Philips Ambrozióznak keresgélrt rimeléseiből, ki a' játszi poezisra szánta magát. Egy külön gunyírást is adott ki reá, ily czim alatt: „*Namby Pamby; az új verselés modnák dicsérete*,” — olly kifejezés, melynek hangzása amazok gyarló csölönkölését mimelte, és melly attól fogva a' Critikában gyakran előforduló beszéddé vált. Mint játékszini költő, Carrey a' szeszélyes darabokban is nagy tapsot nyert. E' nemü költeményi közül a' politikai daraboknak vagyon több érdemök; mert Carrey szintén olly jó hazafi volt, mint költő. Az időben, mikor ez a' magasztalt férjfiu sem egy utszán végig nem mehetett, sem egy asztalnál nem ülhetett, a' nélkül, hogy önmagát hallotta volna elénekeltetni;

mikor az egész nemzet az ő verseit hangoztatta vissza, és játékszíni darabjaihoz csattogatott, míg ő viszont azalatt egy gyámintézetet állított fel az elszegényült hangművészek számára: ő maga olly ügyefogyottan élt, annyira megfosztatva minden szükségéstől, hogy busultában szíve meghasadott, és inségétől megszabadulása végett nem is várta el a természetnek szóllítását, hanem önmagára kezemet emelt. Zsebjében fél fillért találtak, mint utolsó és egyetlenegy birományát. Hagyott maga után egy fiat, ki nyomoru létét öröklötte, — de lángeszének egy sugárát is.

Vagyon e' dalról az angol évkönyvekben egy anecdotája is, mellyre alkalmat e' kettős értelmű szó adott *save*, ugymint a' melly e' kétfélét teszi: megtartani és meggazdálkodni. Szokás volt azelőtt Angliában, hogy a' St. Jamesi királi káplánoknak a' déli asztalt naponként a' királ adta. Ez a' szokás egy ideig félben szakadt a' következő okból. Második Károlynak (1660 — 1685) egykor kedve jött káplányaival együtt ebédezeni és megjelent a' táblánál. A' rendszerinti imádság formula ez volt: „God save the King and bless the dinner.” (Isten tartsa meg a' királt és áldja meg az ebédet.) South Dr. kin most a' sor volt az imádkozásra, elméskedni akarván a' formulát megfordította és így mondta: „Isten áldja meg a' királt és tartsa meg (nekünk) az ebédet.” A' király méltán helytelennek és roszkor előhozottnak találta a' tréfát. A' *save* szónak kettős értelmét fogván fel tehát, a' formulát az utóbbik értelemben vette és így szóllott: „Igen is! az ebédet tehát ezután megfogom gazdálkodni.” És így az elméskedő káplánoktól jó darabig el is lett fogva.

God save great George our King!

Long live our noble King,

God save the King!

Send him victorions

Happy and glorious

Long to reign over us.

God save the King.

O Lord, our God, arise,
 Scatter his enemies,
     And let them fall!
 Confound their politics,
 Frustrate their knarish tricks;
 On him our hope we fix.
     God save the King.

The choicest gifts in store
 On George be pleased to pour,
     Long may he reign!
 May he defend our laws,
 And ever give tes cause
 With heart and voice to sing:
     God save the King!

O grant him long so see
 Friendship and amity
     Always increase!
 May he his sceptre sway,
 All loyal souls obey,
 Join heart and voice: Huzzah!
     God save the King!

Magyarul

ugyan azon vers mértékre:

Tartsd Isten György királt,
 Eltesd sok éven ált,
     Tartsd a' Királt.
 Küldj neki országlást,
 Hoszszut, győzöt folyvást,
 Szállits rá bő áldást,
     Tartsd a' Királt.

Urunk isten, kelj fel,
 Ellenit szélyeszd el,
     Rontsd le őket.
 Zavard tanácscsokat,
 Semmitsd szándékjokat;
 Fő bizodal munkat
     Tartsd őt 's minket.

Legbőcsesb ajándék
 Györgyre bőven omlják;
 Légyen urunk.
 Védje törvéuyinket
 'S buzdítson fel minket
 Szívvel szóval kiáltnunk:
 Tartsd Királunk
 Add, lássa sokaig,

Köztünk mint virágzik
 A' barátság.
 Sceptrum övé legyen,
 És minden engedjen;
 Szív 's szó kiáltsák:
 Ijjuh!
 Tartsd a' Királt!

II.

Rule Britannia.

When Britain first at Heav'ns command,
 Arose from out the azure main;
 This was the charter of the land,
 And guardian Angels sung this strain:
 „Rule Britannia; Britannia rule the waves;
 „Britons never shall be slaves!”

The nations, not so blest as thee,
 Must in their turns so tyrants fall:
 While thou shalt flourish great and free,
 Thee dread and envy of them all.
 „Rule Britannia etc.”

Still more majestic shalt thou rise,
 More dreadful from each foreign stroke;
 As the loud blasts, that tear the skies,
 Serve tut to root thy native oak.
 „Rule Britannia etc.”

Thee hanghty tyrants néer shall tame,
 All their attempts to bend thee down,

Will butarouse thy gen'rous flame,
But work their woe and thy renown.
„Rule Britannia etc.”

To thee belongs the rural reign,
Thy cities sholl with commerce shine,
All thine shall be the subject main,
And every shore, it circles, thine.
„Rule Britannia etc.”

The Muses still with freedom found
Shall to thy Kappy coasts repair;
Blest Isle! with matschless beauties crown'd,
And manly hearts to guard the fair.
„Rule Britannia etc.”

Magyarul

ugyanazon versmértékre:

Hogy Britán a' menyben parancsolt,
Neki egy fényes erő kelt,
Ez az ország levele volt,
'S angyalsereg így énekelt:
„Légy ur Británia, — tenger ura,
„Britán nem leszsz szlávva soha!”

Más nemzet, nem úgy áldva mint te,
Préda leszsz a' tiránnoknak;
Mig te virulsz, szabad, nagy 's szinte
Rettentése mindnyájoknak.
„Légy ur Británia 's a' t.”

Sőt emelkedsz még dicsőebben
'S rettentőbb leszsz sok királynak;
Mint vihar, melly dűlful egekben,
Csak gyökeret ver tölgy fádnek.
„Légy ur Británia 's a' t.”

Puffadt tirán nem ejt meg téged;
Mind az, mivel rontni készül,
Csak éleszti nemes héved,
Magán ront 's téged ujjá szül.
„Légy ur Británia 's t. a.”

Te kormányozsz várost és falut,
 Kereskedésed tündöklök;
 A' hódolt föld mind neked jut,
 'S minden tengerpart és környék.
 „Légy ur Británia 's t. a.”

A' muzsák is édes partodra
 Szépségöket, hiveiket
 Elszállítják, mint szabadra, —
 Oh! gyönyörű áldott sziget!
 „Légy ur Británia 's a' t.”

EDVI ILLES PÁL,

Thaisz Endréhez.

(Pesth, 1822.)

Zárod ellőtt állong, szives Thaisz! egy henye koldus,
 És alamizsnát kér; ó ne segéld, ne segéld!
 Felmelegíteni fagyos kigyót kebeledben akarsz tán,
 Hajlani hogy mégis a' segedelre kívánsz?!
 Adj neki, nem bánom, mint tartja szokásod, ezernyi
 Krajczárt: ám legalább e' szavaim ne feledd:
 „Mint hogy csuszni tanult az, rendre bejárja barátid,
 'S megszánják ezek is, és dagadoz zsebe majd,
 Rongyaiból kikel így, 's tarkás szint váltva magára,
 Hernyótokja vetett frís lepe módra repül.
 Mint haladand az idő, 's gyarapúl az, az ingyen adottból;
 Titeket általnéz, 's hydraalakba vonul.
 'S hála gyanánt mardos titkon.” — Rosz jós legyek én bár:
 Jó lesz, grádicsodon őt ha lelökni sietsz

Ponori THEWREW K JÓZSEF.

